

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

TEMEL Şİİ TEFSİRLERİNE GÖRE HZ. İSA'NIN URÛCU
VE NÜZÛLÜ MESELESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mohammad Ihsan BASHIRI

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL

KONYA – 2011

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammad Ihsan BASHIRI
	Numarası	084245031005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL
	Tezin Adı	Temel Şîf Tefsirlerine Göre Hz. İsa'nın Urûcu ve Nüzûlü Meselesi

ÖZET

Hz. İsa şahsiyeti ve yaşadığı hayat itibarıyla gerek Yahudilik, gerek Hıristiyanlık ve gerek İslâmiyet'te en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu tartışmalar, anlayışlar ve telâkkiler tarih boyunca birtakım farklılıklarıyla kaynaklara nakledilmiştir. Yahudiler daha baştan Hz. İsa'yı sahte Mesih diye inkâr edip öldürmeye teşebbüs etmişlerdir. Hâlâ gerçek Mesih olarak Davud soyundan birisinin gelmesini beklemektedirler. Onlara göre Allah'ın devletini Mesih kuracaktır. Hıristiyanların inancına göre Hz. İsa, Yahudiler tarafından çarmıha gerilip öldürülmüştür. O, Hz. Âdem'den beri insanlığın yüklendiği "aslî suç"a kefaretiler olarak dünyaya gelip çarmıha gerilmiş ve ölümünden üç gün sonra dirilerek Baba'nın yanına çıkmıştır. Âhir zamanda beklenen şartlar gerçekleşince kurtarıcı olarak dünyaya inecektir. Müslümanlar ise Kur'an'ın verdiği bilgilere dayanarak çarmıh olayının asla gerçekleşmemiş olduğunu ve Allah'ın onu kendi katına yükseltildiğini savunmuşlardır. Bazı ayrıntılar haric, Şîfler ve Sünnîler Hz. İsa'nın urûcu ve nüzûlü meselesinde aynı anlayışa sahiptirler.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın yeniden dünyaya gelişi hakkında açık bir âyet bulunmamaktadır. Gerek Şîf gerekse Sünnî klâsik müfessirleri bazı âyetlerin Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelişine işaret ettiği görüşünü paylaşmaktadırlar. Bazı çağdaş müfessirler ise Hz. İsa'nın yeniden dünyaya gelişine karşı çıkmaktadırlar. Çünkü Hz. İsa'nın Allah katına yükselişini fizikî değil; mertebe yükselişi olarak algılamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Hz. İsa, Urûc, Nüzûl.

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammad Ihsan BASHIRI
	Numarası	084245031005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL
	Tezin İngilizce Adı	JESUS' ASCENTION AND DESCENT PROBLEM ACCORDING TO BASIC SHIITE TAFSIRS

ABSTRACT

JESUS' ASCENTION AND DESCENT PROBLEM ACCORDING TO BASIC SHIITE TAFSIRS

Jesus, considering his personality and his life, has been one of the controversial subjects whether in Judism or Christianity as well as Islam. These disputes, understandings and viewpoints along with the history have been narrated from sources with certain diversities. At first The Jews viewed him as a fake Messiah then attempted to take his life. Jews are still waiting for the one to come as a Messiah of The David's descent. According to the jews Messiah will found a God's state. According to the Christians' belief, Jesus was crucified and killed by the Jews. He came to the world, as atonement for "original sins" which humanity has committed since Adam, crucified and three days after his death he resuscitated then ascended to God. On the predestination day when conditions which are sure to happen, he-jesus-will come down as a Savior. As for Muslims, they have been advocating based on information, which Koran gives that crucifixion had never happened and He was ascended to heaven by Allah on his side. Based on some details, the Shiites and the Sunnites have the same understanding in the issue of Jesus' ascension and descent.

There is no obvious verse about Jesus' ascension and descent in the Holy Koran. Both Shiites and Sunnites' Mufassers share the same view that some of the Koran verses point out that Jesus will be brought down to the world. Based on some contemporary mufassers, they object that Jesus will be brought down to the world. Therefore, they perceive Jesus' ascension as rank ascension but not physical.

Keyword Words: Jesus, Ascension, Descent.

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'de en çok zikredilen peygamberlerden biri de Hz. İsa'dır. Hz. İsa bütün insanlara gönderilen ulu'l-azm (çığır açan) peygamberlerden biridir. Yahudiler, peygamberlerini öldürmeyi alışkanlık haline getirdiğinden dolayı Hz. İsa'yı da sahte Mesih diye inkâr edip öldürmeye kalktılar. Yahudilerin ve Hıristiyanların zanlarına göre Hz. İsa çarmıha gerilerek öldürülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm ise konuya vurgu yaparak Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek veya asılarak öldürülmediği söyler. Allah, Yahudilerin tuzağından Hz. İsa'yı kurtarıp kendi katına yükseltmiştir. Bu kaldırış şekli ve zamanının nasıl olduğu, İslâm dünyasında en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Bu çalışmada temel Şîf tefsirlerine göre Hz. İsa'nın urûcu (göğe yükselmesi) ve nüzûlü (dünyaya yeniden gelişi) meselesini ele alıp değerlendirdik.

Çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun amacı, yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verdik.

Birinci bölümde incelemeye konu olan Şîf müfessirlerin hayatları, eserleri ve tefsirlerinin özelliklerini işlemeye çalıştık.

İkinci bölümde, "Hz. İsa'nın Urûcuyla İlgili Tartışmalar" adlı başlığı altında Hz. İsa'nın vefatından bahseden âyet, Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürmediklerini ifade eden âyet ve Hz. İsa'nın sorguya çekilmesiyle ilgili âyet hakkında müfessirlerin görüşlerini aktardık.

Üçüncü bölümde, "Hz. İsa'nın Nüzûluyla İlgili Tartışmalar" başlığı altında da Hz. İsa'nın erişkin halinde insanlarla konuşacağını anlatan âyet, Hz. İsa'nın vefatından önce Ehl-i Kitab'ın ona inanacağını ifade eden âyet ve Hz. İsa'nın kıyametin bir belirtisi olduğunu ifade eden âyet ile ilgili söz konusu meseleyi Şîf müfessirlerin görüşlerini kendi aralarında karşılaştırmalı olarak inceledikten sonra bu görüşleri Sünnî tefsirlerde geçen görüşlerle karşılaştırıp aralarındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmeye gayret ettik.

Çalışmamız boyunca mesaileri ile bize katkıda bulunan değerli hocam Doç. Dr. Mustafa Sami BAYBAL'a, ayrıca çalışmamızın şekillenmesinde büyük yardımlarını gördüğüm değerli hocalarım Doç. Dr. Fethi Ahmet POLAT ve Yrd. Doç. Dr. Doğan KAPLAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Mohammad Ihsan BASHIRI

KONYA - 2011

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.s. : Aleyhi's-Selam
b. : Oğlu
İbn-i : Oğlu
b.k. : Bakınız
bnt. : Bint-i
ev. : Çeviren
h. : Hicrî
Hz. : Hazreti
m. : Milâdî
m.ö. : Milâttten önce
s. : Sayfa
s.a.v. :Sallâhu Aleyhi ve Sellem

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
A. Konunun Amacı ve Önemi.....	1
B. Konunun Yöntemi.....	1
C. Konunun Kaynakları.....	2

I. BÖLÜM

TABERSÎ, TABATABÂÎ VE ŞİRÂZÎ'NİN HAYATLARI, ESERLERİ VE TEFSİRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

A. EBÛ ALÎ FAZL B. HASAN ET-TABERSÎ

1. Hayatı.....	3
2. Eserleri.....	3
3. Mecmau'l-Beyan Tefsiri'nin Özellikleri.....	4

B. ALLÂME SEYYİD MUHAMMED HÜSEYİN ET-TABATABÂÎ

1. Hayatı.....	5
2. Eserleri.....	6
3. El-Mîzan Tefsiri'nin Özellikleri.....	7

C. NÂSİR MEKÂRİM ŞİRÂZÎ

1. Hayatı.....	9
2. Eserleri.....	10
3. Numûne Tefsiri'nin Özellikleri.....	10

II. BÖLÜM

HZ. İSA'NIN URÛCUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR

1. Hz. İsa'nın Vefatından Bahseden Âyet.....	12
2. Yahudilerin Hz. İsa'yı Öldürmediklerini Anlatan Âyet.....	27

3. Hz. İsa'nın Sorguya Çekilmesiyle İlgili Âyet.....	46
--	----

III. BÖLÜM

HZ. İSA'NIN NÜZÛLUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR

1. Hz. İsa'nın Erişkin Halinde İnsanlarla Konuşacağını Anlatan Âyet.....	70
--	----

2. Hz. İsa'nın Vefatından Önce Ehl-i Kitab'ın Ona İnanacağını İfade Eden Âyet.....	78
--	----

3. Hz. İsa'nın Kıyametin Bir Belirtisi Olduğunu İfade Eden Âyet	90
---	----

SONUÇ	95
-------------	----

BİBLİYOGRAFYA.....	97
--------------------	----

GİRİŞ

A. Konunun Amacı ve Önemi

Geçmişte değişik âlimler tarafından pek çok tefsir çalışması yapılmıştır. Günümüzdeki tefsir çalışmalarında dinler tarihi dalı daha çok dikkate alınarak birtakım âyetlerin yorumları yapma zorunluluğu her zamankinden daha fazla kendini hissettirmektedir.

Bu çalışmadaki temel amaç; Hz. İsa'nın göğe yükselişi ve âhir zamanda yeniden dünyaya gelişi meselesine Şia'nın bakış açısını detaylı olarak ortaya koymaktır. Çünkü bu konu sürekli gündemde olup en çok tartışılan konulardan biridir. İlim erbabın ilgi odağı olan söz konusu mesele hakkında elimizde değişik bilgiler mevcuttur. Bu yüzden de konu ile ilgili bir hayli çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Hz. İsa'nın göğe yükselip yeniden ineceğini söyleyenler olduğu gibi gelmeyeceğini iddia edenler de vardır. Özellikle Hz. İsa'nın yeniden geleceğine inanan ve gerekselendir toplumlardaki "kurtarıcı" bekleyişi söz konusu Mesih inancından yararlanarak tarih boyunca bir sürü sahte Mesih, mesihlik iddiasıyla ortaya çıkmış, birçok bölgede ve İslâm dünyasında huzursuzluk meydana getirmiştir. Bundan dolayı biz bu çalışmayı Dinler Tarihi Bilim Dalının Metodolojisine göre "Temel Şîî Tefsirlerine Göre Hz. İsa'nın Urûcu ve Nüzûlü Meselesi" başlığı altında Mesih inancını ele alarak konumuza dair bilgileri mümkün mertebe detaylı bir şekilde aktarmaya çalışacağız.

B. Konunun Yöntemi

"Temel Şîî Tefsirlerine Göre Hz. İsa'nın Urûcu ve Nüzûlü Meselesi"ni ele alacağımız bu çalışmada öncelikle deskriptif metodu kullanacağız. Temel Şîî tefsirlerde geçen, Hz. İsa'nın urûcu ve nüzûlüyle ilgili âyetleri olduğu gibi ele alacağız, sonra da bu tefsirlerdeki açıklama ve yorumları birbirleriyle karşılaştırıp farklılık arzedeni ortaya koymaya çalışacağız. Ayrıca söz konusu araştırmamızda Ehl-i Sünnet ile Şia'nın bu konuya bakış açısını da irdeleyeceğiz. Böylece Ehl-i Sünnet'in Hz. İsa'nın âkıbetine bakışı ile Şia'nın bu konudaki görüşünü karşılaştırarak benzer ve farklı yönleri tespit etmeye çalışacağız. Dolayısıyla

mukayese metodundan da istifade etmiş olacağız. Sonuçta yorum ve tahlillerden hareketle konunun nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin kendi yorumumuzu da dâhil edebilme çabasında olacağız.

C. Konunun Kaynakları

Çalışmamız, temel Şîî tefsirlerine göre Hz. İsa'nın urûcu ve nüzûlü ile ilgili Farsça, Arapça ve Türkçe olarak yazılan kaynaklar incelenerek konu olabildiğince objektif bir bakış açısı ile ele alacağız. Konunun sınırlı olmasından dolayı tezimizde orta (klasik) dönem veya birinci dirayet dönemi Şîî usûlî tefsirlerden olan Ebû Ali Fazl b. Hasan et-Tabersî'nin *Mecmau'l-Beyan fî-Tefsiri'l-Kur'ân*, son dönem veya ikinci dirayet dönemi Şîî usûlî tefsirlerden olan Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî'nin *el-Mîzan fî Tefsiri'l-Kur'ân* ve Nâsır Mekârim Şîrâzî'nin nezaretinde bir komisyon tarafından telif edilen *Tefsir-i Numûne* adlı eserleri tercih ettik. Hz. İsa'nın urûcu ve nüzûlüyle ilgili öncelikle bu üç müfessirin görüşlerini kendi aralarında karşılaştıracamız.

Daha sonra yukarıda adlarını verdiğimiz eserlerin görüşlerini Sünnî klâsik müfessirlerden Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin *Camiu'l-Beyân an'Te'vili'l-Kur'ân*, Mu'tezilî bir müfessîr olan Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî'nin *el-Keşşaf*, Fahrüddîn er-Râzî'nin *et-Tefsiru'l-Kebir*, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'nin *el-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'ân*, İsmail İbn-i Kesîr'in *Tefsiru'l-Kur'ânı'l-Azim*, modern müfessirler olarak kabul edilen Muhammed Esed'in *Kur'ân Mesajı*, Ebu'l Al'â Mevdûdî'nin *Tefhîmu'l Kur'ân* ve Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrııcı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş'ten oluşan bir komisyon tarafından hazırlanan *Kur'ân Yolu* adlı eserlerinde söz konusu konuyla ilgili görüşlerle de bir mukayeseye tâbî tutmaya çalışacağız.

I. BÖLÜM

TABERSÎ, TABATABÂÎ VE ŞİRÂZÎ'NİN HAYATLARI, ESERLERİ VE TEFSİRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

A. EBÛ ALİ FAZL B. HASAN ET-TABERSÎ

1. Hayatı

Mecmau'l-Beyan fî-Tefsiri'l-Kur'ân adlı tefsirinin sahibi ve kısaca Tabersî olarak bilinen zatın tam adı Ebû Ali el- Fazıl b. el-Hasan et-Tabersîdir. H. 462/M. 1121 yılında Taberistan'da dünyaya gelen Tabersî rivâyetlerin ihtilafıyla H. 548/M. 1235, H. 552/M. 1239 ve H. 561/M. 1248 yılında Sebzvar'da hayata gözlerini yummuştur.¹ Zehebi'ye göre Tabersî'nin H. 537/M. 1116. Yılında vefat etmiştir.²

Tabersî'nin cesedi vefatından sonra, bir rivâyete göre Meşhed şehrine getirilip Katilgah (ölüm mekânı) adı ile bilinen bir yerde defnedilmiştir. Bir başka rivâyete göre de Tus şehrinde toprağa verilmiştir.³

2. Eserleri

Allâme Tabersî birçok kitap telif etmiştir. Bazılarını altta zikredeceğiz.

1. Mecmau'l-Beyan fî-Tefsiri'l-Kur'ân: Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirini konu alan bu kitap on ciltten oluşmaktadır.

2. Cevami'ul-Câmi veya Câmi'ul-Cevami': Bu tefsiri Zemahşerî'nin Keşşaf adlı tefsirini gördükten sonra kaleme almıştır. Hem kendi tefsirini, hem de Keşşaf'ı özetleyerek "Cevami'ul-Câmi" adlı eserde ikisini bir arada topladı.

Bunların dışında tefsir alanında dört ciltlik el-Vasit, iki ciltlik el-Vecîz, Kitabu Şevahid-i et-Tenzil likavâid-i et-Tanzil ve el-Vafî adlı eserlerini kaleme almıştır. Dilbilgisi alanında Kitabu'l-Cevahir'i adlı eseri ve Hz. Ali'nin sözlerinin bir derlemesi olarak de Nesru'l-Leâlî adlı eserini telif etmiştir. A'lamu'l Huda,

¹ Ebû Ali Fazl b. Hasan et-Tabersî, *Mecmau'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân* (I-X), Beyrut, H. 1418/M. 1997, I/5.

² *Mu'cemu Tefasiri'l Kur'âni'l-Kerîm* (I-II), Abdulkadir Zumame - Abdalnabi Fazıl - Abdulvehab el-Tazi Suud - Muhammed el-Kettani, Beyrut, 2003, I/500.

³ Tabersî, *a.g.e.*, I/5.

Miškâtu'l-Envar, Farsça olan Risaletu Hakaiki'l-Umur adlı eserler de kendisine nispet edilmiştir.⁴

3. Mecmau'l-Beyan Tefsiri'nin Özellikleri

Arapça olarak ele alınan Mecmau'l-Beyan fî-Tefsiri'l-Kur'ân 10 ciltten oluşmaktadır. Müellif seçicilik ve itidal ölçüsü içerisinde tefsirinde Ehl-i Beyt'ten gelen rivâyetleri bir araya getirmektedir. Kelimelerin anlamlarından tutun da nasih-mensuh, rivâyet edilen kırâatlar ve fikhî hükümlere kadar tefsirle ilgili bütün ayrıntıları içermektedir. Tefsirde dikkat çeken konuların başında çok az müfessirin riâyet edebildiği muhaliflerini incitmeden güzel dil kullanma ilkesidir. Müfessirin tefsir yaparken kötü sözlerden ve aşağılayıcı açıklamalardan titizlikle kaçınmaktadır. Tefsir alanında yazılan en kapsayıcı tefsirlerden biri olan Mecmau'l-Beyan fî-Tefsiri'l-Kur'ân müellifin ilmi derinliği ve seçici olduğunun bir göstergesidir.⁵

Tabersî, başta sûrelerin Mekkî veya Medenî olduğunu beyan ederek, âyet sayısı, âyet sayısı hususundaki ihtilafı ve nüzûl sebeplerini zikreder. Bunun yanında âyetlerdeki kelâmî, fikhî konulara değinir. Şîî tevdillerini aşırıya kaçmadan makul bir tarzda sunar. Tabersî, tefsirinin başında Kur'ân ilmine giriş mahiyetinde bir de mukaddime koymuştur. Tabersî, mevcut Kur'ân'ın nakis (eksik) ve tahrif edildiği ve ilave yapıldığı iddiaları açıkça reddeder. Bununla birlikte Tabersî adı geçen tefsiri boyunca Şia'nın İmamiye tefsir anlayışını işlemektedir. One göre Kur'ân sarîh ve açıkça Hz. Ali'in imameti ve vilayeti meselesini pekiştirir. İmamların ismeti, ricat ve takiyye meselelerinde Şîî tevil ve inançlarını işler.⁶ Müellif konuları tahliil ederken selefin ve kendisinden önceki müfessirlerin görüşlerini ihmal etmemektedir.⁷

---

⁴ Tabersî, *a.g.e.*, I/5-6.

⁵ Tabersî, *a.g.e.*, I/3.

⁶ Abdulkadir Zumame v. dğr. *a.g.e.*, I/501-502.

⁷ Tabersî, *a.g.e.*, I/4.

B. ALLÂME SEYYİD MUHAMMED HÜSEYİN ET-TABATABÂÎ

1. Hayatı

Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, Miladî 1892 yılının sonlarına doğru Tebriz’de ilim ve irfan ocağı olan bir sülâleden dünyaya geldi. Ondördüncü büyük babasından kendi babasına kadar bütün babaları Tebriz’in meşhur âlim ve bilginlerindendi. Allâme, ilk tahsilini kendi doğum yeri olan Tebriz’de yaptı. Tahsilinin ilk aşamasını geride bıraktıktan sonra, H. 1343/M. 1914 yılında o dönemin İslâmî ilimler merkezi olan Necef-i Eşref’e gidip, orada İslâmî ilimlerin çeşitli dallarında on yıl eğitim gördü.⁸ Tabatabâî, Fıkıh ve Usul-ü fıkıh ilimlerini merhum Nainî ve İsfahanî gibi meşhur üstatlardan aldı. Felsefeyi Ağa Ali Müderris’in öğrencilerinden olan Seyyid Hüseyin Badkubî’den, riyaziyatı (matematiği) Seyyid Ebû’l-Kasım Hansarî’den, ahlâka ile hikmet ve irfanda büyük bir makama sahip olan Hacı Mirza Ali Kazî’den ders aldı. Daha sonra H. 1353/M. 1924 yılında maddî sıkıntılardan dolayı doğum yeri olan Tebriz’e geri dönme mecburiyetinde kaldı. Allâme Tabatabâî sadece fıkıh dalında değil, sarf, nahiv, Arap edebiyatı, fıkıh ve usul-ü fıkıh, matematik, felsefe, kelâm, irfan ve tefsir dallarında da ihtisas sahibi olacak derecede derin bir tahsil gördü.⁹

Allâme Tabatabâî, bazı siyasî olaylar sonucu ortaya çıkan ve kötü izler bırakan İkinci Dünya Savaşından sonra, doğum yerini terk edip, İslâmî ilimler merkezi olan Kum şehrine giderek, tefsir ve felsefe dallarında ders verdi. Tahran’a sık sık yaptığı yolculuklar neticesinde felsefe ve İslâmî ilimlere ilgi duyan kesimlerle ilişkilerde bulundu. Fransa’nın Sorbon üniversitesinden Prof. Henry Corbin gibi hocalarla temaslarda bulundu. Tahran ve Kum havzasında senelik yapılan ilmi toplantılarda Felsefe ve diğer ilmi alanda verdiği dersler ile tanındı.¹⁰

⁸ Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, *el-Mizan fî Tefsiri’l-Kur’ân* (I-XXII), Beyrut, H. 1417/M. 1997, I/b-c.

⁹ Tabatabâî, *el-Mizan*, I/b.

¹⁰ Tabatabâî, *el-Mizan*, I/c.

Allâme Tabatabâî, 15 Kasım 1981 yılında Kum şehrinde vefat etti. Devlet tarafından vefatı genel bir matem olarak ilan edildi ve Fatıma (Fatıme-i Ma'süme) bnt. Musa b. Ca'fer'in yanında defnedildi.¹¹

2. Eserleri

1. Realizm Felsefesi Usulü: Ayetullah Şehit Murtaza Mutahhari'nin haşiyesiyle beş cilt olarak yayınlanmıştır.

2. el-Mîzan fî Tefsiri'l-Kur'ân

3. Sadruddin Şirâzî'nin "Esfar"ına Haşiye: Allâme Tabatabâî'nin nezaretinde yayınlanmakta olan Esfar'ın yeni baskısına yazılmış ve şimdiye kadar altı cildi yayınlanmıştır.

4. Üstad Kobrin ile söyleyişler: İki ciltten ibaret olup birinci cildi "Mekteb-i Teşeyyü" dergisinin yıllık sayısında yayınlanmış ve ikinci cildi de basıma hazır durumdadır.

5. İslâmî Hükümet hakkında risale: Farsça, Arapça ve Almanca olarak basılmıştır.

6. Haşiye-i Kifaye

7. Risale der Kuvve ve Fiil

8. Risale der İsbat-ı Zat

9. Risale der Sıfat

10. Risale der Ef'al

11. Risale der Vesait.

12. el-İnsan kable-d-Dünya

13. el-İnsan fi'd-Dünya.

14. el-İnsan ba'de-d-Dünya

15. Risale der Nübüvvet

16. Risale der Velayet

17. Risale der Müştakkat

18. Risale der Burhan

19. Risale der Müğalata

20. Risale der Tahlil

---

¹¹ Tabatabâî, *el-Mîzan*, I/v.

21. Risale der Terkib
22. Risale der İtibarât
23. Risale der Nübüvvet ve Menamat
24. Manzume Der Resm-i Hatt-ı Nestalik
25. Ali ve'l-Felsefetü'l-İlâhiyye
26. Kur'ân der İslâm.
27. Şia der İslâm¹²

3. El-Mîzan Tefsiri'nin Özellikleri

Arapça olarak yazılan ve yirmi ciltlik Kur'ân tefsiri olan El- Mîzan Allâme Tabatabâî'nin en önemli eseridir. Âyetlerin tefsiri sırasında her konuda bilgi verilmiş ve her alana değinilmiştir.¹³ Allâme Tabatabâî bu hususu şöyle açıklamıştır: “Bu kitap, ilmî konuları, felsefe, edebiyat, tarih, sosyoloji'yi kapsar; Kur'ân-ı Kur'ân ile tefsir eder”.¹⁴ Bu nefis eser Kur'ân-ı Kerîm'in hepsinin tefsirini ihtiva etmektedir.¹⁵

Mîzan tefsirinin yazılışında birçok tefsir, hadis ve tarih kaynaklarında yararlanılmıştır. İmamiye kaynaklarının yanında azımsanmayacak kadar Ehl-i Sünnet kaynaklarından da istifade edilmiştir. Mîzanda okuyanın en çok dikkatini çeken husus âyetlerin tefsirinde Kur'ân'ın esas olarak alınmasıdır. Siyaka önem verilmiş Kur'ân'ın anlaşılmasında bir karine olarak ele alınmıştır.

Âyetler tefsir edilirken Kur'ân'ın tamamı göz önünde bulundurulmuş, ilgili âyetin tefsirinde muvafık âyetler istidlâl ve istimdat amacıyla söz konusu edilmiş, muvafık âyetlerin olmaması hâlinde başka âyetlerle çelişki oluşturmaması husussuna gerekli dikkat gösterilmiştir. Başka âyetlerle çelişki oluşturabilecek ihtimal ve görüşler deliller ileri sürülmek suretiyle reddedilmiştir.¹⁶

---

¹² Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, *İslâm'da Şia* (çev. Kadir Akaras - Abbas Akyüz), İstanbul, 2005, s. 21–22; Tabatabâî, *el-Mîzan*, I/h- d.

¹³ Tabatabâî, *İslâm'da Şia* (çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), s. 21–22.

¹⁴ Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, *el-Mîzan fî Tefsiri'l-Kur'ân* (I-XX), Kum, H.1417/M. 1997, I/3.

¹⁵ Tabatabâî, *İslâm'da Şia* (çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), s. 21–22.

¹⁶ Tabatabâî, *el-Mîzan*, I/z-h.

Müellif rivâyetler konusunda seçici davranmıştır. Tefsirde nüzûl sebepleri açıklayıcı karineler mahiyetinde dile getirilmiştir. Nüzûl sebeplerinden ziyade hükûmünlerin genel oluşuna dikkat çekilmiştir. Âyetlerin tefsirinde sahabe ve tabiun'un sözleri “açıklayıcılar” niteliğinde zikredilmiştir. Müellif her ne kadar bunların bizzatihi delili oluşunu kabul etmez, rey ve tartışmaya açık olduğuna inanır da nüzûl asrına yakınlıklarından ötürü diğer müfessirlerin görüşlerinden üstün tutmuştur.¹⁷

Lugat ve belâgat âyetleri açıklayacak kadar değinilmiş ve detaylara fazla dalınmamıştır. kırâatlar konusunda siyaka uygun olan diğerlerine tercih edilmiştir. Müfessirlerin görüşlerinin karşılaştırılmasında da siyak ve nas belirleyici olarak ortaya konmuştur. Âyetlerin zahiri ile çatışmayan ve ona uygun olan batın dan yararlanılmıştır. Arş, kalem, levh ve benzeri gayblar konusunda te'vile gidilmemiştir. Kur'ân'ın açıklamadığı konulara çok fazla değinilmemiş, çoğalan nash iddiaları reddedilmiş bir kaç sınırlı konuda nasih-mensuh olduğu kabul edilmiştir.¹⁸

---

¹⁷ Tabatabâî, *el-Mizan*, I/d.

¹⁸ Tabatabâî, *el-Mizan*, I/ y-k.

C. NÂSIR MEKÂRİM ŞİRÂZÎ

1. Hayatı

Nâsir Mekârim Şirâzî, H. 1305/M. 1926 senesinde Şirâz eyaletinde dindâr bir ailede dünyaya gelmiştir. Mekârim, babasının ticaretle uğraşan, mezheb ve dinine bağılı birisi olduğunu söylemiştir. Mekârim, dört yaşındayken ilköğretim ekul'a kayıt yapmış ve yaşı küçük olmasına rağmen, çok kısa sürede ilköğretim okulunu bitirmiş ve Şirâz'da bulunan bazı medreselerde öğrenim görmüştür.¹⁹

Küçük yaşındayken, Âyetullah Rabbanî ve Âyetullah Muvahhid nezdinde bazı dini kitapları okumuş ve hocaları zekâsını görünce, Âyetullah Muvahhed babasının ticaret tezgâhına gidip, Mekârim Şirâzî'yi ilime vakfetmesini istemiştir. Babası da Âyetullah Muvahhed isteği üzere onu ilme vakıf etmiştir. Mekârim Şirazi, Havza-ı İlmîyeler'de onyıl okunan kitapların hepsini, Âyetullah Muvahhed adlı hocasının yanında, dört senede bitirmiştir. Onyediy yaşındayken de Kifâye adlı eser üzerinde haşiye yazmıştır.²⁰

Nâsir Mekârim Şirâzî, İran'ın bazı şehirlerine ilim tahsili için gitmiştir. Özellikle ilim açıdan Kum şehrinde çok istifade etmiştir. Mekârim onsekiz yaşındayken Kum şehrinde Âyetullah Burucerdî ve Âyetullah Gulpaygânî'nin ilmi meclislerinden istifade ettiğini söylemiştir. Mekârim, küçük yaşta ilmi meseleleri büyük âlimlerle paylaşması ve soru sorma tarzı, katılanların dikkatini ve hayranlıklarını kendine çekmiştir.²¹

Mekârim Şirâzî, Şah Rıza Pehlevî devrinde şehrinde kaç sefer sürgün edilmiş ve çok eziyet çekmiştir. Pehlevî devrinde eziyet çekmesine rağmen siyasî ve sosyal faaliyetlerini sürdürmüş ve İmam Hümeynî ile irtibatını kurmuştur. Mekârim Şirâzî, hayatının büyük bir kısmını vaaz vermek ve eser yazmakla geçirmiştir. Kendisinin belirttiği gibi toplam eserlerin sayısı 140'a kadar ulaşmaktadır. Mekârim

---

¹⁹ Mesut Mekârim, *Remz-i Muvaffakiyet*, Tahran, 2009, s. 13,17.

²⁰ Mesut Mekârim, *a.g.e.*, s. 19-20.

²¹ Mesut Mekârim, *a.g.e.*, s. 22.

Şirâzî, İran'da ve dünya Şifleri içerisinde en çok tanınan Mercî-i teklidlerden biri olup Kum şehrinde hayatına devam etmektedir.²²

2. Eserleri

Mekârim Şirâzî, hayatının büyük bir kısmını eser yazmada geçirmiştir. Mekârim Şirâzî hemen hemen şer'i ilimlerin her alanında eser kaleme almış ve eserleri gençler ve dindar kesimler tarafından büyük bir mazhariyete nail olmuştur. Mekârim Şirâzî'nin bazı eserleri bizzat kendisi tarafından yazılmış bazıları onun nezaretinde bir komisyon tarafından yazılmıştır. Şimdi Mekârim Şirâzî'nin bazı eserlerini zekredeceğiz.

1. Cilve-yi Hak
2. Feylesuf Numahâ
3. Mecelle'yi Mekteb'i İslam (Çeşmey'i der Kevir-i Tagut) (Kurum çalışması)
4. Tefsir-i Numûne (Kurum çalışması)
5. Tefsir-i Peyam-i Kur'ân (Kurum çalışması)
6. Tercüme-yi Şiva ve Revân-i Kur'ân-ı Mecid (Kurum çalışması)
7. Şerh ve Tefsir-i Nehcü'l Belâga (Kurum çalışması)
8. Âferidgâr-i Cihan
9. Hudâ râ Çigûne Beşnâsim
10. Rahbarâni Bozorg
11. Kur'ân ve Âhirîn Peyamber
12. Maad ve Cihâni Pes az Merg
13. İnkilab-ı Cehâni Mehdi
14. Tarh-ı Hükümet-i İslâmî
15. Müdiriyyet ve Farmandihi der İslâm (Kurum çalışması)
16. Müşkilat-ı cinsi cevanan (Kurum çalışması)²³

3. Numûne Tefsiri'nin Özellikleri

---

²² Mesut Mekârim, *a.g.e.*, s. 35,39,78.

²³ Mesut Mekârim, *a.g.e.*, s. 81,94,101.

Numûne tefsiri Farsça yazılan ve 27 ciltten oluşan Şirâzî'nin nezaretinde, Kum şehrinde ki Havza-ı İlmiyye âlimlerinin 15 senelik ortak çalışmasının ürünüdür. Mekârim Şirâzî, bu tefsirin kaleme alma nedenini gençlerin talabi ve ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Mekârim Şirâzî, o zamanda, Farsça dilinde gençlerin ilmi ihtiyaçlarını karşılayan ve onların kafasındaki soru işaretlerini çözen bir tefsirin bulunmadığından bahsetmiştir. Mekârim Şirâzî bu konuda şöyle demiştir: “Gençler Havza-ı İlmiyye’ye gelip okumak için kendilerine Farsça bir tefsiri tavsiye etmemizi istiyorlardı. Biz de bazı tefsirlerin isimlerini onlara verirdik ama biliyorduk ki onlara tavsiye ettiğimiz tefsirler, onların sordukları sorulara ve kafalarındaki sorunlara cevap verecek nitelikte değildir. Onlar gidince, Farsçada özellikle genç kısme hitab edecek bir tefsirin yazılmasının ihtiyacını hissedirdim. Nihayet bu ihtiyaçları karşılamak için Numûne tefsirini yazmaya karar verdik.”²⁴

Numûne tefsiri, büyük ölçüde Kur’ân’ın inceliklerini içeren, akıcı ve anlaşılır üslûba sahiptir. Bu tefsir güncel meseleleri, fırkaları, soruları ve istekleri göz önünde bulundurarak, kur’ân’ın tümünü ihtiva eden bir tefsirdir. Kur’ân hem entelektüel kesime, hem de avam kesime hitab etmektedir. Bu tefsirde dini meselerin yanı sıra çağdaş meseleler, ilmi tartışmalar, astronomi, fizik ve diğer ilmi gerçekler de Kur’ân ışığında ele alınmıştır.²⁵

---

²⁴ Mesut Mekârim, *a.g.e.*, s. 88.

²⁵ Mesut Mekârim, *a.g.e.*, s. 88.

II. BÖLÜM

HZ. İSA'NIN URÛCUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR

Yahudiler²⁶ ve Hıristiyanlar'ca Hz. İsa çarmıha gerilmiştir.²⁷ Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz. İsa çarmıha gerilerek veya asılarak öldürülmemiştir. Allah, Yahudilerin ve Hıristiyanların bu konuda delilleri yeterli olmadığından dolayı gerçeği bilmediklerini ve söylediklerinin zandan öte bir anlam ifade etmediğini beyan etmiştir. Fakat Allah, Hz. İsa'yı kendisine yükseltmişten bahs etmiştir.²⁸ Buna göre Hz. İsa'nın akıbeti ne oldu? Allah katına sadece ruhuyla mı yükseltildi? Yoksa hem ruh hem beden ikisiyle mi yükseltildi? Yoksa Allah, Hz. İsa'yı düşmanlarının elinden kurtarıp başka bir yerde kendi eceliyle mi vefat ettirdi? Gibi sorular hep sorula gelmiştir. İşte tüm bu sorulara cevap vermek için çok farklı yorumlar ortaya konmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa'nın ref'i hususuyla ilgili olarak üzerinde tartışılan ve farklı yorumları beraberinde getiren üç âyet bulunmaktadır.

1. Hz. İsa'nın Vefatından Bahseden Âyet

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قُمْ فَاذْبَعْكَ إِلَى الْكَلْبِ الْمَضْمُونِ إِنَّكَ تَمُنَّ بِذُنُوبِكُمْ وَلَا تَرْجِعُهُمْ إِلَىٰ رَبِّكَ وَمَا أَنْتَ بِمُعْتَصِمٍ بِالْحَقِّ إِذْ تَقُولُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا مِّن دُونِ الْحَقِّ وَلَٰكِنَّا نَحْنُ الْحَقُّ وَلَٰكِن يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ حَتَّىٰ لَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ يَرَوْنَهُ كَرِيهَاتٍ فَكَرَهُوهٗ ۚ وَإِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا مَحَادِيثَ الَّذِينَ أَخَذُوا بِالْحَقِّ كَرَاهٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ

“Hani Allah şöyle buyurmuştu: Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.”²⁹

²⁶ Allâme İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Kerem Muhammed b. Muhammed Maruf bi İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih* (I-XII), Beyrut, H. 1385/M. 1965, I/317–318; Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Konya, 2004, s. 141.

²⁷ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara, 1995, s. 65.

²⁸ Nisâ, 4/157-28.

²⁹ Âl-i İmran, 3/55, *Kur'ân-ı Keîm Meâli*, Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2009.

Âyette geçen “مُتَوَفِّيكَ” ve “رَافِعِكَ” kelimeler hakkında müfessirler farklı anlamlar yüklemiştir ve bu yüklenen anlamlar, farklı yorumlara ve izahlara yol açmıştır. Söz konusu kelimelerin hangi anlamlara geldiğine dair Tabersî şu yorumlara Tefsiri’nde yer vermiştir:

1. Hasan, Ka’b, İbn-i Cureyc, İbn-i Zeyd ve diğerlerinden rivâyet edildiğine göre “مُتَوَفِّيكَ” kelimesinden maksat: Seni ölüm ile öldürmeden yerden göğe yükselteceğim. Bu görüşe göre “مُتَوَفِّيكَ” kelimesinin iki anlamı vardır.

a. Ben seni eksiksiz olarak kendime yükselteceğim, sana ulaşamayacaklar.

b. Ben seni uyku ölümüyle vefat ettireceğim ve sen uykudayken kendime yükselteceğim.³⁰

2. Rabi’in şöyle dediği rivâyet edilmektedir: (Allah) Hz. İsa’yı uykudayken yükseltti. *وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ* “O, geceleyin sizi ölü gibi kendinizden geçirip alan (uyutan) ve gündüzün kazandıklarınızı bilendir.”³¹ Sözü de buna delalet etmektedir.³²

3. “مُتَوَفِّيكَ” kelimesinden maksat uykudur. İbn-i Abbas ve Veheb’ten şöyle dedikleri rivâyet olunmaktadır: Allah, Hz. İsa’yı üç saatliğine vefat ettirdi. Nahivciler burada bir takdim ve tehirin söz konusu olduğunu söylemektedirler. Şu şekilde, ben seni yükselteceğim ve vefat ettireceğim. Zira “و” harfi tertibi gerektirmemektedir.³³ Bu âyette *وَنُذِرْ عَذَابِي وَنُذِرْ* “Benim azabım ve uyarılarım nasılmış (görürler)!”³⁴ olduğu gibi. Çünkü *وَنُذِرْ* nuzur, *عَذَابِ* azap’tan önce gelir. Yine, *وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ* “Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.”³⁵ âyetinde

³⁰ Tabersî, a.g.e, II/236.

³¹ En’âm, 6/60.

³² Tabersî, a.g.e, II/236.

³³ Tabersî, a.g.e, II/237.

³⁴ Kamer, 54/16.

³⁵ İsrâ, 17/15.

olduğu gibi. (çünkü elçinin gelişi azaptan önce olur) bu (anlam) Dahhak'tan rivâyet edilmiştir.³⁶

Tabersî'ye göre “وَرَأْفِعُكَ إِلَيَّ” ifadesi hakkında iki görüş sürülebilir. İlkine göre ifadenin anlamı, “Ben seni göğüme yükselteceğim” şeklinde olur. İkincisine göre anlamı, “Seni kerametime yükselteceğim” şeklinde olur.³⁷ Söz konusu ifade, Hz. İbrahim'in *إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيِّدِينَ* “Ben Rabbime (O'nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir”³⁸ yani Rabbimin emrettiği yere (gideceğim) şeklindeki sözüne benzemektedir. Hz. İbrahim Şam'a giderken bu sözü söylemiş ve Şam'a gidişini “Rabbine gidiş” şeklinde, Kur'ân dilile beyan etmiştir.

Tabersî'ye göre *وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا* sözünde iki görüş vardır. Biri, seni onların arasından çıkarıp onlardan kurtarmak suretiyle temizleyeceğim. Çünkü onlar pistirler. Hz. İsa'nın onların komşuluğuna ihtiyacı olmadığı için Allah, Hz. İsa'nın onların arasında olduğunu pislikte olmak gibi beyan etmiştir. Diğeri, Hz. İsa'nın arındırılması, onu Yahudilerin komplo kurup öldürmek suretiyle yapacakları küfürden alı konulmasıdır. Zira bu pislikti ve Allah, Hz. İsa'yı bundan temiz tuttu. Bu görüş Cubbai'den rivâyet edilmiştir.³⁹

“وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ” *Ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım*” Âyette geçen üstün kılmayı farklı şekillerde yorumlamışlar:

Tabersî bu konuda şu görüşü tercih etmiştir: Üstün kılmanın anlamı Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmetidir. Aynı şeriatları olmasına rağmen Allah, Müslümanları tabi olanlar olarak adlandırmıştır. Çünkü Müslümanlarda zahiren ve anlam olarak tabi olma vardır. Zahiren (Müslümanlar Hıristiyanlardan sonra gelmiştir.) birinden sonra geldiği için falan falana tabidir denir. Anlam olarak da Peygamberimiz (s.a.v.) Hz. İsa'yı ve kitabını doğruluyordu, başkasını doğrulayana ona tabidir denir. Peygamberimiz (s.a.v.) ve diğer resûllerin şeriatları tevhit konusunda aynı olduğu

³⁶ Tabersî, *a.g.e.*, II/237.

³⁷ Tabersî, *a.g.e.*, II/237.

³⁸ Sâffât, 37/99.

³⁹ Tabersî, *a.g.e.*, II/237.

için “Peygamberimiz (s.a.v)” inanç ve onların söylediklerini söylemesi açısından onlara tabidir. Zira bu görüşte İslâm’a ısındırma ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ümmeti kıyamete kadar devam edeceğine delalet vardır. Hz. İsa’ya “ilâh” diyenler aslında ona tabi olanlar değildirler. Tabersî netice olarak şunu söylemiş, âyette geçen üstün kılmaktan maksat, güç, galebe, zafer ve yardım sana uyanları, kıyamete kadar seni yalanlayıp küfre sapanlardan üstün kılacağım şeklindedir.⁴⁰

“*ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ*” *Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim*” Hz. İsa konusunda ayrılığa düştüğünüz için aranızda Allah hükmedecek.⁴¹

Tabatabâî’ye göre, âyette geçen ve “müteveffike”nin mastarı olan “et-teveffî” kelimesi, bir şeyi tam olarak almak demektir. Ölüm anlamında kullanılması da buradan geliyor.⁴² Çünkü Yüce Allah, ölüm anında insanın canını bedeninden tamamen ayırır. Bir âyette şöyle buyruluyor: *تَوَفَّئَهُ رُسُلُنَا* “*Elçilerimiz onun canını alır*”⁴³ Yani öldürürler, canını alırlar. Bir diğer âyette ise şöyle buyruluyor: *وَقَالُوا أَنَدَا* “*(Kafirler dediler ki:) Biz toprakta yok olduktan sonra mı, biz mi yeniden yaratılacakmışız? De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak.*”⁴⁴ Başka bir âyette şu ifadeler yer veriliyor: *اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي* “*Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uyularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin) sonuna kadar bırakır.*”⁴⁵

Tabatabâî’ye göre yukarıda sunduğumuz âyetlerin üzerinde derinlikli olarak düşünüldüğünde “vefat” kelimesinin Kur’ân’da “ölüm” anlamında kullanılmadığı, tam tersine almak ve muhafaza etmek anlamında kullanıldığı görülecektir. Diğer bir ifadeyle vefat kelimesi, ölüm anındaki “alma” anlamında kullanılmıştır. Bununla da,

⁴⁰ Tabersî, *a.g.e*, II/237.

⁴¹ Tabersî, *a.g.e*, II/237.

⁴² Tabatabâî, *el-Mizan*, III/206.

⁴³ En’âm, 6/61.

⁴⁴ Secde, 32/10–11.

⁴⁵ Zümer, 39/42.

insan canının ölümle birlikte boşa çıkmadığı, yok olmadığı anlatılmak istenmiştir. Ölümü “yok olmak” sananlar cehalet içerisinde dirler. Tam tersine Yüce Allah, insanın canını yeniden bedene geri dönünceye kadar muhafaza eder. Nitekim Yüce Allah bu anlamın kastedilmediği yerlerde, “vefat” yerine “mevt” kelimesini kullanır.⁴⁶ Örneğin: وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَافِرٍ *“Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisingeriye (eski dininize) mi döneceksiniz?”*⁴⁷ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ *“İnkâr edenler için ise cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler. Kendilerinden cehennem azabı da hafifletilmez. İşte bir her nankörü böyle cezalandırırız.”*⁴⁸ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا *“Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır.”*⁴⁹ Buna benzer birçok âyet örnek olarak verilebilir. Nitekim Hz. İsa’nın ağzından, kendisiyle ilgili olarak şöyle dediği aktarılır: *“Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selâm (esenlik verilmiştir).”*⁵⁰ Bu açıdan “vefat”ın ölüm anlamını çok net bir biçimde kapsamadığı görülmektedir. Kaldı ki Nisâ sûresinin 157-159. âyetlerin de Yahudilerin iddialarına cevap verme amacına yönelik olarak bunu destekler niteliktedir.

Tabatabâî’ye göre âyette geçen “رَافَعًا” kelimesi yükseltmek ve kaldırmak anlamındadır, Yükseltmek, indirmenin karşıtıdır. “مُطَهَّرًا” kelimesi ise ismi fail olup tefil babındandır. Anlamı temizliktir, temizlik de pisliğin zıddıdır. İfadenin akışı için “yükseltme” kelimesi, “ilâ” harf-i cerriyle kayıtlıdır. Bu da bedensel yükselişten çok manevî yükselişi ifade eder. Çünkü Yüce Allah’ın, cisim ve cismanî varlıkların sahip olduğu bir yerin içine girme, yer kaplama, uzak veya yakın olma gibi cismanî türden

⁴⁶ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/206.

⁴⁷ Âl-i İmran, 3/144.

⁴⁸ Fatir, 35/36.

⁴⁹ Nisâ, 4/159.

⁵⁰ Meryem, 19/33.

bir mekânı yoktur. Dolayısıyla burada, âyetin sonunda yer alan: “*Sonra dönüşünüz yalnızca banadır.*” türünden bir ifadeyle karşı karşıyayız. Özellikle eğer “vefat’tan maksat “almak” olursa bu durumda “yükseltme” için yaptığımız açıklama daha da belirginleşir. Çünkü böyle olunca, âyetten maksat derecenin yükseltilmesi ve Allah’a yakın olması anlaşılır.⁵¹ Tıpkı Yüce Allah’ın kendi yolunda öldürülenler hakkında buyurduğu gibi: *وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ* “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilâkis onlar diridirler, Rableri katında Allah’ın, lütfünden kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar.”⁵² Bunun gibi Hz. İdris Peygamber (a.s) hakkında da şöyle buyurmuştur: *وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا* “Onu yüce bir makama yükselttik.”⁵³

Tabatabâî’ye göre, onun (Hz. İsa) Allah’a yükseltilmesinden maksat, ruhen ve bedenen canlı olarak göğe yükseltilmesidir.⁵⁴ Nitekim Kur’ân âyetlerinin zâhiri, maddî ve cismanî göğün, Allah’a yakın olma makamı olduğunu gösterir. Orası bereketlerin indiği yerdir. Mükerrer kılınmış meleklerin meskenidir.⁵⁵ “*Seni kendime yükselteceğim*” den sonra, “*Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim*” yer verildiği için “*İnkârcılardan seni tertemiz çıkaracağım.*” deyimiyle de, şeklî temizlik değil mânevî temizlik kastedilmiştir. Çünkü reften kasıt mânevî yükselmedir. Bu ise, onun kâfirlerden uzaklaştırılması, onlara karışmaktan korunması, küfür ve inkâr nitelikli çirkef toplantılara katılmaktan alıkonması demektir.⁵⁶

Tabatabâî’ye göre, “*Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce*”⁵⁷ diye başlayan âyetin zâhiri, onun Allah katında diri olduğunu ve Ehl-i Kitap kendisine inanmadıkça ölmeyeceğini göstermektedir. Buna göre, onun “vefat”

⁵¹ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/207.

⁵² Âl-i İmran, 3/169.

⁵³ Meryem, 19/57.

⁵⁴ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/208.

⁵⁵ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/208.

⁵⁶ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/208.

⁵⁷ Nisâ, 4 /159.

ettirilmesi ile Yahudilerin arasından alınışı kastedilmektedir. Ancak, âyetin buna ilişkin kanıtsallığı net değildir. Sadece zâhirî olarak bu şekilde yorumlanabilir.⁵⁸

وَجَاعِلِ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ “*Ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım.*”⁵⁹ Tabatabâî’ye göre, burada Yüce Allah, Hz. İsa’ya tâbî olanları, onun peygamberliğini inkâr edenlerden üstün kılacağını vaat ediyor ki, bu durum kıyamete kadar sürecektir. Ayrıca: “*Sana uyanları*” ifadesindeki vaat, güzel bir müjdedir. Böyle bir şey de ancak gelecekte olabilecektir.⁶⁰ Bunun esası, ya gerçek anlamda ona tâbî olanların iktidar ve güç açısından üstün olmalarıdır ki, hakikat ve pratik bunun tam tersini göstermekte ya da zaman içinde, ona tâbî olanların üstün olacakları kastedilmekte ki buna da âyetin lafzı elverişli değil, yahut ona tâbî olanların sayısal olarak çoğalıp kâfirlere üstünlük sağlayacakları, yani Hz. İsa’dan sonra hak ehlinin batıl ehlinden fazla olacağı kastediliyor ki, bu da şahit olduğumuz hakikatin tam tersinedir. Zira Hz. İsa’nın zamanından günümüze kadar geçen yirmi asırlık süre içinde batıl ehli sürekli artmış ve sayısal olarak her zaman hak ehlinden fazla olmuşlardır. Kaldı ki, âyetin lafzı da buna elverişli değildir. Çünkü âyette sözü edilen üstünlük, özellikle ilâhî öfkenin Yahudilere yöneldiğinden, gazabın onları kuşattığından haber verildiği bir makamda olduğu için ya kesin delil açısından, ya da egemenlik ve güç açısından ancak üstünlük sağlamakla bağdaşır. Fakat sayısal fazlalık bakımından üstünlük sağlamanın âyetin akışıyla bağdaşmadığı ortadadır.⁶¹

Tabatabâî’ye göre burada söylenmesi gereken husus şudur: Âyetten anlaşıldığı kadarıyla, burada iki grup tanıtılmaktadır. Bu grupların ilki Hz. İsa’ya uyanlar, ikincisi de Hz. İsa’yı inkâr edenler. Fiil, oluşu ve meydana gelişi ifade eder. Vasıf ise sıfatla birlikteliği ve ona bürünmeyi ifade eder. Meselâ, “tâbîler” ve “kâfirler” kelimeleri birer vasıftır. Bir toplumun içinde birkaç birey birtakım işler yapsalar, geri kalanlar buna razı olsalar ve geriden gelenler bu hususta önde gidenleri izleseler, bu durum bireylerin yaptıklarının onlara nispet edilmesi için yeterlidir.⁶²

⁵⁸ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/207.

⁵⁹ Âl-i İmran, 3/55.

⁶⁰ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/208.

⁶¹ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/209.

⁶² Tabatabâî, *el-Mizan*, III/209.

Nitekim Kur'ân birçok yerde Yahudilerin tümüne, peygamberleri öldürmek, onlara eziyet etmek, Allah'ın ve elçilerinin emirlerine uymaktan kaçınmak ve kitabın âyetlerini tahrif etmek gibi geçmiş kuşaklarının işledikleri kimi suçlardan dolayı ağır eleştiriler yöneltir, onları kınar. Bu durumda “*İnkârcuların*” deyiimiyle Yahudilerin kastedilmiş olması, “*Sana uyanlar*” deyiimiyle de Hıristiyanların kastedilmiş olması mümkündür. Çünkü Hıristiyanların ilk kuşakları Hz. İsa'ya iman etmiş, ona tâbî olmuşlardır. Bu, Allah tarafından kabul gören bir iman ve gerçek anlamda bir uymaydı. Gerçi Yüce Allah, İslâm'ın ortaya çıkışından sonra Hz. İsa'ya tâbî olmalarından veya İslâm'ın ortaya çıkışından önce de teslis inancını benimseyenlerden razı değildi.⁶³ Şu halde burada kastedilen husus; Hz. İsa'ya tâbî olan ilk Hıristiyanların onu inkâr eden ve ona karşı entrikalar düzenleyen Yahudilerin üstüne geçirilmeleridir. Buna işaret etmekle, âyet şu mesajı vermeyi amaçlamaktadır: “İlâhî gazap Yahudilerin üzerine inmiştir. Hz. İsa'ya kurdukları tuzak kendi başlarına geçmiştir. Yahudi ümmetinin azabı şiddetlendirilmiştir.”⁶⁴ Bu anlattıklarımız, konunun başında vurgulamaya çalıştığımız gibi tâbî olmanın gerçek bir tâbî oluş olması durumuyla çelişmez.

Sonraki âyette geçen: *وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ* “*İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların mükâfatlarını tastamam verecektir.*”⁶⁵ ifadedeki üslûp değişikliği de açıklanan bu mânâyı destekler niteliktedir. Çünkü tâbî olanlardan maksat, eğer yalnızca Hıristiyanlardan ve Müslümanlardan kurtuluş ve hak ehli olan kimseler olsaydı, üslûp değiştirilmeden şöyle denilmesi daha uygun olurdu: “Sana uyanların mükâfatlarını eksiksiz verecektir.” Nitekim bu, kimseye gizli değildir.⁶⁶ Mesele ile ilgili bir başka görüş daha var. O da şudur: “*Uyanlardan*” maksat, Hıristiyanlarla Müslümanların tamamıdır. Bu durumda âyet, Yahudilerin, kıyamet gününe kadar Hz. İsa'ya uyulması gerektiğine inananların baskısı altında aşağılık bir hayat yaşayacaklarını haber vermiş olur. Bununla ilgili açıklama ise yukarıda yapılan açıklamanın

⁶³ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/209–210.

⁶⁴ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/210.

⁶⁵ Âl-i İmran, 3/57.

⁶⁶ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/210.

aynısıdır. Aslında bu, üzerinde düşünülduğünde, âyete ilişkin en yerinde yorumdur.⁶⁷ **ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ** “*Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.*”⁶⁸ Bu ifadede Yüce Allah, Hz. İsa’ya tâbî olanlara ve onu inkâr edenlere birden hitap ediyor. Bu kıyamette karşılaşacakları durumdur.⁶⁹

Şirâzî’ye göre âyette geçen “**مُتَوَفِّيكَ**” kelimesini, bazı ilim adamları “vefat” şeklinde algılamıştır. Bu görüşe karşı Müslümanlar arasında Hz. İsa’nın ölmediği ve hâlâ yaşadığı görüşü daha yaygındır. Zira “fevt” kelimesi elden kayıp gitmek anlamındadır. Ama “teveffî” terakkî vezninde olup “bir şeyi tamamlamak ve sonlandırmak” anlamındadır. Verilen sözün yerine getirilmesine vefa denir. Araplar, bir kimsenin başka birinden isteğini tam olarak alması olayını şu şekilde ifade ederler: “**توفى دينه** = kendi isteğini tam olarak aldı.”⁷⁰

Kur’ân âyetlerinde de “teveffî” kelimesi, yukarıda geçtiği gibi En’âm sûresinin 60. ve Zümer 42. âyetlerin birçok kez almak anlamında kullanılmıştır.

Şirâzî’ye göre bu âyetlerde uyku, “ruhun alınması” şeklinde zikredilmiştir. Şu da bir gerçek ki “teveffî” kelimesi bazen “ölüm” ve “müteveffî” de “ölü” anlamında kullanılır. Ama buralarda da teveffî hakiki ölüm anlamında değildir. Belki ruhun teslim alınması anlamındadır. Aslında “teveffî” anlam bakımında ölüm anlamına gelmez. Çünkü “fevt” ve “vefa” kelimeleri öz itibarıyla birbirinden ayrı şeylerdir.⁷¹ Söz konusu âyette anlaşıldığı üzere Allah şöyle buyuruyor: **إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ خُذْ هَذِهِ وَارْتَقِهَا** “*Hani Allah şöyle buyurmuştu: Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim*” eğer teveffî sadece ruhun alınması mânâsında olsaydı, burada hakiki ölüm olması gerekirdi. Ama âyettin devamında Allah şöyle buyuruyor: **وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا** “*Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim*” burada temizlikten kasıt, Mesih’in o inançsız insanlardan ve pis

⁶⁷ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/210.

⁶⁸ Âl-i İmran, 3/55.

⁶⁹ Tabatabâî, *el-Mîzan*, III/210.

⁷⁰ Nâsır Mekârim Şirâzî’nin nezaretinde bir komisyon tarafından telif edilen, *Tefsir-i Numûne* (I-XXVII), Tahran, 1982, II/569.

⁷¹ Şirâzî, *a.g.e.*, II/569.

çevreden uzaklaştırması ya da haksız töhmetlerden ve namert komplolardan kurtulması mümkündür.⁷² Nitekim İslâm Peygamberi (s.a.v.) hakkında, Fetih sûresinde şöyle okuyoruz: **إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ** “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın”⁷³ yani geçmişte sana nispet ettikleri günahlardan seni arındırsın. Hz. Mesih’i ise, pak kılmaktan amaç kendisini içinde bulunduğu kirli çevrenin dışına çıkarmak da olabilir.

Sonra âyetin devamı şöyle gelmektedir: **وَجَاعِلِ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا** “Ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım” bu, Allah’ın, Mesih ve onun takipçilerine seçtikleri yolun doğru olduğuna işaretten bir müjdedir. Ayrıca bu âyet, Kur’ân-ı Kerîmin mucizevî âyetlerindedir. Çünkü burada, Mesih’in takipçilerinin Yahudilere üstün geleceklerini öngörmüş ve gayb âleminden haber vermiştir. Günümüz dünyasında, bizler, Yahudilerin, Hıristiyanların desteği olmaksızın, bir gün bile kendi sosyal ve siyasal yaşamlarını sürdüremeyeceklerine bir vakıa olarak tanık oluyoruz.⁷⁴ **الَّذِينَ كَفَرُوا** “Küfre sapanların” Bunun anlamı, Mesih’i inkâr eden Yahudi bir cemaattir.⁷⁵ âyetin sonunda şöyle buyuruyor: **ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُم بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ** “Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim” Zikredilen başarı, bu dünya ile ilgili olup ama son sorgulama ve amellerin sonucunu almak ise âhirette belli olacak şeylerdir.⁷⁶

Şirâzî’ye göre Âl-i İmrân sûresi 55. âyetten, Hıristiyanlar ve Yahudilerin kıyamete kadar bu dünyada kalacakları anlaşılır. Hz. Mehdi ile ilgili rivâyetlere bakıldığında, onun bütün dinleri kendi egemenliği altına alacağı ortaya çıkar. Dikkat edilirse zikredilen rivâyetlerden bu mesele açığa kavuşur. Çünkü Hz. Mehdi’nin çıkışı ile ilgili zikredilen rivâyetlere göre, ne şehirde, ne de ovada, tevhit girmeyen ev kalmaz. Yani İslâm dini tüm dünyaya yayılır. Devlet, İslâmleştirilir ve İslâm’dan

⁷² Şirâzî, a.g.e, II/570.

⁷³ Fetih, 48/1–2.

⁷⁴ Şirâzî, a.g.e, II/570.

⁷⁵ Şirâzî, a.g.e, II/570.

⁷⁶ Şirâzî, a.g.e, II/571.

başka hiçbir şey dünyaya hükmedemez. Mehdi'nin devletinde azınlıkta olan Yahudiler ve Hıristiyanların zimmet ehli gibi yaşamalarına hiçbir engel olmaz. Çünkü Mehdi'nin insanlara zorla Müslüman yaptırmaz, aksine o mantık kullanarak yolu ile yönetir. Onun amacı adâleti güçlendirmek, zalim devletleri ortadan kaldırmak ve tüm dünyayı İslâm adâleti altına getirmektir. Yoksa onun amacı İslâm dinini zorla kabul ettirmek değildir, çünkü böyle bir durumda özgürlüğün ve sorumluluğun bir anlamı kalmaz.⁷⁷

Şirâzî'ye göre Âl-i İmran 55. âyeti de Hz. Mesih'in hayatta olduğunu gösteren âyetlerdendir. O, Nisâ sûresinin 157-158. âyetlerine dayanarak Hz. Mesih'in kesinlikle öldürülmediğini, Yahudilerin ve bazı düşmanlık besleyen Hıristiyanların kurdukları tuzaktan kurtulduğunu ve Allah'ın onu göğe yükselttiğini ileri sürmüştür.⁷⁸

Hıristiyanlar ise, Mesih'in çarmıhta öldüğünü, mezara gömüldüğünü, sonra ölümler arasından kalkıp kısa bir süre yeryüzünde yaşadığını ve daha sonra göğe yükseltildiğini iddia ederler.⁷⁹ Hıristiyanların Kutsal metinlerinde Mesih'in öldürülmesiyle ilgili şu cümleler yer almaktadır: “İsa yüksek sesle bir kez daha bağırdı ve ruhunu teslim etti.”⁸⁰ “Ama İsa yüksek sesle bağırarak son nefesini verdi”⁸¹ “İsa yüksek sesle, ‘Baba, ruhumu ellerine bırakıyorum!’ diye seslendi. Bunu söyledikten sonra son nefesini verdi.”⁸² “İsa şarabı tadınca, ‘tamamlandı!’ dedi ve başını eğerek ruhunu teslim etti.”⁸³

Mesih'in gömülmesi ile ilgili ifadeler ise şu şekildedir: “Yusuf cesedi aldı, temiz keten beze sardı, kayaya oyduğunu kendi yeni mezarına yatırdı. Mezarın girişine büyük bir taş yuvarlayıp oradan ayrıldı.”⁸⁴ “Yusuf keten bez satın aldı, cesedi çarmıhtan indirip beze sardı, kayaya oyulmuş bir mezara yatırarak mezarın

---

⁷⁷ Şirâzî, *a.g.e*, II/571.

⁷⁸ Şirâzî, *a.g.e*, II/568.

⁷⁹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s. 65; Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Konya, 2002, s. 133.

⁸⁰ *Kitab-ı Mukaddes, Tevrat, Zebur ve İncil*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2009, Matta, XX II/50.

⁸¹ Markos, XV/37.

⁸² Luka, XX III/46.

⁸³ Yuhanna, X IX/30.

⁸⁴ Matta, XX II/59–60.

girişine bir taş yuvarladı.”⁸⁵ “Cesedi çarmıhtan indirip keten beze sardı, hiç kimsenin konulmadığı, kayaya oyulmuş bir mezara yatırdı.”⁸⁶ “İsa’nın çarmıha gerildiği yerde bir bahçe, bu bahçenin içinde de henüz hiç kimsenin konulmadığı yeni bir mezar vardı. O gün Yahudilerin hazırlık günüydü. Mezar da yakın olduğundan İsa’yı oraya koydular.”⁸⁷

Mesih’in dirilmesine ilişkin de şunlar zikredilmektedir: “Melek kadınlara şöyle seslendi: Korkmayın! Çarmıha gerilen İsa’yı aradığınızı biliyorum. Çabuk gidin, öğrencilerine şöyle deyin: İsa ölümden dirildi. Sizden önce Celile’ye gidiyor, kendisini orada göreceksiniz; İşte ben size söylemiş bulunuyorum.”⁸⁸ “Adam onlara, ‘şaşırmayın!’ dedi. Çarmıha gerilen Nsıralı İsa’yı arıyorsunuz. O dirildi, burada yok. İşte onun yatırdıkları yer. Şimdi öğrencilerine ve Petrus’a gidip şöyle deyin: İsa sizden önce Celile’ye gidiyor. Size bildirdiği gibi, kendisini orada göreceksiniz.”⁸⁹ “Korkuya kapılan kadınlar başlarını yere eğdiler. Adamlar ise onlara, ‘diri olanı neden ölüler arasında arıyorsunuz?’ dediler. O burada yok, dirildi. Daha Celile’deyken size söylediğini anımsayın.”⁹⁰ “Ardından Simun Petrus geldi ve mezara girdi. Orada serili duran bezleri ve İsa’nın başına sarılmış olan peşkiri gördü. Peşkir keten bezlerle birlikte değildi, ayrı bir yerde dürülmüş duruyordu. O zaman mezara ilk varan öteki öğrenci de içeri girdi. Olanları gördü ve iman etti. İsa’nın ölümünden dirilmesi gerektiğini belirten Kutsal Yazı’yı henüz anlamamışlardı.”⁹¹

Mesih’in dirildikten sonra kısa bir süre yerde yaşaması ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: “İsa, ölüm acısını çektikten sonra birçok inandırıcı kanıtlarla elçilere dirilmiş olduğunu gösterdi. 40 gün süreyle onlara görünerek Tanrı’nın Egemenliği hakkında konuştu.”⁹² Luka’nın (XXIV/21–29–36–51) ifadesine göre Hz. İsa, ölümler arasından kalktığı gün veya ertesi gece göğe kaldırılmıştır.

---

⁸⁵ Markos, XV/46.

⁸⁶ Luka, XX III/53.

⁸⁷ Yuhanna, XIX/41–42.

⁸⁸ Matta, XVI II/5–7.

⁸⁹ Markos, XVI/6–8.

⁹⁰ Luka, XX III/5–6.

⁹¹ Yuhanna, XX/6–9.

⁹² Elçilerin İşleri, I/3.

Mesih'in göğe yükseltilmesi ile ilgili, "Rab İsa, onlara bu sözleri söyledikten sonra göğe alındı ve Tanrı'nın sağında oturdu."⁹³ "Ve onları kutsarken yanlarından ayırdı, göğe alındı"⁹⁴ gibi ifadeler rastlamaktayız.

Hıristiyanların Kutsal metinlerinde Hz. İsa ile ilgili bahs ettiğimiz ifadeleri, Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ sûresinin 157-158. âyetlerin açık bir şekilde reddetmektedir.

Taberî'ye göre "إِنِّي مُتَوَفِّيكَ" ifadesi "Seni yeryüzünden kaldırıp canlı olarak cesediyle beraber kendime yükselteceğim." anlamına gelir.⁹⁵

Zemahşerî'ye göre "إِنِّي مُتَوَفِّيكَ" ifadesinin anlamı şudur: Biz, seni kâfirlerin öldürmesinden kurtaracağız, seni yazdığımız zamana kadar erteleyeceğiz, seni onların eliyle değil, kendi ecelinle öldüreceğiz. "وَرَأْفِعُكَ إِلَيَّ" göğe ve meleklerimin makamına yükselteceğiz. "وَمُطَهِّرُكَ" kâfirlerin kötü komşuluğundan ve asılsız sohbetlerinden seni temizleyeceğiz.⁹⁶

Razî'ye göre: "إِنِّي مُتَوَفِّيكَ" den maksat, onların (Yahudiler) seni öldürmelerine fırsat vermem, aksine seni semaya kaldırıp meleklerime yaklaştırır ve seni onların öldürmelerinden korurum şeklindedir. Ve deliller Hz. İsa'nın canlı olarak ruhen ve bedenen göğe yükseltildiğini gösterir.⁹⁷

Kurtubî'ye göre sahih görüş şudur: "إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَأْفِعُكَ إِلَيَّ" den kasıt, Yüce Allah'ın, Hz. İsa'yı ölüm de uyku da söz konusu olmaksızın semaya yükseltmesidir.⁹⁸

İbn-i Kesîr'e göre, burada ölümden maksat uykudur. Yani Hz. İsa uyku halindeyken göğe canlı olarak yükseltilmiştir.⁹⁹

⁹³ Markos, XVI/19.

⁹⁴ Luka, XX IV/51.

⁹⁵ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camîu'l-Beyânân'te'vili'l-Kur'ân* (I-XXX), Kahire, H.1373/M. 1954, III/291.

⁹⁶ Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, Beyrut, H.1426/M. 2005, s. 174.

⁹⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr* (I-XXXII), Kahire, H. 1357/M. 1938, VIII/71-72.

⁹⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Camîu Li Ahkâmi'l-Kur'ân* (I-XX), Kâhire, H. 1387/ M. 1967, IV/100.

⁹⁹ İsmail İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm* (I-VII), Beyrut, H. 1389/M.1970, II/44.

Muhammed Esed, Hz. İsa'nın Allah tarafından kendi katına yükseltilmesi yani ref' olayının ruh ve ceset şeklinde gerçekleşmediği görüşündedir. Ona göre bir insanın ref' edilmesi fiilin Allah'a atfedilmesi o insanın onurlandırılması anlamına gelir. Kur'an'ın hiç bir yerinde, Allah'ın Hz. İsa'yı yaşadığı sırada bedensel olarak cennete yükselttiği şeklindeki yaygın inancı destekleyen bir beyan yoktur. "Allah onu kendi katına yüceltti" ibaresi, Hz. İsa'nın Allah'ın özel rahmeti mertebesine yükseltildiğini gösterir. Yüceltme (ref') fiilin Hz. İdris için de kullanıldığından açıkça anlaşılıyor ki bu bütün peygamberlerin yararlandıkları bir lütuftur.¹⁰⁰

Ebû'l Al'â Mevdûdî'ye göre, Arapça "müteveffî" kelimesi, "teslim almak" ve "can almak" anlamlarına gelen "teveffa" kelimesinden gelir; fakat burada mecazî anlamda kullanılıp "görevden alma" anlamına gelmektedir.¹⁰¹

Yine Ebû'l Al'â Mevdûdî'ye göre, Allah, Hz. İsa'yı geri çağırmıştır; çünkü İsrailoğulları getirdiği apaçık âyetlere rağmen onu reddetmişlerdir. Onlar yüzyıllardan beri Allah'a isyan ediyorlar ve onlara yapılan çeşitli uyarı ve nasihatlarla rağmen millî karakterleri yavaş yavaş bozuluyordu. Arka arkaya birçok peygamberi öldürmüşler ve o denli küstah olmuşlardır ki, onlar doğru yola çağırın her adamın kanına giriyorlardı. Onlara son bir şans vermek için Allah, Hz. Yahya ve Hz. İsa peygamberi aynı dönemde topluluklarına gönderdi. Bu peygamberler kendilerinin Allah tarafından gönderildiğine delalet eden öylesine açık âyetlerle gelmişlerdi ki, onları ancak hakk'a karşı önyargılı, gözü kapalı ve doğru yoldan sapmış kişiler reddedebilirdi. İsrailoğulları bu son şanslarını da kaybettiler. Çünkü onlar daveti reddetmekle kalmayıp bir rakkasenin (dansöz) isteği üzerine Hz. Yahya gibi büyük bir peygamberin başını kestiler. Yine onlardan Ferisîler ve Hâkimler komple hazırladılar ve Hz. İsa'yı Roma hükümeti tarafından bir şans daha verilmesine değmeyecek kadar inatçı olduklarını ispatlamış oldular. Bu nedenle Allah, Hz. İsa'yı geri çağırıldı ve İsrailoğulları'na, kıyamet gününe kadar rezil ve aşağı bir hayatı lâyük gördü.¹⁰²

¹⁰⁰ Muhammad Esed, *Kur'an Mesajı* (çev. Cahit Koytak-Ahmed Ertürk), İstanbul, 2002, s. 177.

¹⁰¹ Ebû'l Al'â Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an* (I-VII) (çev. Muhammed Han Kayanî-Nazife Şişman-İsmail Bosnalı-Ali Ünal-Hamdi Aktaş), İstanbul, 1991, I/262.

¹⁰² Mevdûdî, *a.g.e.*, I/262-263.

Kur'ân Yolu tefsirine göre, gerek Âl-i İmran'ın 55. âyetinde gerekse Nisâ sûresinin 158. âyetinde de Allah Teâlâ, Hz. İsa'yı "kendine yükselttiğini, kaldırdığını" ifade buyuruyor; burada "semadan" söz edilmiyor, onu "semaya kaldırdı" denmiyor; ona yükselen şeyin ise yaratılmış bir nesne (ruh ve ceset) olması da uygun ve mümkün değildir. Allah Teâlâ'nın her şeye kadir olduğunda, peygamberlerine nice mucizeler lutfettiğinde şüphe bulunmamakla beraber burada "Hz. İsa'nın bedeniyle beraber göğe yükseltildiği" ifadesi mevcut değildir. Aksine Nisâ sûresinin 158. âyetinde "kendisine yükseltti, kaldırdı", Âl-i İmrân sûresinin 55. âyetinde ise "seni vefat ettireceğim ve seni nezdime yükselteceğim" buyurulmuştur. Bu iki âyete bir arada mânâ verildiği zaman ortaya çıkacak sonuç "onun (Hz. İsa) önce vefat ettirildiği, sonra Allah'a götürüldüğüdür ve bunun asırlar sonra değil, öldürme teşebbüsü sırasında veya kısa bir müddet sonra vuku bulduğudur.¹⁰³

Söz konusu âyette geçen "مُتَوَفِّيكَ" ve "رَافِعُكَ" kelimelerinin yorumu hakkında Tabersî değişik görüşleri nakletmiş ve belli bir kanaata varmamıştır. Tabatabâî ve Şirâzî ise konu hakkında görüş birliğine varmışlardır. Yani Allah, Hz. İsa'yı yeryüzünden ceseden ve ruhen göğe yükseltmiştir. Taberî, Zemahşerî, Râzî, Kurtubî, İbn-i Kesîr ve Mevdûdî bu noktada Tabatabâî ve Şirâzî ile aynı görüştedirler. İbn-i Kesîr konu hakkında şöyle farklı bir yaklaşımda bulunmuştur: Hz. İsa'nın uyanık değil de uykudayken göğe yükseldiğinden bahsetmektedir. Kurtubî bu görüşe katılmamakta ve Hz. İsa'nın uyanık halindeyken göğe yükseltildiğini savunmaktadır. Muhammed Esed bu görüşlerin aksine, Hz. İsa'nın Allah tarafından yükseltildiği olayının ruh ve ceset şeklinde gerçekleşmediği görüşündedir. Ona göre bir insanın ref' edilmesi fiilinin Allah'a atfedilmesi o insanın onurlandırılması anlamına gelir. Bu olaydan Hz. İsa'nın ruh ve bedeni ile semaya yükseltildiğini değil, Allah'ın özel rahmeti mertebesine yükseltildiğini anlarız. *Kur'ân Yolu* tefsiri ise Hz. İsa'nın önce vefat ettirildiği sonra Allah'a götürüldüğü görüşünü benimser. Bunun da asırlar sonra değil öldürme teşebbüsü sırasında veya kısa bir müddet sonra vuku bulduğunu savunur.

¹⁰³ *Kur'ân Yolu* (I-V), Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıncı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, Ankara, 2006, II/178179.

2. Yahudilerin Hz. İsa'yı Öldürmediklerini Anlatan Âyet

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir”¹⁰⁴

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ Tabersî’ye göre bu Yahudilerin sözüdür: Allah’ın elçisi olan Meryem oğlu İsa’yı öldürdük. Yani kendini Allah’ın elçisi zanneden Meryem oğlu İsa’yı öldürdük. Allah onların sözünü aktarmaktadır.¹⁰⁵

“Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi”

Kur’ân’da Hz. İsa’nın öldürülmediğini ve çarmıha gerilmediğini bildiren âyette yer alan “شُبِّهَ لَهُمْ” bu ifadenin şekillendirdiği İslâm geleneğine göre çarmıha ve çarmıha gerilen bir kişi vardır, fakat bu Hz. İsa değildir. İslâmî rivâyetlere göre çarmıha gerilen kişi, Hz. İsa’nın yerini Yahudilere ve Roma makamlarına gösteren Yahuda İskariot’tur. Yahuda tam Hz. İsa’yı ele vereceği sırada Hz. İsa’nın sûretine büründürülmüş ve Hz. İsa yerine çarmıha kendisi gerilmiştir. Buna benzer bir yorum Hıristiyan dünyasında da yapılmıştır. Docetler’e (Docetes = Aphtartolâtres) göre Hz. İsa’nın ıstırap çekmesi ve çarmıha gerilip öldürülmesi sadece görüntüdedir; aslında onun yerine bir benzeri, belki de Kirinuslu Simun çarmıha gerilmiştir.¹⁰⁶ İslâmî kaynaklarda konunun ayrıntısına dair farklı rivâyetler bulunmaktadır.

¹⁰⁴ Nisâ, 4/157–158.

¹⁰⁵ Tabersî, a.g.e, III/175.

¹⁰⁶ Ömer Faruk Harman, “Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. İsa”, *Müslüman Hıristiyan Diyalogu*, İstanbul, 2005, s. 9.

1. Hz. İsa'yı bazı Yahudiler gördüklerinde dediler ki: Bakın sihirbaz geldi, shirbazın oğlu geldi. Böylece Hz. İsa'nın annesi ve kendisi hakkında daha çirkin sözler de sarfettiler. Hz. İsa, onların bu sözlerini duyduğu zaman onların aleyhinde bedduada bulundu. Allah'ta onun duasını icabet edip o Yahudileri domuzun şekline çevirdi. Bu alayları Yahudilerin reisi görünce irkildi ve korkuya kapıldı. Böylece bütün İsrailoğullarını Hz. İsa'nın öldürmesi konusunda birleştirdi. Yahudiler Hz. İsa'nın etrafına toplanıp ona bazı sorular sordular ve Hz. İsa, onlara: "Ey Yahudiler! Allah sizden nefret etmiştir" dedi. Onlar da öfkelenip onu öldürmek için yöneldiler. Allah da onu kurtarmak için Hz. Cebrail'i gönderdi. Hz. Cebrail, Hz. İsa'yı küçük kapıdan bir penceresi olan eve götürdü ve o pencereden de onu göğe yükseltti. İsrailoğullarının reisi, Katibânus adlı bir kişiye eve girip Hz. İsa'yı öldürmesini istedi. O da eve girdi ama hiç kimseyi bulamadı. Allah onun simasını Hz. İsa'ya benzetti ve çıktığında Yahudiler onu Hz. İsa zannedip, çarmlıha gerip öldürdüler.¹⁰⁷

2. İbn-i Abbas'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Allah, Hz. İsa ve annesine küfredenleri, Hz. İsa'nın bedduası nedeniyle mesh ettiği haberi Yahudilerin başı olan Yahuza'ya ulaştır. Hz. İsa'nın kendisine edeceği bedduadan korkup Yahudileri toplar. Yahudiler Hz. İsa'nın katline karar verirler. Allah, Hz. Cebrail'i gönderir. Hz. İsa'yı Yahudilerden saklar ve onlara karşı ona yardım eder.¹⁰⁸ Bu Allah'ın şu sözünün anlamıdır. **وَأَيَّدْنَا لَهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ** "Onu Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik"¹⁰⁹

3. Yahudiler Hz. İsa'nın etrafında toplanıp ona sorular sormaya başladılar. Hz. İsa onlara şöyle dedi: Ey Yahudiler topluluğu! Allah sizi kahretsin. Yahudiler Hz. İsa'yı öldürmek için ona doğru yürüdüler. Hz. Cebrail, Hz. İsa'yı evin iç kısmında bulunan ve çatısında açıklık olan bir odaya alıp onu göğe yükseltti. Yahudi başı Yahuza adamlarından adı Taytanus olan birini Hz. İsa'yı öldürmesi için odaya gönderdi. Adam odaya girip Hz. İsa'yı göremeyince etrafa bakarak birazcık zaman geçirdi. Dışarıdaki Yahudiler Taytanus'un Hz. İsa ile savaştığını düşündüler. Allah onu Hz. İsa'ya benzetti. Arkadaşlarına geldiğinde onu öldürüp çarmlıha gerdiler. Bir

¹⁰⁷ İbnu'l-Esir, *a.g.e.*, I/317–318.

¹⁰⁸ Tabersî, *a.g.e.*, III/175.

¹⁰⁹ Bakara, 2/87.

rivâyete göre de bedeni değil sadece yüzü Hz. İsa'ninkine benzetildi. Böyle olunca da bazı Yahudiler dediler ki: Yüz İsa'nın yüzü beden Taytanus'un bedeni, diğer bazıları da şöyle dediler: Bu İsa ise Taytanus nerde? Bu Taytanus ise İsa nerde? Böylece şaşırıp kaldılar.¹¹⁰

4. Bir rivâyete göre, Yahudiler, bir gün toplanıp Hz. İsa'yı sorguya çektiler. Hz. İsa onlara: “Ey Yahudi cemâatları! Hiç şüphesiz, Allah size buğz ediyor ve sizden nefret ediyordur” deyince, Hz. İsa'nın sözlerine son derece kızdılar ve öldürmek için üzerine yürüdüler. O sırada Allah, Hz. Cebrail'i gönderdi. O da Hz. İsa'yı bir evin cümle kapısının içindeki küçük kapısından içeri soktu. Allah evin tavanındaki pencereden Hz. İsa'yı semaya kaldırdı. Yahudilerin başkanı adamlarından birisine Hz. İsa'nın yanına girmesini ve onu öldürmesini emretti. Adam içeri girdiği zaman orada Hz. İsa'yı göremedi. Dışarıdakilerin yanına çıkmayı geciktirince o adam Hz. İsa'yı öldürmeğe uğraştığını sandılar. Allah, adamı Hz. İsa'ya benzetti. Adam dışarıdakilerin yanına çıkınca kendisini Hz. İsa sandılar hemen o adamı öldürdüler ve astılar.¹¹¹

5. Diğer bir rivâyete göre, Yahudiler Hz. İsa'yı yakalayıp bağladıkları ve hakaret ederek götürdükleri ve asacakları sırada, Hz. İsa'nın göğe kaldırıldığı bildirildiği gibi; yakalayıp hakaret ederek götürdükleri, Hz. İsa olmayıp Yahudilere Hz. İsa'nın yerini gösteren havari olduğu bildirilmektedir.

6. Başka bir rivâyete göre, Hz. İsa'yı asmak istedikleri sırada yeryüzüne karanlık çöktüğü ve Meleklerin, Yahudilerle Hz. İsa arasına girdikleri Hz. İsa'nın yerini, Yahudilere gösteren ve Hz. İsa'ya benzetilen havari'yi yakalayıp kendisinin: “Ben size İsa'nın yerini gösterenim!” demesine bakmayarak Hz. İsa'nın yerine onu öldürüp ağaca astıkları söylenmektedir. Aynı şekilde Yahudiler tarafından kuşatıldıkları evde bütün havarilerin Hz. İsa'ya benzetildikleri ve onlardan birisinin Hz. İsa için kendisini feda ettiği de bildirmekte ve bu hususta daha başka bilgiler de verilmektedir.¹¹²

---

¹¹⁰ Tabersî, *a.g.e.*, III/175.

¹¹¹ Mustafa Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi (I-II)*, Ankara, 2005, II/331.

¹¹² Âsım Köksal, *a.g.e.*, II/331.

7. Kur'ân-ı Kerîm'i İngilizceye çeviren George S. Sale şöyle diyor: Bazı kimseler, bu düşüncenin (Hz. İsa'nın yerine başka birinin çarmıha gerilmesi) Muhammed'in kendi icadı olduğunu sanırlar. Fakat yanılmaktadırlar. Çünkü onun zamanından çok önce bazı Hıristiyan mezhepleri bu düşünceyi benimsemişlerdi (sonra bunlardan Basilidler ile Cerinthiler ve Carpocratileri sayar). Photius, okuduğu, Resûllerin Seyahatleri adlı eserde, gördükleri arasında şu cümlenin de bulunduğunu yazıyor: "İsa çarmıha gerilmedi, bir başkası onun yerine çarmıha gerildi. Onun için onu çarmıha gerenlere güldü."¹¹³ Bu husustaki Kur'ân âyetinin meâli şöyledir: "*Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi.*"¹¹⁴

8. Vehb b. Münebbih şöyle demektedir: Hz. İsa kendisi ile beraber yedi havarisi ile bir eve geldi. Yahudiler etraflarını sardılar, eve girdiklerinde Allah, Hz. İsa'nın bütün arkadaşlarını ona benzetti. Yahudiler "bize büyü yaptınız, ya İsa teslim olacak ya da hepinizi öldüreceğiz" dediler. Hz. İsa arkadaşlarına "kim bugün nefesine karşılık cenneti satın almak istiyor?" dedi. Serces adında bir adam "Ben" dedi. Çıkıp Yahudilere Hz. İsa olduğunu söyledi. Yahudiler onu çarmıha gererek öldürdüler. O günde Allah, Hz. İsa'yı aralarından göğe yükseltti. Havarilerin sayısında ihtilaf etseler de Katade, Mücahid ve İbn-i İshak da aynı görüştedirler. Münebbih dışında hiç biri havarilerin hepsinin Hz. İsa'ya benzetildiğini dile getirmemiş, sadece birinin Hz. İsa'ya benzetildiğini, Hz. İsa'nın da aralarından göğe yükseltildiğini söylemişlerdir. Taberî'ye göre Vehb'in sözü daha sağlamdır. Çünkü Hz. İsa'nın hanginiz bana benzetilirse cennete girer sözüne rağmen sadece biri Hz. İsa'ya benzetilmiş olsa idi, (Yahudiler) şaşmaz ihtilafa da düşmezlerdi. Fakat hepsi Hz. İsa'ya benzetildi (Yahudiler) her birini Hz. İsa gibi görüyorlardı. Birini öldürünce iş iyice karıştı.¹¹⁵

9. Ebû Ali el- Cubai şöyle diyor: Yahudiler bir adamı yakalayıp öldürdüler ve kamuya açık bir yerde astılar. Ona kimse yaklaşmadı. Bir süre sonra adamın şekli değişti. Yahudiler halkı inandırmak için İsa'yı öldürdük dediler. Zira Hz. İsa'nın olduğu evi sarıp içeriye girdiklerinde Hz. İsa aralarından kaldırılmıştı. Bu olayın

¹¹³ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, İzmir, 1996, s. 13.

¹¹⁴ Nisâ, 4/157.

¹¹⁵ Taberî, *a.g.e.*, III/175.

Yahudilerin iman etmelerine sebebiyet vermemesi için, (İsa'yı öldürdük) yalanını uydurdular. Hz. İsa'da ihtilafa düşen asanların dışında kalan diğer Yahudilerdi.¹¹⁶

10. Bir diğer rivâyet şöyledir: Hz. İsa'yı Yahudilere ihbar eden havarilerden bir münafıktı, bu işe karşılık 30 dirhem almıştı. Daha sonra pişman oldu ve kendini boğarak intihar etti.¹¹⁷ İncil'de 30 dirhem karşılığında Hz. İsa'nın düşmanlarına teslim edilmesi konusu şu şekilde geçmektedir: “İsa'ya ihanet eden Yahuda, onun mahkûm edildiğini görünce yaptığına pişman oldu. Otuz gümüşü baş kâhinlere ve ileri gelenlere geri götürdü, ‘ben suçsuz birini ele vermekle günah işledim’ dedi. Onlar ise, ‘bundan bize ne? Onu sen düşün’ dediler. Yahuda paraları tapınağın içine fırlatarak oradan ayrıldı, gidip kendini astı.”¹¹⁸ Bazı Hıristiyanlar şöyle diyor: Hz. İsa'ya benzetilen Bodis Zekeriya But'dır. Yahudiler onu asarken o şöyle bağıırıyordu: “Ben İsa değilim, onu size ihbar eden adamım.”¹¹⁹

11. Bir başka rivâyete göre Yahudiler, Hz. İsa ve beraberindeki on arkadaşını bir evde kuşattılar. Yahudilerden biri içeriye girdiği zaman Allah, onu Hz. İsa'ya benzetip Hz. İsa'yı göğe yükseltti. Yahudiler ise içeriye giren kendi arkadaşlarını Hz. İsa sanıp öldürdüler.¹²⁰

Kur'ân'da bu benzetme hadisesine işaret edilir ve Yahudilerin “Meryem oğlu İsa'yı öldürdük” sözünün hakikat olmadığı, bilâkis onların bu hususta ihtilâfa düştükleri zikredilir.

“Onun وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ *hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar”*

Tabersî'ye göre kimi öldürdüklerine dair bilgileri yoktu. Ancak zanlarına tabi olup öldürdükleri Hz. İsa olmadığı halde onu öldürdüklerini sanıp şüpheye düştüler. Zira içeriye girdiklerinde evdekilerin sayısını biliyorlardı. Aralarından birini kaybettikleri zaman Hz. İsa meselesini iyice karıştırdılar. Bu olay, Yahudilerin

¹¹⁶ Tabersî, *a.g.e.*, III/176.

¹¹⁷ Tabersî, *a.g.e.*, III/176.

¹¹⁸ Matta, XXVII/3-5.

¹¹⁹ Tabersî, *a.g.e.*, III/176.

¹²⁰ Tabersî, *a.g.e.*, III/176.

içeriye girene kadar Hz. İsa'nın arkadaşlarının dağılmadığını söyleyenlerce böyledir. Dağıldığını söyleyenlere göre Yahudiler İsa'nın kalanlardan mı dışarı çıkanlardan mı? Olduğu konusunda şüpheye düştüler, böylece işin içinden çıkamadılar.¹²¹

“بَل رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ” *Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir*” Tabersî'ye göre yükseltmeden maksat şudur: Yahudiler Hz. İsa'yı öldürmemişler ve asmamışlardır. Âl-i İmran sûresinin 55. âyetinin tefsirinde geçtiği gibi, Allah Hz. İsa'yı huzuruna yükseltmiştir. *وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا* “Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹²² Allah yaptıklarında hikmet sahibi ve düşmanlarından intikam alandır.

Tabersî'ye göre bu olağanüstü bir olay olsa da Hz. İsa'nın bir mucizesidir. Tıpkı Hz. Cebrail'in peygamberimize (s.a.v) Dihyetü'l Kelbî şeklinde geldiği rivâyet edildiği gibi. Eğer şöyle bir soru sorulursa: Bütün Yahudiler ve Hıristiyanlar Hz. İsa'nın öldürülmüş ve çarmıha gerilmiş olması üzerine fikir birliğine varmışlardı. Öyle ise bu olayın tersini haber vermeleri nasıl doğru olabilir? Doğru olsa bile buna nasıl inanılabilir? Cevap: Allah'ın zikrettiği gibi bunlar şüpheye düşmüşlerdi. Yahudiler Hz. İsa'yı tam olarak tanımıyorlardı. Hz. İsa diye tanıtılan bir adamın öldürüldüğü haberi kendilerine verildi. Öyleyse öldürülen Hz. İsa değilse bile haberlerinde doğrudurlar. Hıristiyanların şüpheye düşmeleri ise Hz. İsa'ya benzetilen bir adamın öldürüldüğünü ve çarmıha gerildiğini görmelerindedir. Yahudilerin ve Hıristiyanların hiç birine gördüklerinin dışında bir şey söylenmedi. Olayın da böyle olduğu düşünülüyordu. İşte bu durum haberin doğru olmadığını göstermez.¹²³

Tabatabâî'ye göre Yüce Allah'ın önce Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürdüklerine ilişkin iddialarını anlatmasının, ardından öldürme ve asmayı birlikte olumsuzlaştırarak zikretmesinin nedeni, tam bir ret ve olumsuzlaşma amacına yönelik olsa gerek ki, zihinlerde herhangi bir kuşku kalmamasın. Çünkü suçlulara uygulanan bir işkence türü olarak çarmıha germek, her zaman ölümle sonuçlanmayabilir. Ayrıca “öldürme” eylemi belirsiz ve mutlak olarak

¹²¹ Tabersî, *a.g.e*, III/176.

¹²² Âl-i İmran, 3/158.

¹²³ Tabersî, *a.g.e*, III/177.

kullanıldığında, zihinde çarmıha germe olgusu uyanmaz.¹²⁴ Öte yandan Hz. İsa'nın öldürülme şekli hususunda da ihtilâf vardır. Dolayısıyla yalnızca onun öldürülmesinin olumsuzlanması da, onu normal bir öldürmeyle öldürmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Birinin öldürülmesinin olumsuzlanması, onun çarmıha gerilerek öldürüldüğü ihtimalini ortadan kaldırmaz. Bu yüzden Yüce Allah: “*Onu öldürmediler*” sözünden sonra “*ve asmadılar*” ifadesine yer veriyor ki, anlatılmak istenen husus, verilmek istenen mesaj açık ve eksiksiz olarak anlaşılmalı. Hz. İsa, Yahudiler ve Romalı askerler tarafından ne öldürme, ne de asma, çarmıha germe şeklinde öldürülmediği kesin olarak ifade edilsin.¹²⁵ Tam tersine Romalı askerler onu başkasıyla karıştırıp, Hz. İsa'yı ona benzettiler ve Hz. İsa'nın yerine onu çarmıha gerdiler.¹²⁶ Romalı askerlerin onu çok iyi tanımaları beklenemez. Dolayısıyla onun yerine bir başkasını yakalayıp öldürmüş olmaları pekâlâ mümkündür. Böyle bir karışıklığın olması mümkündür. Çünkü bu tür galeyana gelmiş, kontrolden çıkmış, taşkın, etrafını yakıp yıkan kalabalık ayaklanmalarda yanlışlıkla öldürmeler, gerçek suçlu yerine bir başkasını cezalandırma örnekleri çoktur.¹²⁷

بَل رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا “*Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.*”¹²⁸ Tabatabâî'ye göre, bu âyet, akışı itibariyle Yahudilerin iddia ettikleri öldürülme ve çarmıha gerilme olayını olumsuzlamaktadır. Buna göre, Hz. İsa, onların öldürme ve çarmıha germe girişimlerinden kurtulmuştur. Yine âyetin zâhirinden algıladığımız kadarıyla, hakkında öldürülme ve çarmıha gerilme iddiası ileri sürülen Hz. İsa, bedenen Allah katına yükseltilmiş, onların suikastından yana koruma altına alınmıştır. Buna göre Hz. İsa, hem bedenen, hem de ruhen yükseltilmiştir. Yoksa önce canı alınmış, ardından ruhu Allah katına yükselmiş değildir. Âyetin zâhiri, sûrenin akışının da desteği ile böyle bir ihtimale açık değildir. Çünkü “*Seni kendime yükselteceğim*” ifadesindeki bir şeyi reddederek diğer bir şeyi ispatlamaya yönelik yapılan vurgu sırf

¹²⁴ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/132.

¹²⁵ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/132.

¹²⁶ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/132.

¹²⁷ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/132.

¹²⁸ Nisâ, 4/158.

ölümden sonra ruhun yükselişi ile amacına ulaşmış olmaz. Böyle bir ölümün, hem öldürülme, hem de normal bir ölüm şeklinde gerçekleşmesi pekâlâ mümkündür.¹²⁹

Tabatabâî'ye göre âyette sözü edilen Hz. İsa'yı öldürdüklerine ilişkin iddialarını anlatmasının, ardından öldürme ve asmayı birlikte olumsuzlaştırarak zikretmesinin nedeni, tam bir ret ve olumsuzlaşma amacına yönelik olsa gerektir. Yükseltirme, bir tür kurtarmadır. Allah, onu bu şekilde kurtarmıştır, Yahudilerin elinden almıştır. Bu sırada, normal bir şekilde canının alınması ile canının ne normal, ne öldürülme ve ne de çarpmıha gerilmesiyle alınmaması, bizim bilmediğimiz başka bir yöntemle de gerçekleşmiş olması ya da bilmediğimiz bir şekilde Yüce Allah'ın onu diri tutması arasında bir fark yoktur ve hepsi ihtimal dâhilindedir. Bütün bunlar birer ihtimaldir, herhangi birinin olması mümkündür.¹³⁰

Allah'ın, Mesih'in canını alıp onu katına yükselterek koruması ya da Allah'ın, onun hayatını bizim hayatımızın üzerinde etkin olan doğal yasadan farklı bir yöntemle koruması imkânsız bir durum değildir. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. İsa'nın doğumu ve soydaşları arasında yaşaması ile ilgili olarak anlattığı mucizelerden ve Hz. İbrahim'in, Hz. Musa'nın, Hz. Salih'in ve diğer peygamberlerin mucizelerinden daha şaşırtıcı bir durum değildir. Kur'ân açık bir dille bunların gerçekleştiklerine delâlet eder ve hiç kimse onları reddedemez. Ne yazık ki, bazı müfessirler genel nedensellik yasanını iptal etmekten kaçınmak adına birtakım zorlama yorumlara yeltenmişlerdir.¹³¹

Şîrâzî'ye göre Yahudiler peygamberi öldürmekten onur duymaktaydılar. Kur'ân onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ** “Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük” Yahudiler Hz. Mesih'in ölümüyle ilgili birbirlerinin ağzından kaptıkları, gerçeği yansıtmayan sözlere dayanarak, Hz. Muhammed (s.a.v.)'a alay ederek söylüyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm onların bu yalan iddialarını şu şekilde beyan etmektedir: **وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ** **وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ** “Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi

¹²⁹ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/133.

¹³⁰ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/133.

¹³¹ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/134.

gösterildi” yine Kur’ân âyetin devamında şöyle buyurmaktadır: **وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ** “Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar”

Şirâzî’ye göre söz konusu anlaşmazlık, Hz. İsa’nın nasıl öldürülmesi ile ilgili olma ihtimali vardır. Bazılar öldürüldüğünü ve bazılar öldürülmediğini iddia etmekteydiler. Ama hiçbiri kendi iddialarından emin değildiler ve hepsi şüphe içindeydiler. Ya da onu öldürdüklerini iddia edenler, onu tanımadıkları için öldürülen kişi Mesih olup olmaması konusunda şüpheye düşmüşlerdi.¹³² Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ sûresinin 157. âyetin Mesih’in öldürülmediği ve asılmadığı konusuna vurgu yaparak net bir şekilde reddetmektedir:

Yahudiler Hz. İsa’yı peygamber olarak görmüyorlardı. Bunun nedeni, İsrailoğullarının Romalılardan çektikleri ileri derecede eziyeti. Ordular memleketi baştanbaşa tarayarak girdikleri her yerde kanlı izler bırakıyorlardı. Casuslar şehirlerin dolambaçlı sokaklarında dolaşarak havadis topluyor ve ölüm ekiyorlardı. Romalılar, Yahudilerin mabetlerine ait paraları alarak suyolları inşa etmişlerdi. Yahudilerse bu yüzden ağlaya ağlaya bütün dünyayı inletmişlerdi. Romalıların kılıcı hem kıyıcı hem yıkıcı idi ve Yahudilere bu kılıç yüzünden kaybettikleri kana dayanamayarak yere serilmişler ne yapacaklarını şaşırılmışlardı, teslim olmağa cesaret edemiyorlardı. Çünkü hâlâ Mesih’in belirmesini ve onun kurtarıcı eliyle halâs bulmayı umuyorlardı. Onların ömürlerinde bir lâhza unutmadıkları bir itikât, günün birinde Mesih’in doğmasıyla yeryüzünde semavî melekûtun kurulacağı idi. Uğradıkları büyük felâketler ve katlandıkları müthiş eziyetler bu itikâtlarını asla sarsmamış ve Yahudiler bu nokta üzerinde asla ihtilaf etmemişlerdir.¹³³

Bu inançlar Kutsal-Kitap’ta şu ifadelerle geçmektedir: “Rab böyle diyor: Sürmüş olduğum bütün ülkelerden sürümün sağ kalanlarını toplayıp otlaklarına geri getireceğim; orada verimli olup çoğalacaklar. Onları güdecek çobanlar koyacağım başlarına, bundan böyle korkmayacak, yılgınlığa düşmeyecekler, bir tanesi bile

¹³² Şirâzî, a.g.e, IV/199.

¹³³ Ömer Rıza Doğrul, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul, 1963, s. 184.

eksilmeyecek, işte Davut için doğru bir dal (Dal: Mesih'in adlarından biri) çıkaracağım günler geliyor. Bu kral bilgece egemenlik sürecek, ülkede adil ve doğru olanı yapacak. Onun döneminde Yahuda kurtulacak, İsrail güvenlik içinde yaşayacak, o, Yahve sidkenu (Yahve sidkenu: "Rab doğruluğumuzdur" anlamına gelir) adıyla anılacak, artık insanların, İsrail halkını Mısır'dan çıkararak Rab'bin varlığı hakkı için demeyecekleri günler geliyor. Bunun yerine, İsrail soyunu kuzey ülkesinden ve sürdürdüğü bütün öbür ülkelerden geri getiren Rab'bin varlığı hakkı için diyecekler. Böylece kendi topraklarında yaşayacaklar."¹³⁴ "Her şeye egemen Rab diyor ki, viran olmuş, insansız, hayvansız kalmış bu ülkenin bütün kentlerinde çobanların sürülerini dinlendireceği otlaklar olacak yeniden, dağlık bölgede, Şefela, Negev, Benyamin bölgesindeki kentlerde, Yerusâlim'in çevresindeki köylerde, Yahuda kentlerinde çoban değneğinin altından geçen sürüler olacak, İsrail ve Yahuda halkına verdiğim güzel sözü yerine getireceğim günler geliyor. O günlerde, o zamanda, Davut için doğru bir dal yetiştireceğim, ülkede adil ve doğru olanı yapacak, o günlerde Yahuda kurtulacak, Yerusâlim güvenlik içinde yaşayacak, o Yahve sidkenu adıyla anılacak, İsrail tahtı üzerinde oturan Davut soyunun ardı arkası kesilmeyecek."¹³⁵ "Ey Başkâhin Yeşu, sen ve önünde oturan kâhin arkadaşların, dinleyin! Çünkü onlar gelecek olayların önbelirtisidir. Dal adındaki kulumu ortaya çıkarıyorum."¹³⁶ "Aldığım altınla gümüşten bir taç yaparak Yehosadak oğlu Başkâhin Yeşun'un başına tak. Ona her şeye egemen Rab şöyle diyor de: İşte Dal adındaki adam! Bulunduğu yerde filizlenecek ve Rabb'in tapınağını kuracak olan odur. Görkemle kuşanacak, tahtında oturup egemenlik sürecek, tahtında oturan kâhin olacak."¹³⁷ Bu tür inançlardan dolayı Yahudilere göre Allah'ın devleti, Mesih'le kurulacaktır.¹³⁸

Yahudiler Mesih'i bir muharip, askerî bir kahraman sanmakta ve onun Romaya karşı kanlı bir kurtuluş harbi açmak üzere gelmiş olduğuna inanmakta idiler. Fakat Hz. İsa'nın vaazları halk ile Allah arasında barış kurmağa geldiğini, Roma ile harp etmeyi aklından geçirmedeğini göstermiş ve bunun üzerine toplanan halk

¹³⁴ Yeremya, XXIII/2-8.

¹³⁵ Yeremya, XXXIII/12-17.

¹³⁶ Zekeriya, III/8.

¹³⁷ Zekeriya, VI/11-13.

¹³⁸ Osman Cilâcı, *Dinler ve İnsanlar*, Konya, 1990, s. 182.

etrafından ayrılmıştır. Çünkü bütün ayak takımı güruhu tövbe ve istiğfar sayesinde Allah ile aralarını düzenlemek, kötülüğü iyilikle karşılamak niyetinde değillerdi.¹³⁹

İncillerde Hz. İsa'nın vaazları ve kötülüğe iyilikle karşılık vermesiyle ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Göze göz, dişe diş dendiğini duydunuz. Ama ben (Mesih) size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin, sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin, size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyen abanızı da verin, sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün, sizden bir şey dileyince verin, sizden ödünç isteyen geri çevirmeyin.”¹⁴⁰ “Ama beni dinleyin sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. Bir yanağınıza vurana öbür yanağınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin. İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın.”¹⁴¹

Bunlarla birlikte İncillere göre Mesih, Şabat günü İsraililer için dinlenme ve tapınma günü olduğu halde, ona önemsemeden başka günler gibi görmüştür. Örneğin: “Eskiden kör olan adamı Ferisilerin yanına götürdüler. İsa'nın çamur yapıp adamın gözlerini açtığı gün Şabat günüydü, bu nedenle Ferisiler de adamı gözlerinin nasıl açıldığını sordular. O da, ‘İsa gözlerime çamur sürdü, yıkandım ve şimdi görüyorum’ dedi.”¹⁴² “Sonra onlara ‘insan Şabat gün için değil, Şabat gün insan için yaratıldı’ dedi. Bu nedenle İnsanoğlu Şabat günün de Rabbi’dir”¹⁴³ “İsa oradan ayrılıp havrasına gitti. Orada eli sakat bir adam vardı. İsa’yı suçlamak amacıyla kendisine, ‘Şabat günü bir hastayı iyileştirmek Kutsal yasa’ya uygun mudur?’ Diye sordular. İsa onlara şu karşılığı verdi: Hanginizin bir koyunu olur da Şabat günü çukura düşerse onu tutup çıkaramaz? İnsan koyundan çok daha değerlidir! Demek ki, Şabat günü iyilik yapmak yasa’ya uygundur. Sonra adama, elini uzat dedi, adam elini

¹³⁹ Ömer Rıza Doğrul, *a.g.e.*, s. 191.

¹⁴⁰ Matta, V/38–42.

¹⁴¹ Luka, VI/27–31.

¹⁴² Yuhanna, IX/13–16.

¹⁴³ Markos, II/27–28.

uzattı, eli öteki gibi yine sapasağlam oluverdi. Bunun üzerine Ferisiler dışarı çıktılar, İsa'yı yok etmek için anlaştılar.”¹⁴⁴

Hız. İsa'nın faaliyeti Yahudilerin kurtarıcı olarak beklenen Mesih'in faaliyetlerine benzemediği sahte Mesih diye Kudüs'te aleyhine büyük bir faaliyet başlamıştır. Bunun için Hız. İsa'yı yalanladılar ve öldürmeye kalktılar.¹⁴⁵

Görüldüğü gibi yukarıdaki zikrettiğimiz âyet-i kerîme, salîb “çarmıh” olayını açıkça reddetmektedir. Ama Matta¹⁴⁶, Markos¹⁴⁷, Luka¹⁴⁸ ve Yuhanna¹⁴⁹ olmak üzere dört İncil de son bölümlerinde onun çarmıha gerildiğini ve öldürüldüğünü söylemektedir. Şirâzî'ye göre günümüz Hıristiyanlarının genel inançları bu meseleye dayanmaktadır. Açıkça anlaşıyor ki, Mesih'in öldürülmesi ve asılması olayı Hıristiyan dininin en önemli temel meselelerinden biridir. Günümüz Hıristiyanları Hız. İsa'yı, insanları eğiten, irşat ve hidayet eden bir peygamber olarak görmezler, tam tersine onu üçlü Tanrıdan biri ve Tanrı'nın oğlu olarak görürler.¹⁵⁰ Bu “Tanrı oğlu” tabiri Sinoptik İncillerde üç yerde,¹⁵¹ Yuhanna İncil'inde yirmi yerde,¹⁵² İbranilere Mektup'ta beş yerde¹⁵³ geçmekte ve Tanrı-Baba ile İsa-Oğul arasındaki doğrudan ilişkiyi ifade etmektedir. Yuhanna İncilinde İsa, Tanrı'nın oğlu konusunun yanında şu ifade yer almaktadır: “Babam hâlâ çalışmaktadır, ben de çalışıyorum.”¹⁵⁴ Yine Yuhanna'ya göre: “Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlu'nu verdi.”¹⁵⁵ ifadesi de dikkate şayandır.

Hıristiyanlığa göre, Hız. İsa'nın dünyaya geliş amacı insanlığın işlediği günaha kefarete olmak üzere kendini feda etmektir. Bunun için çarmıha gerildi ve öldürüldü. Böylece insanlık günahı temizlenmiş oldu. Buna binaen “Kurtuluş yolu”

¹⁴⁴ Matta, XII/9–14, bk. Luka, VI/1–11, XIV/1–6.

¹⁴⁵ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 141.

¹⁴⁶ Matta, XXVII/32–66.

¹⁴⁷ Markos, XV/21–47.

¹⁴⁸ Luka, XXIII/26–56.

¹⁴⁹ Yuhanna, XIX/17–42.

¹⁵⁰ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/199.

¹⁵¹ Matta, XI/27; Markos, XIII/32; Matta, XXVIII/19.

¹⁵² Yuhanna, III/16.17.18; V/19 iki kez; V/20.21.22.23 iki kez; V/25,26; VI/40; VIII/35,36; X/36; XI/4; XIV/13; XVII/1 iki kez. Ayrıca Yuhanna'nın yorumu olarak dört kez: III/35; III/ 36 iki kez; XX/31; başkaların ağızından dört kez: I/34; I/49; XI/27; XIX/7.

¹⁵³ İbraniler, I/2,8; III/6; VII/28.

¹⁵⁴ Yuhanna, V/17.

¹⁵⁵ Yuhanna, III/16.

İsa'ya kavuşmak ve onun günahlarımız için kendini feda ettiğine inanmaktır derler.¹⁵⁶ Bu olay Hıristiyanların Kutsal metinlerinde şu şekilde geçmektedir: “Aldığım bilgiyi size öncelikle ilettim: Kutsal Yazılar uyarınca Mesih günahlarımıza karşılık öldü, gömüldü ve Kutsal Yazılar uyarınca üçüncü gün ölümden dirildi.”¹⁵⁷ “O günahlarımızı, yalnız bizim günahlarımızı değil, bütün dünyanın günahlarını da bağışlatan kurbandır.”¹⁵⁸ “İnsan benliğinden ötürü güçsüz olan Kutsal Yasa'nın yapamadığını Tanrı yaptı. Öz Oğlu'nu günahlı insan benzerliğinde günah sunusu olarak gönderip günahı insan benliğinde yargıladı.”¹⁵⁹ “Ama zaman dolunca Tanrı, Yasa altında olanları özgürlüğe kavuşturmak için kadından doğan, Yasa altına doğan öz Oğlu'nu gönderdi. Öyle ki, biz oğulluk hakkını alalım.”¹⁶⁰ “Tanrı, günahı bilmeyen Mesih'i bizim için günah sunusu yaptı. Öyle ki, Mesih sayesinde Tanrı'nın doğruluğu olalım.”¹⁶¹ Böylece, Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğünü sandıkları için haç bulundurlar. Bu sebeple Hıristiyanlar dinlerine bazen kurtuluş ve feda mezhebi, İsa'ya da kurtaran ve feda eden lâkaplarını verirler.¹⁶²

Müslümanlardan hiç biri bu inancın batıl olduğu konusunda şüphe etmemektedir. Bunun sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Kur'ân-ı Kerîm وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ “Kim İslâm'den başka bir din ararsa (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve âhirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.” şeklindeki açık ve net ifadeler ile diğer din ve akideleri reddeder.¹⁶³

2. Hz. İsa da diğer peygamberler gibi Allah'ın resûlüdür. Tanrı veya Tanrı'nın oğlu değildir. Kur'ân-ı Kerîm konuyu şu şekilde açıklar: مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

¹⁵⁶ Şirâzî, a.g.e, IV/200.

¹⁵⁷ I.Korintiler, XV/3–4.

¹⁵⁸ I.Yuhanna, II/2.

¹⁵⁹ Romalılar, VIII/3.

¹⁶⁰ Galatyalılar, IV/4.

¹⁶¹ II. Korintliler, V/21.

¹⁶² Şirâzî, a.g.e, IV/200.

¹⁶³ Âl-i İmran, 3/85.

إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ “Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir ondan önce de nice peygamberler geldi geçti.”¹⁶⁴

3. Allah birdir, benzeri, eşi ve çocuğu yoktur Kur’ân-ı Kerîm’in قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ “De ki: O, Allha’tur, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir). O’ndan çocuk olmamıştır (kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.” âyetleri bunu açıkça ortaya koyar.¹⁶⁵

4. Kur’ân’a göre başkaların günahı uğruna kurbanı gitmek, mantık dışı bir iddiadır. Herkes kendi yaptıklarından sorumludur. Kur’ân bu konuda şöyle buyurmaktadır: وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى “Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkârı başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez”¹⁶⁶ ve kurtuluş yolu da ancak ve ancak iman ve insanın kendi yaptığı salih ameldir, وَالْعَصْرُ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ “Andolsun zamana ki, insan gerçekten zıyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabır tavsiye edenler başka (onlar ziyanda değillerdir).”¹⁶⁷ bunu gibi çok âyetler Kur’ân-ı Kerîm’de geçmektedir.

5. Başkalarının günahı uğruna kendini feda etmek, onları fesada ve helâka teşvik etmek mesabesindedir. Kur’ân-ı Kerîm, özellikle Mesih’in çarmıha gerilme meselesi üzerinde durup,¹⁶⁸ Hıristiyanlardaki, Hz. İsa’nın kendini feda etme ve dolayısıyla ümmetin günahlarını geri satın alma anlayışını yıkmak istemiştir. Böylece Hıristiyanları söz konusu inançtan uzaklaştırarak onlara temizlenme ve

¹⁶⁴ Mâide, 5/75.

¹⁶⁵ İhlâs, 112/1-4.

¹⁶⁶ En’âm, 6/164.

¹⁶⁷ Asr, 103/1-3.

¹⁶⁸ Nisâ, 4/157-158.

kurtuluş yolunun çarmıh olayına inanmaktan değil, insanın kendi amellerinden geçtiğini beyan etmektedir.¹⁶⁹

6. Mevcut karineler Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi olasılığını zayıflatmaktadır. Bu karineleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğini iddia eden İnciller, hepsi Hz. İsa'dan yıllarca sonra, öğrencilerin ve öğrencilerin öğrencileri tarafından kaleme alınmıştır.¹⁷⁰ Matta'nın İncil'i sözler (Logia) kısmı, M. 64'den önce muhtemelen M. 40–50 yıllarının tarihini taşıyabilir. Markos'un İncil'i M. 64'den sonradır. Paul'un sayahat arkadaşı Luka'nın İncil'i ise M. 80 tarihini taşımaktadır. Matta İncil'in son şekli de aynı tarihlerde oluşmuş olabilir. Yuhanna'nın İncil'i de I. asrın sonunda yani 95–98 tarihleri arasında kesin şeklini almıştır.¹⁷¹ Bunu Hıristiyan tarihçi itiraf etmektedir. Şu da biliniyor ki, düşmanların gelişi ile Hz. İsa'nın öğrencileri kaçıp gittiler. İnciller de bu olaya şahitlik ederler.¹⁷² İnciller, Hz. İsa'nın öğrencileri tehlikeyi görünce hepsi kaçtıklarını şu cümlelerle beyan etmektedirler: “Bundan sonra İsa kalabalığa dönüp şöyle seslendi: ‘Niçin bir haydutmuşum gibi beni kılıç ve sopalarla yakalamaya geldiniz? Her gün tapınakta oturup öğretiyordum, beni tutuklamadınız? Ama bütün bunlar, peygamberlerin yazdıkları yerine gelsin diye oldu.’ O zaman öğrencilerin hepsi onu bırakıp kaçtı.”¹⁷³ “İsa onlara ‘niçin bir haydutmuşum gibi beni kılıç ve sopalarla yakalamaya geldiniz?’ dedi. ‘Her gün tapınakta, yanbaşımda öğretiyordum, beni tutuklamadınız. Ama bu Kutsal Yazılar yerine gelsin diye oldu.’ O zaman öğrencilerinin hepsi onu bırakıp kaçtı.”¹⁷⁴ Dolayısıyla İncil yazarları çarmıha gerilme meselesini başkalarından öğrenmişler.

b. Hz. İsa'yı yakalamak üzere şehir dışında olan bağa gidenler, Rum ordusundan olup, ne Yahudileri ne de onların kültürünü ve dilini ne de Hz. İsa'nın

---

¹⁶⁹ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/200.

¹⁷⁰ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/201.

¹⁷¹ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, s. 92.

¹⁷² Şirâzî, *a.g.e.*, IV/201.

¹⁷³ Matta, XXVI/55–56.

¹⁷⁴ Markos, XIV/48–50.

öğrencilerini ne de Hz. İsa'yı bilirlerdi ki bu Hz. İsa'yı başka biri ile karıştırdıklarını güçlendiriyor.¹⁷⁵

c. İncillerde Hz. İsa'ya yapılan baskının gece gerçekleştiği ile ilgili şöyle ifade geçmektedir: “Her gün tapınakta sizinle birlikteydim, bana el sürmediniz. Ama bu saat sizindir, karanlığın egemen olduğu saattir.”¹⁷⁶ (Matta, XXVI/36–50) (Markos, XIV/32–46) böyle olunca karanlıkta istenilen kişi (Hz.İsa) kaçıp yerine başkasının yakalanması da muhtemeldir.

d. İncillerin tamamından yakalanan kişinin Romalıların Kudüs valisi Platus'a götürüldüğü, onların cevaplarına karşılık az konuşup susmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁷ Konu ile ilgili Matta İncili şöyle der: “İsa susmaya devam etti ve çok az konuştu.” (Matta, XXVI/59–64; XXVII/11–14.) Aynı konu için bakınız (Markos, XIV/55–62; XV/1–5.) (Luka, XXII/66–70; XXIII/9.) (Yuhanna, XVIII/33–37; XIX/9–11.)

Hz. İsa kendisinin tehlikede olduğunu gördüğünde fasih sözleri ile ve mevcut cesareti ile kendisini savunmaması söz konusu olamaz. Acaba, Hz. İsa'nın yerine ona ihanet edip casusluk yapan ve Hz. İsa'ya çok benzeyen Yahuda İskariot'un Hz. İsa ile karıştırılma, telaşa kapılıp kendini savunamamış olma durumu daha mantıklı değil mi? Zira İncil de, söz konusu olaydan sonra Yahuda İskariot'un bir daha görülmediğini ve intihar ettiğini söylemektedir.¹⁷⁸ Bu olay Matta'da şöyle geçmektedir: “İsa'ya ihanet eden Yahuda, onun mahkûm edildiğini görünce yaptığına pişman oldu. Otuz gümüşü baş kâhinlere ve ileri gelenlere geri götürdü, ‘ben suçsuz birini ele vermekle günah işledim’ dedi. Onlar ise, ‘bundan bize ne? Onu sen düşün’ dediler. Yahuda paraları tapınağın içine fırlatarak oradan ayrıldı, gidip kendini astı.”¹⁷⁹ Bu olay Elçilerin İşleri'nde şu şekilde geçmektedir: “Ogünlerde Patrus, yaklaşık yüz yirmi kardeşten oluşan bir topluluğun ortasında ayağa kalkıp şöyle konuştu: Kardeşler, Kutsal-Ruh'un, İsa'yı tutuklayanlara kılavuzluk eden Yahuda ile ilgili olarak Davut'un ağzıyla önceden bildirdiği Kutsal Yazının yerine

¹⁷⁵ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/201.

¹⁷⁶ Luka, XXII/53.

¹⁷⁷ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/201.

¹⁷⁸ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/202.

¹⁷⁹ Matta, XXVII /3–5.

gelmesi gerekiyor. Yahuda bizden biri sayılmış ve bu hizmete yerini almıştı. Bu adam, yaptığı kötülüğün karşılığında aldığı ücretle bir tarla satın aldı. Sonra baş aşağı düştü, bedeni yarıldı ve bütün bağırsakları dışarı döküldü. Yerusâlim (Kudüs)'de yaşayan her kes olayı duydu.”¹⁸⁰

e. İnciller'in beyanına göre, baskın zamanında, tehlikeyi hisseden Hz. İsa'nın öğrencileri kaçtılar ve olayları uzaktan takip ettiler.¹⁸¹ Matta'ya göre: “Petrus, İsa'yı uzaktan, ta başkâhinin avlusuna kadar izledi. Sonucu görmek için içeri girip nöbetçilerin yanına oturdu.”¹⁸² Luka şöyle der: “İsa'yı tutukladılar, alıp başkâhinin evine götürdüler. Petrus onları uzaktan izliyordu. Avlunun ortasında ateş yakıp çevresinde oturduklarında Petrus da gelip onlarla birlikte oturdu.”¹⁸³ Yuhanna'ya göre: “Simun Petrus'la başka bir öğrenci İsa'nın ardından gidiyorlardı.”¹⁸⁴ Böylece yakalanan kişi Rum ordusunun çemberinde kalmış ve yanında onu tanıyan kimse de yokmuş, durum böyle iken Hz. İsa'ya benzetildiğine şaşmamalıdır.¹⁸⁵

f. İncillerden okuduğumuz gibi, mahkûm kişi, çarmıhta kendisini yalnız bıraktığı ve düşmanlara ele verdiği için Allah'a sitem etmiştir.¹⁸⁶ İncillerde bu olay şu şekilde geçmektedir: “Saat üçte doğru İsa yüksek sesle, ‘Eli, Eli, lema şevaktani?’ yani ‘Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?’ diye bağırdı.”¹⁸⁷ “Saat üçte İsa yüksek sesle ‘Elohi, Elohi, lema şevaktani’ yani, ‘Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?’ diye bağırdı.”¹⁸⁸ Eğer Hz. İsa çarmıha gerilip insanlığın günahı uğruna kurban olmak için geldiyse, o zaman onun böyle Allah'a sitem etmesi uygun değildir. Bu açıkça, çarmıha gerilen kişinin çok zayıf, korkak ve güçsüz olduğunu gösterir. Çünkü böyle bir söz ancak böyle bir kişiden beklenir. O Hz. İsa olamaz.¹⁸⁹

---

¹⁸⁰ Elçilerin İşleri, 1/15–18.

¹⁸¹ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/202.

¹⁸² Matta, XVI/58.

¹⁸³ Luka, XXII/54–55.

¹⁸⁴ Yuhanna, XVIII/15.

¹⁸⁵ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/202.

¹⁸⁶ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/202.

¹⁸⁷ Matta, XX II/46.

¹⁸⁸ Markos, XV/34.

¹⁸⁹ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/202.

g. Barnaba İncili gibi Hıristiyanların kabul etmediği ve apokrif (uydurma) saydığı İnciller Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini açıkça reddeder.¹⁹⁰

Yukarıda açıklananlar, Kur'ân-ı Kerîm'in çarmıh meselesindeki tutumunu aydınlatan ve doğrulayan karinelere dir.

Taberî değişik rivâyetleri zikrettikten sonra şu sonuca varmıştır: “Allah Teâlâ, Hz. İsa'yı kendi katına diri olarak yükseltmiştir.”¹⁹¹

Zemaşerî bu âyet-i kerîmeyi tefsir ederken Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürmek üzere toplandığında Allah'ın, ona, kendisini göğe yüselteceğini ve Yahudilerden kurtaracağını vahyettiğini söyler. Ancak Hz. İsa'nın ruhen veya bedenen göğe yükselmesi ile ilgili herhangi bir açıklamada bulununmaz.¹⁹²

Râzî, Nisâ, 158. âyete ilgili değişik yorumlar ve açıklamaları hatırlatarak ve âyetin son kısmını zikrederek, **بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ** “*Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir.*”¹⁹³ şeklindeki böyle bir söz, ancak öldürmeme kesin ve yakînî bir durum arzettiği zaman doğru olur. Yani Hz. İsa semaya canlı olarak yükseltilmiştir.¹⁹⁴

Kurtubî'ye göre: **بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا** “*Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.*”¹⁹⁵ âyetinde Hz. İsa'nın Allah katına kaldırılmasından maksat semaya kaldırılıştır.¹⁹⁶

İbn-i Kesîr Âl-i İmran 55. ve Nisâ 158. âyetlerini birlikte açıkladıktan sonra şu sonuca varmıştır: “Hz. İsa'yı bir uyku hali kapladı ve o halde iken göğe yükseltildi.”¹⁹⁷

Muhammed Esed, “İsa'nın yerine başka bir kişinin öldürüldüğü” şeklindeki klâsik müfessirlerin aktara geldikleri rivâyetleri, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini

¹⁹⁰ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/203.

¹⁹¹ Taberî, *a.g.e.*, VI/12–13.

¹⁹² Zemaşerî, *a.g.e.*, s. 270.

¹⁹³ Nisâ, 4/157–158.

¹⁹⁴ Râzî, *a.g.e.*, XI/102.

¹⁹⁵ Nisâ, 4/157–158.

¹⁹⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, VI/10.

¹⁹⁷ İbn-i Kesîr, *a.g.e.*, II/428–429.

söyleyen Kur'ânî beyanın İncillerde onun çarmıha gerilişine ilişkin yer alan canlı tasvirler ile uyumlu hale getirmeyi amaçlayan şaşkın teşebbüsler olarak değerlendirir. İsa'nın yerine başkasının çarmıha gerildiği görüşü bazı efsanelerin dışında ne Kur'ân'dan ne de sahih hadislerden kendine destek bulmaz. Muhammed Esed, **وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ** “Sadece onlara öyle olmuş gibi göründü” şeklinde yorumlar. Hıristiyanlar arasında Hz. İsa'nın beşeriyetin işlediği ilk suçun kefareti olarak çarmıha gerildiği inancının daha sonra ortaya çıktığını söyler. Âyette geçen **بَل رَفَعَهُ** **اللَّهُ إِلَيْهِ** kısmını Âl-i İmran'ın 55. âyet-i ile beraber – yukarıda ref ile ilgili görüşünü zikretmiştik- yorumlar.¹⁹⁸

Mevdûdî'ye göre, Nisâ sûresinin 157–158. âyetlerinde Hz. İsa hakkında, Allah Teâlâ meselenin gerçeğini anlatıyor. Kur'ân, Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürmeyi başaramadıklarını, Allah'ın onu kendisine yükselttiğini açıkça söyler, fakat meselenin nasıl olduğunu ve ayrıntıları konusunda sessiz kalır. Ne Allah'ın onu bedeni ile birlikte yeryüzünden gökteki bir yere yükselttiğini, ne de onun diğer insanlar gibi ölüp ruhunun göğe yükseltildiğini belirtmez. Mesele o kadar kapalı bir dille anlatılmıştır ki, olay hakkında, olayın olağanüstü ve mûcizevî olduğunu söylemekten başka bir yorum yapmak imkânsızdır.¹⁹⁹ Mevdûdî, Hz. İsa hakkında değişik görüşleri zikrettikten sonra, Hz. İsa'nın bir yerde ölü olmaktan çok, ikinci gelişine dek evrenin bir yerlerinde yaşıyor olduğuna inanmanın daha mantıklı olacağını söylemektedir.²⁰⁰

Kur'ân Yolu tefsirine göre, kesin olan Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek, omurgası parçalanarak öldürülmediği, Allah Teâlâ'nın kulu ve elçisini onların elinden bir şekilde kurtardığı, onu daha sonra vefat ettirdiği ve kendine yükselttiğidir. “Vefat ettirme”nin şekli ve zamanıyla “kendine yükseltme”nin nasıllığı konusu ihtimallere açıktır.²⁰¹ Kur'ân-ı Kerîm'de şehidlerin mutlu sonlarını anlatırken “*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin*

¹⁹⁸ Muhammed Esed, *a.g.e.*, s. 176–177.

¹⁹⁹ Mevdûdî, *a.g.e.*, I/429.

²⁰⁰ Mevdûdî, *a.g.e.*, I/430.

²⁰¹ Hayreddin Karaman v. dğr. *a.g.e.*, II/180.

seviniyi yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler.”²⁰² buyurulmuştur. Bu âyete göre şehidler de diğer insanların ölmesi gibi ölmemişlerdir. Rableri nezdinde rızıklara mazhar olmaktadır. Ancak bu ifadeyi “Ruhları ve cesetleriyle Allah’ın nezdine yükseltilmişlerdir ve orada dünyalılar gibi yaşamaktadırlar” şeklinde anlamak mümkün değildir. Şu halde hayatın da, ölümün de çeşitleri vardır ve Allah nezdinde olmak, Allah’a yükseltilmek maddî olarak anlaşılır. Çünkü Allah zamandan, mekândan ve maddeden münezzehtir.²⁰³

Yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîmeyi, Tabersî, Tabatabâî ve Şirâzî şu şekilde açıklamışlardır: “Hz. İsa göğe diri olarak yükseltilmiştir.” Tabersî bu görüşü şunu eklemiştir: “Bu, olağanüstü bir olay olsa da Hz. İsa’nın bir mucizesidir.” Taberî, Razi, Kurtubî ve İbn-i Kesîr, söz konusu âyet hakkında Tabersî, Tabatabâî ve Şirâzî ile aynı görüşü paylaşırlar, fakat İbn-i Kesîr şu farklı noktaya işaret eder: “Hz. İsa’yı bir uyku hali kapladı ve o halde iken göğe yükseltildi.” Mevdûdî, meselenin çok kapalı bir şekilde anlatıldığını olayın olağanüstü ve mûcizevî olduğunu söylemekten başka bir yorum yapmanın imkânsız olduğunu söylemektedir. Bununla beraber Mevdûdî, Hz. İsa’nın yeniden gelinceye kadar evrenin bir yerlerinde yaşıyor olduğuna inanmayı daha mantıklı bulmaktadır. *Kur’ân Yolu* tefsiri, Allah’ın Hz. İsa’yı Yahudilerden kurtardığı daha sonra vefat ettirdiği ve kendine yükselttiği kanaatindedir.

3. Hz. İsa’nın Sorguya Çekilmesiyle İlgili Âyet

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمَّيَ الْهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ
سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا
أَعْلَمَ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ
وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مِمَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدٌ “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: ‘Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara,

²⁰² Âl-i İmran, 3/169–170.

²⁰³ Hayreddin Karaman v. dğr. a.g.e, II/180.

Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edin, dedin?’ İsa da şöyle diyecek: ‘Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin. Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbiniz, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin (dedim) aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığında, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin.’”²⁰⁴

Bu âyetlerde, Hıristiyanların İsa (a.s) hakkındaki yalan iddiaları ile ilgili Hz. İsa ve Yüce Allah arasında geçen diyalogu nakledilmektedir.

Tabersî’ye göre Allah kıyamet gününde Hz. İsa’ya şöyle dediği zaman: *“Allah, وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ”* kıyamet günü şöyle diyecek: *“Sen mi insanlara, Allah’ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edin, dedin?”* bu her ne kadar istifham sığası ile gelmişse de aslında Hz İsa’ya ilâhlık vasfını iddia edenler için bir azarlama ve tehdittir. Nitekim insanlar arasındaki örfte de bu kullanılır. Bir kişi başkasına bir sözü nispet edince, iddia edenin önünde söz nispet edilen kişiye *أَأَنْتَ قُلْتَ* “Bunu sen mi dedin” diye sorulur. Bundan amaç da o adam hayır demesi ile sözün büyüklüğünü göstermek ve söyleyeni yalanlamak olur.²⁰⁵ Zikredilen başka bir tevcihe göre, bununla Allah, bir kavmin onun ve annesinin ilâh olduğuna inandığını Hz. İsa’ya anlatmak için söyleyecektir. Çünkü Hz. İsa’nın bu durumdan ancak o anda haberdar olacağı mümkündür. Bu tefsir de Belhi’den rivâyet edilmiştir. Ancak Tabersî’ye göre birinci tefsir daha sahihtir.²⁰⁶

Hıristiyanlar içinden Hz. Meryem’i ilâh olarak kabul eden herhangi bir fırka bilinmemektedir diye *“إِلَهَيْنِ”* kelimesine itiraz edilmiştir. Tabersî, bunun cevabını da bir kaç şekilde vermiştir:

---

²⁰⁴ Mâide, 5/116–117.

²⁰⁵ Tabersî, a.g.e, III/351.

²⁰⁶ Tabersî, a.g.e, III/352.

1. Onlar Hz. İsa'yı ilâh olarak kabul ettiklerinde onun annesinin de ilâh olarak kabul etmesi lazım olur. Çünkü çocuk annesinin cinsinden olur. Bu da onlara ilzam yoluyla söylenmiştir.

2. Onlar her ikisini ilâhlık derecesine yükselttiklerinde her ikisine ilâh ismi izafe edilmiştir. Nitekim *“اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ (Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (Hıristiyanlar ise) rahiplerini rab edindiler.”*²⁰⁷ âyetinde beyan edildiği gibi Ehl-i Kitap haham ve rahiplerini ilâhlık makamına yükselttikleri için söz konusu din adamları Rab olarak nitelendirilmiştir.

3. Onların içinden bunu söyleyen bir gurubun olduğu ihtimali vardır. Bunu da Ebû Ca'ferin, bazı Hıristiyanlardan hikâye ettiği şu söz desteklemektedir: “Eskiden Hz. Meryem'in ilâh olduğuna inanan bir gurup vardı ki, kendilerine Meryemiyye denirdi.”²⁰⁸ Bu takdirde bu da Yahudilerin *“عزير بن الله (Yahudiler, 'Üzeyr, Allah'ın oğludur' dediler)”*²⁰⁹ dediğine benzer.

(Hz. İsa) dedi ki, *“قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ”* *“Seni tenzih ederim hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz”* yani hak etmediğim şeyleri kendim için söylemem ve kendim onlar gibi kul olduğum halde onları kendi ibadetime çağırmam caiz değildir. Nimetleri kaynağına kadir olan sensin. Dolayısıyla ibadeti hak eden de sensin. Sonra da o sözden kendisini beraata çıkartmak için Allah'ı şahit tuttu ve şöyle dedi: *“إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ”* *“Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin”* yani ben söylemedim. Eğer ben söylemiş olsaydım sen bilirdin. Çünkü sen gizlileri iyi bilensin. *تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ* *“Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem”* Tabersî'ye göre, yani sen benim gayb ve sırrımı bilirsin ben senin gizli ve sırrını bilmem. Örfte insanların bir şeyi nefsinde gizlemeleri yoluyla caridir. Bu takdirde *“مَا فِي نَفْسِي”* ifadan ibarettir. Bundan maksat gizlilik. Sonra da karşılık yoluyla *“مَا فِي نَفْسِكَ”* dedi. Yoksa Allah, nefise veya mânâ içeren bir kalbe sahip olmaktan

²⁰⁷ Tevbe, 9/31.

²⁰⁸ Tabersî, a.g.e, III/352.

²⁰⁹ Tevbe, 9/30.

münezzehdir. Nitekim bu te'vili âyetin devamı deki **إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ** “Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilensin” de desteklemektedir. Çünkü bu söz Allah’ın, Hz. İsa’nın nefsindekini bilmesini Allah’ın gaybları bilmesi ile iletlendirdi. Hz. İsa böyle olmadığı için Allah’ın ilmiyle has olan şeyleri bilmez. Sonra Hz. İsa’dan naklen Allah’ın onayladığı cevaba şöyle dedi: **مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ** “Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin (dedim.)” yani insanlara ancak senin bana emrettiğin, sana kulluk etmeyi ve senin benim ve onların Rabbi olduğuna ikrar etmeyi söyledim. Onlara sadece sana ibadet etmeyi ve ibadetlerde sana hiç bir şeyi ortak koşmamalarını emir ettim.²¹⁰

وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ “Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim” yani “شاهدا” şahit “مَا دُمْتُ فِيهِمْ” aralarında diri olduğum müddetçe onlardan gördüğüm, bildiğim şeylerle, beni ulaştırmasıyla sorumlu tuttuğum ve onlara ulaştırmamı emir ettiğin risaleti ulaştırmakla onlara şahit idim, **فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ** “Ama beni içlerinden aldığında, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin” Cübbâi’ye göre âyet Allah’ın, Hz. İsa’yı öldürüp sonra yukarıya kaldırdığına delâlet eder. Çünkü aralarında olduğu müddetçe onlara şahit olduğunu ve vefatından sonra Allah’ın şahit olduğunu beyan etmektedir.²¹¹ Tabersî’ye göre bu görüş zayıftır. Çünkü **توفى** mutlak olarak ölüm anlamına gelmez. Nitekim Zümer sûresinin 42. âyetinde geçtiği gibi, bu âyette Allah ölmeyen nefsi vefat ettirdiğini beyan etmiştir. (yani, bu da **توفى** kelimesinin herhangi başka bir kelimeye bağlı olmadıkça ölüm anlamını vermediğine delildir).²¹²

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ “Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır”²¹³ yani kendilerinden hiç bir şeyi ret edemezler. **وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** “Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin,

²¹⁰ Tabersî, a.g.e, III/352.

²¹¹ Tabersî, a.g.e, III/353.

²¹² Tabersî, a.g.e, III/353.

²¹³ Mâide, 5/118.

hüküm ve hikmet sahibisin”²¹⁴ Tabersî’ye göre bu âyette işi malikine teslim etmek, tedbir edenine havale etmek ve kâminin (maksat/murat) herhangi bir yetkisinin kendisinde olduğundan beraat vardır. Nitekim bizden bir kişi bir işi yönetmekten beraat ettiği ve sorumluluğunu başkasına devir ettiği zaman “Beni alakadar etmez istersen yap istersen yapma.” Bazılar demiş ki mânâsı şöyledir: Eğer azap edersen onların küfür/ inkâr üzere devam ettikleri sebebiyledir. Eğer bağışlarsan onların tövbe ettikleri içindir. Bu da Hasan’dan rivâyet edilmiştir.²¹⁵ Tabersî’ye göre burada şart açık olarak sözde yoksa bile tövbe etmeleri şartlanmış gibidir.²¹⁶ Burada **فَأَنَّكَ أَنْتَ** Burada **فَأَنَّكَ أَنْتَ** dedi **الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** demedi. Çünkü kelam dua yerinde varit olmamıştır. Eğer öyle demiş olsaydı onlara dua ettiği tahmin edilirdi. Üstelik **الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** anlam itibarıyla daha mübalağalıdır. Şöyle ki, mağfiret bazen hikmet olur bazen olmaz. **الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** İle vasıflandırılmak ise sevap oldukları durumda gufran ve rahmet mânâlarını da kapsar ve birçok mânâyı içerdiği için onları aşar. Bu mânâ da **الْغَفُورُ الرَّحِيمُ** den anlaşılır. Hakim öyle bir zattır ki, her şeyi yerine koyar. Ancak iyi ve güzel olanı yapar. Hikmet eğer mağfiret ve rahmeti iktiza ediyorsa bunlar da hikmete dâhil olur. Ayrıca bu lafzın (Hikmet kelimesinin) onun (Allah’ın) bütün diğer fiillerinde de hikmetle vasıflandırılmasını icap ettiği için mânâsı onlardan daha fazladır.²¹⁷

Tabatabâi’ye göre âyette geçen “**أَنْتَ**” kelimesi, ifadede yer almayan bir kelime ile bağlantılı bir zarf edatıdır. İfadede zikredilmemiş olan kelimenin ne olduğuna ifadenin akışı delâlet ediyor. Bundan maksat kıyamet günüdür.²¹⁸ Çünkü bu konuda Yüce Allah: **هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ** “Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür.”²¹⁹ derken Hz. İsa da **وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي** “Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. **كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ**

²¹⁴ Mâide, 5/118.

²¹⁵ Tabersî, *a.g.e.*, III/353.

²¹⁶ Tabersî, *a.g.e.*, III/353.

²¹⁷ Tabersî, *a.g.e.*, III/353.

²¹⁸ Tabatabâi, *el-Mizan*, VI/241.

²¹⁹ Mâide, 5/119.

*Ama beni içlerinden aldığında, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun.*²²⁰ demektedir.

Tabatabâî'ye göre âyette, *اَتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ* “Beni ve anamı iki ilâh edinin.”²²¹ denilirken, Hz. Meryem'den “anne” diye söz edildi, “Beni (İsa) ve Meryem'i ilâh edinin, tanrı kabul edin” denmedi. Böylece Hıristiyanların Hz. Meryem'in ilâhlığı ile ilgili temel dayanaklarına vurgu yapılmış oldu. Bu temel dayanak Hz. İsa'nın babasız olarak Hz. Meryem'den dünyaya gelmiş olmasıdır. Onların bu ikisini ilâh edinmelerinde bu tür bir oğul-ana ilişkisi temel faktör olduğu için, maksadı ifade etmek açısından Hz. İsa ile anası tabirini kullanmak, İsa ve Meryem tabirini kullanmaktan daha anlamlı ve daha net bir ifadedir.²²²

Hıristiyanlar da Hz. İsa'yı ve annesini Allah dışında ilâh edinmekle birlikte Allah'ın ilâhlığını inkâr etmiyorlar. Bazıları, bu âyette “Hıristiyanlar, Bakire Meryem'in ilâh olduğunu söylemiyorlar.” diyerek itiraz etmişler ve bu itirazları çeşitli şekillerde haklı göstermeye çalışmışlardır.²²³ Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: *اَتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ* “Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin”²²⁴ Bu âyette Hıristiyanların Meryem'i ilâh diye adlandırdıklarından maksat ona kulluk ve tapma değil, bilakis ona özel saygı gösterdiklerinden dolayıdır. İlâh edinmek, tapınmakla ve kulluğa mahsus boyun eğme tezahürü ile doğrulanır.²²⁵ Buna delil olarak Kur'ân-ı Kerîm'de Allah, *أَفَرَأَيْتَ* *مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ* “Nefsinin arzusunu ilâh edinen, kimseyi gördün mü?”²²⁶ buyuruyor. Bu tutum, Hıristiyanların eski nesillerinden nakledildiği gibi, sonraki nesillerinde de görülen bir tutumdur. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın annesine ibadetlerinin içinde dualı, övgülü, yardım ve şefaât dilekli namaz ile bunun yanı sıra ona izafe edilen ve adı ile anılan oruç vardır. Bütün bunlar Hz. Meryem'e tasvirlerine ve anıtlarına boyun eğmenin, saygı göstermenin eşliğinde yapılıyor. Ayrıca ona gaybe

²²⁰ Mâide, 5/117.

²²¹ Mâide, 5/16.

²²² Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/241.

²²³ Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/243.

²²⁴ Mâide, 5/16.

²²⁵ Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/243.

²²⁶ Câsiye, 45/23.

ait bir egemenlik atfediliyor ve bu egemenliğin ona dünya ve âhirette bizzat kendisinin veya oğlunun aracılığı ile insanlara fayda veya zarar dokundurma yetkisi verdiğine inanıyorlar.²²⁷ Ona ibadet edilmesi gerektiğini açıkça söylüyorlar. Fakat hiçbir Hıristiyan mezhebinde ona ilâh dendiği tespit edilmiş değildir; bunun yerine onu ilâh annesi diye anarlar.²²⁸

Kur’ân konuyla ilgili, Hıristiyanların Hz. İsa ve annesini ilâh edindiklerinden bahs etmektedir. İlâh edinme ve ilâh diye isimlendirme aynı şey değildir. İlâh edinme ibadet etmeye denir. İbadet ise söz konusu olayda kesinlikle gerçekleşmiştir. Başka bir âyette de Hıristiyanların, *“Allah, Meryem oğlu Mesih'tir”*²²⁹ dediklerini belirtiyor. Bu da başka bir mânâdır. Nitekim Yüce Allah’ın, Hıristiyanlar hakkındaki: *“اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ (Yahudiler) Allah’ı bırakıp, hahamlarını; (Hıristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i rab edindiler.”*²³⁰ buyruğunu Peygamberimiz (s.a.v.), onları rab diye adlandırmadılar, fakat helâl ve haram kıldıkları meselelerde onların görüşlerine uydular; şeklinde açıklamıştır.²³¹

“İsa da şöyle diyecek: Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz.” Tabatabâî’ye göre bu ve bunu izleyen âyet, Hz. İsa’nın kendine sorulan soruya verdiği cevaptır. O bu cevabı şaşırtıcı bir edep üslûbu ile veriyor. Şöyle ki, Allah’ı noksanlıklardan tenzih ederek başlıyor. Çünkü Allah’a izafe edilmesi yakışsız sözlerle ansızın karşı karşıya gelmiştir. Bu yakışsız sözler, Allah’ın yanında O’na ortak iki ilâh edinmektir. Allah hakkında işitilmesi veya akıldan geçirilmesi yakışsız sözler işiten bir kulun, kulluk terbiyesinin gereği olarak yapacağı şey Allah’ı noksanlıkların her türlüünden tenzih etmektir.²³² Nitekim Yüce Allah bu eğitim ve terbiye kuralını çeşitli âyetlerde vurgulamaktadır. Şu âyetlerde olduğu gibi: *“وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ”* *“Onlar, kızları*

²²⁷ Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/ 243.

²²⁸ Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/ 243.

²²⁹ Mâide, 5/17.

²³⁰ Tevbe, 9/31.

²³¹ Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/244.

²³² Tabatabâî, *el-Mîzan*, VI/245.

Allah'a nispet ediyorlar ki O bundan uzaktır- kendilerine ise, canlarının istediğini.”²³³ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ (Böyle iken) Rahmân, çocuk edindi dediler. O, böyle şeylerden uzaktır, yücedir. Hayır, (evlat diye niteledikleri) o melekler ikrama erdirilmiş kullardır.”²³⁴

Sonra Hz. İsa kendisi ile ilgili olma ihtimalinde söz edilen suçlamayı reddetmeye yönelmiştir. Bu suçlamanın konusu, insanlara Allah'ın yanında kendisini ve annesini ilâh edinmelerini söylemiş olup olmadığıdır. Bu arada Hz. İsa ithamın kendisini reddetmemekte, daha güçlü bir tenzih olsun diye bu ithamın sebebini reddedilmektedir. Eğer “Böyle demedim, böyle bir şey yapmadım.” deseydi, böyle bir şeyi yapmasının mümkün olduğunu, fakat öyle bir şey yapmadığını ima etmiş olurdu.²³⁵ Ama مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ “Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz.” diyerek böyle bir şeyi, sebebini olumsuzlayarak reddedince, gerçekte böyle bir sözün dayanağını reddetmiş oluyor. Bu dayanak da böyle bir söz söylemeye hakkı olmasıdır. İşte bu hakkı, sonucunu kuvvetle reddedecek bir kesinlikle reddediyor. Buna şu örneği verebiliriz: Eğer bir efendi kölesine, “Sana yapmanı söylemediğim şu işi niye yaptın?” dediği zaman eğer köle, “Ben o işi yapmadım.” derse, bu reddetme, olabilecek olan bir şeyi reddetme anlamına gelir. Ama eğer köle, “Ben o işi yapmazdım.” derse, bu söz işi yapmanın sebebi olan gücü reddetme anlamına gelir ve köle o işin olmasını bir yana, olmasının mümkün olabilmesini kökten inkâr etmiş olur.²³⁶

مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ “Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz.” ifadesinde geçen “يَكُونُ” kelimesi, Tabatabâi’ye göre nahiv kuralları uyarınca eğer “nakıs” olursa, ismi “أَنْ أَقُولَ” söylemek”, haberi de “لِي benim” kelimesi olur ve “لِي” kelimesindeki “lâm” harf-i cerri de mülk anlamına gelir. Bu durumda âyetin anlamı şu şekilde belirginleşir: “Kendimin malik olmadığım bir şeye başkalarını malik kılmaya gücüm yetmez, hak olmayan bir sözü söylemeye hakkım yoktur benim.” Yokse, eğer “يَكُونُ” kelimesi “tam” olursa, bu

²³³ Nahl, 16/57.

²³⁴ Enbiyâ, 21/26.

²³⁵ Tabatabâi, *el-Mîzan*, VI/245.

²³⁶ Tabatabâi, *el-Mîzan*, VI/245–246.

durumda “لِي” kelimesi onunla müteallik ve “يَكُونُ” kelimesi de faili olur ve âyetten şöyle bir anlam elde edilir: “Hak olmayan bir sözü ben söylemem.” Birinci şık daha muhtemeldir. Şıkların hangisi geçerli sayılırsa sayılsın bu söz, fiilin sebebini reddetme yolu ile fiilin kendisini reddetme anlamını verir.²³⁷

إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ “(İsa) eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin” ifadesi de Hz. İsa’nın söz konusu suçlamaya (ve sorulan soruya) yönelik bir başka reddetme eylemidir. Burada söz konusu sözün kendisi kabul edilmiş, onun gerekli sonucu kabul edilmeyerek suçlama reddedilmiştir. Çünkü böyle bir sözün söylenmiş olması, Allah’ın onu bilmesini gerektirmektedir.

Sebebine gelince, yerde ve gökte hiçbir şey Allah’tan saklı kalmaz. O herkesin ne yaptığını denetim altında tutan ve her şeyi kuşatandır. Tabatabâî’ye göre, Hz. İsa’nın bu sözünün iki faydalı sonucu vardır. Birincisi: Sadece iddia ile yetinmeyerek söylediği sözü delil ile perçinlemektir. İkincisi de, davranışlarında ve sözlerinde sadece Allah’ın bilgisine önem verdiğine, başkalarına itina etmediğine, mahlûkatın bilmesini veya bilmemesini umursamadığına, mahlûkatla hiçbir ilişkisinin olmadığına işaret etmektir. Başka bir ifadeyle; soru sormak, doğal olarak bilgisizliğin muhtemel olduğu durumlarda gündeme gelir ve sorulan soru ile bilgisizliğin giderilmesi ve bilginin dile getirilmesi amaçlanır. Bu bilgisizlik ya soruyu soran için söz konusudur ki, eğer soru soran taraf soru konusunu bilmiyorsa, bu ihtimal geçerlidir veya bu bilgisizlik soruyu sorandan başkası için söz konusudur ki, eğer soru soran taraf soru konusunu bilmiyor da bildiğini başkasına iletmek istiyorsa, bu ihtimal geçerlidir. Yüce Allah’ın, Hz. İsa’ya sorduğu soru bu kategoriye girer.²³⁸ Böyle bir durumda Hz. İsa’nın, إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ “(İsa)eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin” şeklindeki cevabı, meseleyi Allah’ın bilgisine havale etmek ve davranışları ile sözlerinde Allah’ın bilgisinden başka hiçbir şeye önem vermediğine işaret etme amaçlıdır.²³⁹

²³⁷ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

²³⁸ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

²³⁹ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

Ardından Hz. İsa'nın şu sözlerine yer veriliyor: **تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ** “*Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilensin*” böylece bu ifadeyle, Yüce Allah'ın bilgisine cahilliğin karışmasının söz konusu olmadığını dile getiriyor. İfade, aynı zamanda övgü niteliği taşımakla birlikte, burada övgü maksadına yönelik değildir. Çünkü makam övgü yeri değil, izafe edilen ithamdan arınma ve sıyrılma yeridir.²⁴⁰

Tabatabâî'ye göre, Hz. İsa “*Sen benim içimde olanı bilirsin*” sözü, “*(İsa)eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin*” sözündeki ilâhî bilginin denli kapsamlı olması ile ilgili bir açıklama olduğu gibi, şu gerçeği de vurgulamaktadır: Gerçek hükümdar olan Yüce Allah'ın kıyamet günü bizim davranışlarımıza yönelik bilgisi, dünya hükümdarlarının halklarının durumu ile ilgili bilgileri gibi değildir. Dünya hükümdarlarına memleketin durumu konusunda raporlar verilir. Onlar da bu yolla bazı durumlarının farkında olurlarken bazı durumlarda da habersiz kalırlar. Ama Yüce Allah latiftir, her şeyden haberdardır ve bu her şey arasında özellikle Hz. İsa'nın nefsi, iç âlemi de vardır. Bununla birlikte Hz. İsa, Yüce Allah'ın bilgisinin niteliklerini tam olarak açıklamış olmuyor. Çünkü Yüce Allah, içimizden birinin başkasının durumunu bilmesi gibi bilgi ile her şeyi bilmiyor. O bildiği şeyi kuşatarak biliyor, oysa O'nu hiçbir şey kuşatamaz. İnsanlar O'nu bilgileri ile kuşatamazlar. Yüce Allah sınırlanamaz bir ilâhtır ve O'nun dışında kalan her şey sınırlı ve belirlidir, sınırlı özünün ötesine geçmesi mümkün değildir.²⁴¹ Bundan dolayı Hz. İsa bu cümleye bir başka cümle ekleyerek, “*Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem*” diyor. “*Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilensin*” ifadesi ise, “*Sen benim nefsimde olanı bilirsin.*” ifadesinin sebebini açıkladığı gibi, Allah'ın bilgisinin benzersizliği konusunda başka bir açıdan tam bir açıklama getiriyor. Bu açıklama şu vehmi ortadan kaldırıyor. Sanılabilir ki, “*Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem*” ifadesindeki bilgiye ilişkin hüküm sadece Hz. İsa ile Rabbi arasında geçerlidir, başka varlıkları kapsamına almaz. İşte bu yanılığın gidermek için Hz. İsa: “*Şüphesiz ki*

²⁴⁰ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

²⁴¹ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246–247.

yalnızca sen gaybları hakkıyla bilensin” diyerek bütün gaypleri kapsayan eksiksiz bilginin sadece Allah’a mahsus olduğunu, herhangi bir şeydeki başkalarına kapalı bilginin Allah için malum olduğunu, o şeyin Allah tarafından kuşatılmış olduğunu açıklamaktadır.²⁴²

Bunun gerekli kıldığı sonuç, herhangi bir varlığın ne Allah’a ait gaybı ve ne de Yüce Allah tarafından bilinen başka bir varlığa ait gaybı bilmemesidir. Çünkü söz konusu varlık, özünün sınırlarını aşamayan bir yaratık iken, Yüce Allah bütün gaybleri bilendir. Allah dışında kalan hiçbir varlık, gaybın hiçbir şeyini, yani ne bütününü ve ne bir kısmını bilemez. Üstelik Yüce Allah’ın herhangi bir şey üzerindeki gayb bilgisinin bir bölümü bir mahlûk tarafından kuşatılırsa, Yüce Allah o şeyi kuşattığı takdirde bu kuşatanın kuşatması gerçek anlamda bir kuşatma değildir; bilâkis o, Allah’ın kuşatması altındadır ve Yüce Allah kendi dileği ile o mahlûku, mülkiyeti altındaki bilginin bir bölümü üzerinde egemen kılmıştır; ama o bilgi Yüce Allah’ın mülkiyet alanı dışına çıkmış değildir.²⁴³ Şu âyette buyurduğu gibi: **وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ** “Onlar O’nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar.”²⁴⁴ eğer o mahlukun kuşattığı bilgi Yüce Allah’ın kuşatması altında olmazsa, o takdirde Yüce Allah’ın bilgi alanı sınırlandırılmış ve kendisi de mahluk olmuş olur, ki Yüce Allah bu nitelemelerden Yüce ve münezzehtir.²⁴⁵

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ “Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin (dedim.)” Tabatabâî’ye göre, Hz. İsa, önce kendisine sorulan sözü, sebebini reddederek, reddettikten sonra ikinci kez bunu, asıl görevini aşmadığını belirtmek üzere “Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin (dedim.)” demekle reddetmektedir. Burada önce reddetmeden, sonra da ispat etmeden oluşan bir sınırlayıcı, tahsis edici üslûp kullanılmaktadır. Maksadı, **اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ** “Allah’ı bırakarak beni ve

²⁴² Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

²⁴³ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

²⁴⁴ Bakara, 2/255.

²⁴⁵ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/246.

anamı iki ilâh edin” sözü ile ilgili soruya kesin cevap olmasıdır. Hz. İsa Yüce Allah’ın kendisine söylemesini emrettiği sözün ne olduğunu, **اعْبُدُوا اللَّهَ** “Allah’a kulluk edin” sözü ile açıklıyor ve arkasından Yüce Allah’ı, **رَبِّي وَرَبِّكُمْ** “Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz” diye niteliyor. Maksudı, kendisinin bir kul ve elçi olduğu, insanları kendisinin ve bütün herkesin Rabbi olan tek ve ortaksız Allah’a çağırdığı konusunda en küçük bir şüphe izi kalmamasıdır. Evet, Meryem oğlu İsa, insanları tevhide çağırdığı süre içinde çağrısını böylesine net ve açık sözlerle belirtmiştir.²⁴⁶ Kur’ân onun bu açık sözlü tutumunu bize, şu âyetlerde olduğu gibi nakletmektedir: **وَإِنَّ اللَّهَ** “Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O’na kulluk edin, işte bu doğru bir yoldur.”²⁴⁷ **وَإِنَّ اللَّهَ** “Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse (yalnız) O’na kulluk edin. Bu, dosdoğru bir yoldur.”²⁴⁸

وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ “Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin” Tabatabâi’ye göre, Hz. İsa bu sözleri ile Allah tarafından kendisine verilen ikinci vazifesini dile getiriyor ki, bu görev ümmetinin davranışlarının şahidi ve gözetleyicisi olmaktır. Yüce Allah bu görevi şöyle ifade etmiştir: **وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا** “Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır.”²⁴⁹ şeklindeki buyruğu ile vurgulamaktadır. Hz. İsa diyor ki, benim onlar arasındaki görevim, onlara mesaj iletmekten ve davranışlarını gözetmekten ibaretti. Mesaj iletme görevimi en açık bir dille yerine getirdim. Gözetleme görevimi de aralarında bulunduğum sürece yerine getirmeye çalıştım. Bana verdiği görevin sınırlarını aşmış değilim. Buna göre, Allah’ın yanına beni ve annemi ilâh edinmeleri yolunda kendilerine herhangi bir telkinde bulunmaktan uzağım.²⁵⁰

²⁴⁶ Tabatabâi, *el-Mizan*, VI/247–248.

²⁴⁷ Zuhuf, 43/64.

²⁴⁸ Meryem, 19/36.

²⁴⁹ Nisâ, 4/159.

²⁵⁰ Tabatabâi, *el-Mizan*, VI/248.

Tabatabâî'ye göre âyette geçen “rakîb” kelimesinin kökleri olan “rukûb” ve “rekâbet” kelimeleri, koruma anlamına gelir. Âyetin akışından anlaşıldığına göre, bu kelimenin buradaki anlamı amelleri (davranışları) korumaktır. Burada “şehîd” kelimesi yerine “rakîb” kelimesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Maksat “şehîd” kelimesini tekrar etmekten kaçınmaktır. Çünkü arkadan gelen “*Sen, her şeye hakkıyla şahitsin*” cümlesinde “şehîd” kelimesi yer almaktadır ve bu kelimeyi ikinci kez kullanmayı gerektiren özel bir sebep yoktur. “*Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun*” ifadesi hasır (sınırlama) anlamı taşır. Bunun gerektirdiği sonuç, Allah’ın, Hz. İsa’nın hayatı süresince ve ondan sonra da şahit olduğu gerçeğidir. Buna göre, Hz. İsa’nın şahitliği başlı başına bağımsız bir şahitlik değil, aracılık nitelikli bir şahitliktir. Tıpkı diğer ilâhî düzenlemelerde olduğu gibi, Allah, bu düzenlemeleri bazı kullarına havale ediyor; ama sonunda her şeye tek yetkili yine O olmaktadır.²⁵¹

Bundan dolayı Hz. İsa, “*Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun*” sözünün sonuna “*Sen, her şeye hakkıyla şahitsin*” cümlesini eklemiştir. Böyle demekle, ümmetinin arasındayken yürüttüğü davranışları gözetleme görevinin, geniş kapsamlı ve mutlak şahitliğin çok küçük bir parçası olduğunu ifade etmek istemiştir. Bu mutlak şahitlikse, Yüce Allah’n her şeye olan şahitliğidir. Yüce Allah bütün varlıkların hem kendilerinin, hem de davranışlarının şahididir. Bu davranışlar arasında O’un kullarının davranışları ve kulların davranışları arasında da Hz. İsa’nın ümmetinin, gerek onun zamanındaki, gerekse ondan sonraki davranışları vardır. Yüce Allah sürekli şahittir. Bu diğer şahitlerle birlikte de, onlarsız da böyledir.²⁵²

Bundan ortaya çıkıyor ki, şahitlerin şahitliklerine rağmen şahitliği Yüce Allah’a hasretmek, yani sadece O’na mahsus saymak doğru bir değerlendirmedir. Çünkü Hz. İsa ölümünden sonra şahitliği Allah’a hasrediyor. Oysa Hz. İsa’dan sonra Allah’ın görevlendirdiği kullarından ve peygamberlerinden başka şahitler vardır ve bunu Hz. İsa da bilmektedir. Bunun delillerinden biri, Hz. İsa’nın Peygamberimizin

²⁵¹ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/248.

²⁵² Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/248–249.

(s.a.v) geleceğini müjdelemesidir.²⁵³ Kur’ân bize bu müjdeyi onun ağzından şöyle naklediyor: *وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ* “*Hani Meryem oğlu İsa, ‘Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben Allah’ın size, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir Peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberim’ demişti. Fakat (İsa) Onlara apaçık mucizeleri getirince, ‘Bu, apaçık bir sihirdir’ dediler.*”²⁵⁴ öte yandan Kur’ân’da Hz. Peygamber (s.a.v) de sözünü ettiğimiz şahitler arasında bulunduğu şöyle vurgulanıyor: *فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا* “*Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlar üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hâli nice olacak!*”²⁵⁵

Tabatabâî’ye göre, Yüce Allah, Hz. İsa’nın “*Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun*” şeklindeki hasr (sınırlama) içerikli sözünü naklettikten sonra bu ifadenin geçersizliği yolunda bir açıklama yapmamıştır.²⁵⁶ Buna göre asıl şahit Allah’tır, başkası değildir. Bütün şahitlerin varlığına rağmen bu böyledir. Yani nasıl her kemâlin ve hayrın gerçeği Allah’a mahsus ise, şahitliğin gerçeği de sadece Allah’a mahsustur ve O’nun dışında kemâle, hayra ve güzele malik olanlar Yüce Allah’ın bağışlaması sayesinde bu sıfatlara sahiptirler ve O’nun bu sıfatları başkalarının mülkiyetine vermesi, O’nun mülkiyetinin ve egemenliğinin ortadan kalkmasını, geçersiz olmasını gerektirmez. Bu anlattıklarımız üzerinde enine boyuna düşünmek gerekir.²⁵⁷ Bu iki âyette Mâide, 5/116–117 Hz. İsa’nın durumu hakkında verilen bilgilerden açıkça anlaşılıyor ki, onun (Hz. İsa) insanların kendi hakkındaki sözleri ile ilgisi yoktur ve o, onların yaptıklarından sorumlu değildir. Bundan dolayı sözlerini, *إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ* “*Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır*”²⁵⁸ diye noktalamaktadır.

²⁵³ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/248–249.

²⁵⁴ Saff, 61/6.

²⁵⁵ Nisâ, 4/41.

²⁵⁶ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/249.

²⁵⁷ Tabatabâî, *el-Mizan*, VI/249.

²⁵⁸ Mâide, 5/118.

Şirâzî'ye de Tabatabâî gibi söz konusu diyalog kıyamet gününde Allah'ın Hz. İsa ile olacağını dile getirmektedir. Bunun devamında gelen, **فَلَمَّا تَوَفَّيْتِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ** “Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun”²⁵⁹ bu konuşmanın Hz. İsa'nın nübüvvet döneminden sonra vuku bulacağını bir başka delilidir. Cümlelerin, geçmişe delalet eden “**قَالَ**” kelimesi ile başlamış olması bir sorun çıkarmaz. Çünkü Kur'an'da geçmiş ile ilgili meselelerin geçmişe delalet eden “**قَالَ**” kelimesi ile başladığı olayı sıkça görülmektedir. Bu kıyametin kesin olduğunu göstermektedir. Yani kıyametin gelecekte vuku bulacağı, geçmişte vuku bulmuş olduğu kadar sağlam bir gerçektir. Bu yüzden de mazi kipiyle zikredilmektedir.²⁶⁰

Yukarıda zikrettiğimiz Mâide sûresinin 116. âyetinde Hz. İsa ile ilgili şu ifade geçmektedir: **وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ** “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: ‘Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?’” Mesih'in böyle bir şeyi söylememiş olduğunda bir şüphe yoktur. Hz. İsa sadece tevhide ve Allah'ın ibadetine davet etmiştir. Ancak Şirâzî'ye göre buradaki istifhamdan kasıt ümmetinin aleyhine ikrarını almak ve ümmetini mahkûm etmek içindir. Hz. Mesih bu soruya karşılık olarak son derece saygın bir şekilde birkaç cümleyi dile getirerek şöyle der:²⁶¹ **قَالَ** “İsa da şöyle diyecek: ‘Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz’” aslında sadece böyle bir sözü söylemediğini dile getirmez, aynı zamanda böyle bir ifadenin kendisine yakışmadığını ve böyle bir hakkının olmadığını da dile getirir. Hz. İsa Allah'ın sınırsız ilmine dayanarak der:²⁶² **إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ** “Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin” **مَا قُلْتُ**

²⁵⁹ Mâide, 5/117.

²⁶⁰ Şirâzî, a.g.e, V/134.

²⁶¹ Şirâzî, a.g.e, V/134.

²⁶² Şirâzî, a.g.e, V/135.

لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ “Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin (dedim.)” وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ “aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şey hakkında şahitsin.”²⁶³ إِنَّ تَعُدُّهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَعْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ “Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin”²⁶⁴

Şirâzî’ye göre burada iki soru akla gelmektedir:

1- Hıristiyanların Meryem’e ibadet ettikleri görülmüş müdür, yoksa onlar sadece teslise (Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal-Ruh Tanrı) mi inanmaktadırlar? Hıristiyanlarda Kutsal-Ruh’un baba tanrı ile oğul tanrı arasında bir vasıta olduğunda ve yine Kutsal-Ruh’un Meryem olmadığında bir şüphe yoktur.²⁶⁵

Şirâzî bu soruya karşılık olarak şöyle cevap vermektedir: “Hıristiyanların Meryem’i tanrı edinmedikleri doğrudur. Bununla beraber ibadetlerini onun heykelinin karşısında gerçekleştiriyorlardı. Bu, putperestlerin putları tanrı sanmamakla beraber ibadette tanrının ortakları olarak kabul ettiklerine benziyordu. Tanrı anlamındaki Allah ile ibadet edilen anlamındaki ilâh (ma’bud) arasında belirgin bir fark vardı. Hıristiyanlar Meryem’i tanrı anlamındaki Allah olarak değil, ibadet edilen anlamındaki ilâh olarak kabul ediyorlardı.”²⁶⁶

Bir görüşe göre hiçbir Hıristiyan fırka Meryem için ibadet edilen (ma’bud) kelimesini kullanmaz, onu sadece theotokos* (Tanrı annesi) olarak kabul ederler. Ne var ki ona ilâh deseler de demeseler de ibadet merasimlerini onun huzurunda

²⁶³ Mâide, 5/117.

²⁶⁴ Mâide, 5/118.

²⁶⁵ Şirâzî, a.g.e, V/135.

²⁶⁶ Şirâzî, a.g.e, V/136.

* Theotokos: Hıristiyanlık tarihinde ilk defa 431’de Efes Konsili’nde Hz. Meryem’in teolojik pozisyonu gündeme gelmiştir. “Meryem insan annesi mi Tanrı annesi mi” meselesi tartışıldığında İskenderiyye ekolünün tezi Antakya ekolünün tezlerinden ağır basmış ve Hz. Meryem için Tanrı Anası anlamında Theotokos kelimesi kullanılmıştır, bk. Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya, 2005, s. 756–757.

yaparlar.²⁶⁷ Bu noktada şöyle bir bilgi de karşımıza çıkmaktadır: Bir süre önce Lübnan’da Hıristiyan Şark dergisinin VII. yılının IX. sayısında Meryem ile ilgili dikkate şayan bazı yazılar yayınlanmıştı. Doğu kiliselerinin Batı kiliseleri gibi Meryem’e ibadet ettikleri de yine aynı sayıda açıkça dile getirilmişti.²⁶⁸

Doğu Kiliseleri’nin saygıyı tapınmaya dönüştürmede Ortodoksların ikon iptilalarını hatırlamak gerekir. Kutsal resim-heykel inancı veya diğer bir anlatımla resim-heykellerde kutsallık bulup ona tapınmak, dua etmek, yardım istemek, onu aracı görmek gibi konularda Doğu Kiliseleri arasından özellikle Ortodoks Kilisesi ve Habeş kilisesinin Katolik Kilisesi gibi davrandığını unutmamalıyız.²⁶⁹

2. Hz. İsa **وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاتَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** “Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin”²⁷⁰ ifadesiyle ümmetinden müşrikler için şefaatte mi bulunmuştur?

Şirâzî’ye göre buna cevap verirken şu noktaya dikkat etmek lâzımdır: Eğer Hz. İsa’nın amacı şefaate olsaydı, **أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ** ifadesini kullanırdı. Zira Allah’ın sıfatlarından şefaate ile ilgili olanları bağışlayıcı ve affedici olanlarıdır. Halbuki Hz. İsa, Allah’ı aziz ve hakim sıfatları ile anmaktadır. Dolayısıyla amaç şefaate ve onların bağışlanması değil, her türlü hakkı kendinden selb edip Allah’ın hükmüne bırakmaktır. Bununla beraber Hıristiyanların arasından bazıları hatalarını anlayıp tövbe etmiş de olabilirler. Bu cümle onlar için de söylenmiş olabilir.²⁷¹

Hıristiyanlar, Hz. Meryem’i ibadet edilecek bir nesne haline getirmişlerdi. Her ne kadar Kitab-ı Mukaddes’te bu doktrinden söz edilmiyorsa da, Hz. İsa’dan sonra geçen ilk üç yüz yıl içinde Hıristiyan dünyası bu akidenin bütünüyle dışındaydı. “Allah’ın annesi” sözü ilk kez İskenderiyeli bazı ilâhiyatçılar tarafından kullanıldı. Bu kelimelerin kamu vicdanında bulunduğu cevap sert olduysa da, kilise önce doktrini kabul etme eğilimi göstermedi ve Meryem’e tapınmanın yanlış olduğunu ilân etti. Daha sonra 431 Efes Konsülü’nde “Allah’ın annesi” kelimesi

²⁶⁷ Şirâzî, a.g.e, V/136.

²⁶⁸ Şirâzî, a.g.e, V/136.

²⁶⁹ Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem*, Ankara, 1996, s. 140.

²⁷⁰ Mâide, 5/118.

²⁷¹ Şirâzî, a.g.e, V/137.

kilise tarafından resmen kullanıldı. Sonuç olarak, “Hz. Meryem’e tapıcılık” kilise’nin hem içinde, hem de dışında büyük adımlarla yayılmaya başladı. O kadar ki, “Allah’ın annesi”nin Yüceltilişi Baba ve Kutsal-Ruh’unkini gölgede bıraktı. Kiliselere heykelleri dikildi, kendisine tapınıldı, yalvarıldı ve ibadetlerde yakarıldı. Kısaca bir Hıristiyanın en büyük dayanak kaynağı “Allah’ın annesi”nin koruyuculuğunu elde edebilmek oldu. İmparator Jüstinyen kendi kanunlarından birinde Hz. Meryem’in İmparatorluğu koruyuculuğundan söz eder. Yine Jüstinyen yaptırdığı Ayasofya kilisesinin büyük mihrabına Hz. Meryem’in ismini kazdırdı. Generali Narses savaş alanında onun yönlendirmesine bakardı. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in çağdaşı İmparator Herakliyus bayrağında onu resmini taşırdı ve kutlu, koruyucu niteliğinden dolayı bu bayrağın asla yere düşürülemeyeceğine inanırdı. Protestanlar reformdan sonra Hz. Meryem’e tapıcılıkla ellerinden geldiğince savaşıtlarsa da, yine de Roma Katolik kilisesi hâlâ ona şevkle sarılmaktadır.²⁷²

Hıristiyan mezheplerinde Hz. Meryem’in mahiyeti hakkında değişik teoriler ortaya konmuştur. Bu arada tarihî bilgiler Arabistan’da Kolliridiyenler diye anılan bir sapkın Hıristiyan grubunun, Hz. Meryem’i tanrıça olarak kabul ettiğini göstermektedir.²⁷³

Hem yukarıda zikredilen bilgiler hem de Mâide sûresi 116-117’de geçen ifadeler çerçevesinde Hıristiyanlıkta merkezî bir yer işgal eden teslis inancına kısaca göz atmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

Üçlü Birlik anlamına gelen teslis (Baba, Oğul ve Kutsal-Ruh) Yunanca “Trias”dan türemiştir. Hıristiyanlık, ilâhî dinlerden olup, Yahudilikteki monoteizmden (tevhit) kaynağını almakla birlikte, İsa Mesih ve Ruhü’l-Kudüs’ün ilâhlığı meselesi, Hıristiyanlıkta teslis doktrinin gelişmesine yol açmıştır. Teslis inancı ilk defa Hıristiyanlık tarafından ortaya konmuş bir şey değildir, Hıristiyanlıktan önceki dinlerde de görülmektedir. Eski Mısır dinindeki, “Oziris-İzis-Horus”, Ön Asya dinlerindeki “Sin-Şamaş-İştâr”, Hind dinlerindeki “Brahma-Vişnu-Şiva”, Sümer dinlerindeki “Anu-Enlil-Ea”, Tibet dinlerinde “Om-Ha-Hum” ve Eski

²⁷² Mevdûdî, *a.g.e.*, I/524–525.

²⁷³ Hayreddin Karaman v. dğr. *a.g.e.*, II/366; Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâmda Hz. Meryem*, s. 51.

Yunan'da Zeus tarafından kurulan "Zeus-Hera-Apollo" teslis, Hıristiyan teslisine temel teşkil eder.²⁷⁴

Üçlü Birlik (teslis) tabiri Kutsal-Kitab'ın hiçbir yerinde geçmez. Bu terim Hıristiyanlık tarihinde ilk defa 180 yılında Antakyalı Theophilus tarafından kullanılmıştır. Bununla birlikte Üçlü Birlik kavramının dayandığı temeller Yeni Ahid'te mevcuttur ve en açık ifade olarak Matta İncilindeki vaftiz formülünde şu şekilde geçmektedir.²⁷⁵ "Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal-Ruh'un adıyla vaftiz edin."²⁷⁶

Teslis; Baba, oğul ve Kutsal-Ruh olmak üzere üç unsurdan oluşmuş ve bu üç unsur birbirinden farklı olarak telâkki edilmiştir. Aralarındaki münasebet, 381'de İstanbul'da toplanan konsilde şöyle açıklanmıştır: Tanrı Baba, doğmamış, doğurulmamıştır. Oğlu İsa ise doğmuş, doğurulmuştur. Kutsal-Ruh, Tanrı'dan çıkmıştır.²⁷⁷

Hıristiyan ilâhiyatında Kutsal-Ruh, tesellici anlamında (paraclet) olarak isimlendirilmektedir. Katolikler, Kutsal-Ruh'un Baba ve Oğul'dan çıktığını söylemektedir. Ortodoslar ise Kutsal-Ruh'un sadece Baba'dan çıktığını kabul etmektedir. Bu nokta Doğu-Batı kiliselerinin ayrılma nedenlerinden birini teşkil etmektedir.²⁷⁸ Netice olarak şunu işaret edelim, Hıristiyanlıkta teslisin ilk ve asıl unsuru Baba'dır. Baba yaratıcı; İsa Mesih kurtarıcı ve Kutsal-Ruh da takdis edicidir.²⁷⁹

Kur'ân-ı Kerîm, Hıristiyanların teslis anlayışına işaret ederek, teslis kavramının Hıristiyanlar tarafından daha sonra ortaya atıldığını, Hıristiyanların dinlerinde aşırı gittiklerini ve Hz. İsa hakkında teslis kavramının büyük bir iftira olduğunu ortaya koymuş, Allah'ın tek ve ortağı olmayan bir varlık olduğunu savunmuştur.

²⁷⁴ Galip Atasağun, *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*, Konya, 2002, s. 186-187.

²⁷⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2004, s. 303.

²⁷⁶ Matta, XVIII/19.

²⁷⁷ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 2002, s. 283.

²⁷⁸ Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 438.

²⁷⁹ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 285.

Kur’ân-ı Kerîm teslis meselesini şu âyetlerle reddetmiştir: **يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انتَهُوا خَيْرًا لَّكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا** “*Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah’a ve peygamberlerine iman edin, ‘(Allah) üçtür’ demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtir. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O’nundur. Vekil olarak Allah yeter.*”²⁸⁰ **لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَّمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ** “*Andolsun, ‘Allah, üçün üçüncüsüdür’ diyenler kâfir oldu. Halbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır.*”²⁸¹

Hıristiyanlar sadece tesliste kalmayıp Hz. İsa’yı Allah’ın kendisi olduğunu da söylediler. Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîm onların bu ifratına da işaret etmiş ve onların bu inancının batıl olduğunu söylemiş ve onları şirkten uzak durmaya ve tevhide yönelmeye şu âyetlerle davet etmiştir: **لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ** “*Andolsun, ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’tir’ diyenler kesinlikle kâfir oldu. Oysa Mesih şöyle demişti: ‘Ey İsrailoğulları! Yalnız, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin. Kim Allah’a ortak koşarsa, artık, Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.*”²⁸² **مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ** “*Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler geldi geçti. Onun annesi de dosdoğru bir kadındı. (Nasıl ilâh*

²⁸⁰ Nisâ, 4/171.

²⁸¹ Mâide, 5/73.

²⁸² Mâide, 5/72.

olabilirler?) İki de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz. Sonra bak ki nasıl da (Haktan) çevriliyorlar.”²⁸³

Taberî de konu ile ilgili değişik görüşlerini zikrettikten sonra Süddî'nin görüşünü tercihe şayan bulmuş ve şöyle demiştir: “Allah Teâlâ, Hz. İsa'ya bu soruyu onu göğe kaldırdığı zaman sormuştur. Zira Hz. İsa göğe çekildikten sonra Hıristiyanlar, onun ve annesinin hakkında bir kısım batıl iddialarda bulunmuşlar ve bu iddiaları kendilerine Hz. İsa'nın telkin ettiğini söylemişlerdir. Allah Teâlâ da Hz. İsa'yı göğe kaldırdığında bunları Hz. İsa'ya sormuştur.”²⁸⁴

Zemahşerî söz konusu âyetin tefsirinde bizi ilgilendiren “تَوَفَّيْتَنِي” kelimesi üzerinde durmamıştır. Bunun yerine “الرَّقِيبَ” kelimesinin tefsirini yapmıştır. Zemahşerî “الرَّقِيبَ” kelimesini Allah'ın, Hıristiyanlara gönderdiği resûller ve gösterdiği mucizeler olarak tefsir etmiştir.²⁸⁵

Râzî'ye göre, “Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?”²⁸⁶ ifadesiden anlaşılan, Allah'ın bu sözü Hz. İsa'ya kıyamet gününde söyleyeceğidir.²⁸⁷ Çünkü Yüce Allah bu hadisenin peşinden, هَذَا يَوْمَ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ “Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür.”²⁸⁸ âyetini getirmiştir. Burada gün kelimesi ile kıyamet günü kast edilmiştir.

Yine Râzî'ye göre bu âyette geçen “تَوَفَّيْتَنِي” kelimesinden maksat Hz. İsa'nın göğe çekilmesi, alınmasıdır.²⁸⁹ Burada, اِنِّي مُتَوَفِّئُكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ “Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim.”²⁹⁰ şeklinde geçen âyette, Âl-i İmrân, 55. âyetindeki mânâ söz konusudur.

²⁸³ Mâide, 5/75.

²⁸⁴ Taberî, a.g.e, VII/138.

²⁸⁵ Zemahşerî, a.g.e, s. 317.

²⁸⁶ Mâide, 5/117.

²⁸⁷ Râzî, XII/134.

²⁸⁸ Mâide, 5/119.

²⁸⁹ Râzî, XII/134.

²⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/55.

Kurtubî'ye göre konu ile ilgili haberler Hz. İsa'nın göğe yükseltildiğini ve semada diri olduğunu, semadan inip Deccal'ı öldüreceğini ortaya koymakta ve rivâyetler birbirini pekiştirmektedir.²⁹¹

İbn-i Kesîr'e göre, Allah Teâlâ; kıyamet günü kendisini ve annesini Allah'tan başka iki ilâh edinenlerin huzûrunda Meryem oğlu İsa'ya, Kur'ân'ın anlattığına göre şöyle diyecektir: **وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ** “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?”²⁹² Bu ifade şahidlerin huzûrunda Hıristiyanlara yönelmiş bir tehdid, korku ve uyarıdır. Ayrıca “**تَوَفَّيْتِي**” kelimesinin normal vefat anlamına geldiğini ifade etmektedir.²⁹³

Muhammed Esed burada geçen “**تَوَفَّيْتِي**” kelimesini “Sen bana ölümü verdikten sonra” şeklinde yorumlar. İsa'nın ölümü için “**تَوَفَّيْتِي**” şeklinde geçmiş kipinin kullanıldığından dolayı İsa'nın bu sözü ölümünden sonra söyleyeceği kanaatindedir.²⁹⁴

Tabersî “**توفى**” kelimesinin mutlak olarak (herhangi başka bir kelimeye bağlı olmadan) zikredilince En'âm 60. ve Zümer 42. âyetlerinde olduğu gibi ölüm anlamını vermediğini söylemiştir. Tabatabâî ve Şirazî ise söz konusu âyette geçen “**تَوَفَّيْتِي**” kelimesi üzerinde durmamıştır. Daha ziyade âyette geçen muhavere üzerine durmuştur. Taberî'ye göre bu muhavereyi Allah Teâlâ, Hz. İsa'yı göğe kaldırdığında Hz. İsa'ya sormuştur. Râzî, Kurtubî ve İbn-i Kesîr bu diyalog, Allah Teâlâ ve Hz. İsa arasında kıyamet günü olacağını söylemişlerdir. Bu noktada Tabatabâî ve Şirazî ile aynı görüştedirler. Râzî'ye göre bu âyette geçen “**تَوَفَّيْتِي**” kelimesinden maksat, Hz. İsa'nın göğe çekilmesi ve alınmasıdır. Kurtubî'ye göre “**تَوَفَّيْتِي**” kelimesinden, Hz.İsa'nın göğe yükseltilmesi, semada diri olması ve semadan inip Deccal'ı öldüreceği kastedilmektedir. İbn-i Kesîr göre “**تَوَفَّيْتِي**” kelimesi normal vefat anlamına gelmektedir. Zemahşerî ve Mevdûdî, “**تَوَفَّيْتِي**”

²⁹¹ Kurtubî, *a.g.e.*, VI/376.

²⁹² Mâide, 5/17.

²⁹³ İbn-i Kesîr, *a.g.e.*, II/686.

²⁹⁴ Muhammed Esed, *a.g.e.*, s. 220.

kelimesi hakkında herhangi bir aıklamda bulunmamışlardır. Muhammed Esed burada geçen “**تَوَفَّيْتَنِي**” kelimesini “Sen bana ölümü verdikten sonra” şeklinde yorumlamıştır.

III. BÖLÜM

HZ. İSA'NIN NÜZÛLUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR

Kur'ân-ı Kerîm, yaşadığımız âlemin bir gün mutlaka sonunun geleceğini beyan etmiş; bunu “el-Yevmü'l-Kıyame”²⁹⁵, “es-Saa”²⁹⁶, “el-Yevmü'l-Ahir”²⁹⁷, “en-Nebeü'l-Azim”²⁹⁸ ve “Yevmü'd-din”²⁹⁹ gibi tabirlerle açıklamıştır. Fakat bu son ne zaman gerçekleşecektir? Bu hususta gerek âyetler, gerekse hadîslerde kesin bir tarih verilmemiş, ancak yer yer birtakım işaretler belirtilmiştir. Özellikle hadîs kaynaklarında “Eşratu's-Saa” (kıyamet alâmetleri) başlığıyla yer alan bölümlerde kıyametin yaklaştığını gösteren bazı işaretler anlatılmaktadır. İşte İslâm âlimleri bundan hareketle Hz. İsa'nın, dünyanın sonu gelmeden önce, yeryüzüne inmesini bir kıyamet alâmeti olarak telâkki etmiştir. Dolayısıyla kıyamet alâmetleri arasında Nüzul-i İsa ayrı bir önem arz etmiştir. Konuyla ilgili kaynaklar da, Hz. İsa'nın gelişini büyük kıyamet alâmetlerinden kabul etmişlerdir.³⁰⁰

Kur'ân'a göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmediği kesin olmakla beraber âkıbetinin ne olduğu konusunda aynı kesinlik yoktur. Taberî ve İbn-i Kesîr gibi tefsirlerde uzun uzadıya yer verilen rivâyetlere ve Müslümanlar arasında yaygın olan inanca göre Hz. İsa, basıldıkları evin tavanında açılan bir delikten göğe çıkarılmıştır, maddî olmayan bir semada yeniden geleceği günü beklemektedir.³⁰¹ Bu konu ile ilgili, ...Saîd ibnu'l Müseyyeb, Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet eder: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu **والذي نفسي بيده ليوشكن أن ينزل فيكم بن مريم حكما عادلا فيكسر الصليب ويقتل الخنزير ويضع الجزية ويفيض المال حتى لا يقبله أحد حتى تكون السجدة الواحدة خيرا من الدنيا وما فيها ثم يقول أبو هريرة اقروا إن شئتم وإن من أهل الكتاب إلا ليؤمننَّ به قبل موته ويوم القيامة يكون عليهم شهيدا** “Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, muhakkak ileride Meryem oğlu İsa sizin içinize adâletli bir hakem olarak inecektir. O zaman o, salîbi kıracak, domuzu öldürecek, cizye vergisini

²⁹⁵ Kıyame, 75/1.

²⁹⁶ Fussilet, 41/47.

²⁹⁷ Bakara, 2/8.

²⁹⁸ Neb'e, 78/2.

²⁹⁹ İnfîtâr, 82/15.

³⁰⁰ Baybal, *a.g.e.*, s. 193.

³⁰¹ Hayreddin Karaman v. dğr. *a.g.e.*, II/178.

kaldırarak, mal o kadar çoğalacak ki, hiçbir kimse mal kabul etmeyecek. Nihâyet bir tek secde dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlı olacaktır.” Bunun ardından Ebû Hureyre şöyle derdi: İsterseniz şu âyeti okuyun:³⁰² **وَإِنَّ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ** “Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır.”³⁰³

Rivâyet ederler ki, “Hz. İsa âhir zamanda Deccal’ı öldürmek için gökten Şam’daki Ümeyye Camii’nin Ak Minareye inecektir. İki meleğin omuzlarına konacaktır. Ondan sonra dünyayı gezecek, Kudüs taraflarında LUT kapısında Deccal’ı bulacak, harbedip öldürecek ve Deccal’ın kanı Mağrip tarafına akacaktır. Oysa Hz. İsa, Hakk Teâlâ’dan, Hz. Muhammed (s.a.v) ümmetinden olmasını dilemişti. Hak Teâlâ da duasını kabul etmiş, ona ömür vermiştir. Muradı hâsıl olduktan sonra da onu vefat ettirecektir.”³⁰⁴

Bu tür rivâyetler ve hüküm çıkartmalardan dolayı asırlardan beri Müslümanların zihinlerinde Nüzul-i İsa gerçekleşecek midir değil midir? Gibi sorular yer alarak, sonuçta farklı yorumlar ve açıklamalar ortaya çıkmıştır.

Hz. İsa’nın ikinci gelişi meselesinin Kur’ân’da geçip geçmediği hususu tartışılmış ve bazı âyetlerin Hz. İsa’nın ikinci gelişine işaret ettiği ileri sürülmüştür. Bu konunun varlığına dayanak olarak gösterilen ve üzerinde tartışılan üç âyet bulunmaktadır.

1. Hz. İsa’nın Erişkin Halinde İnsanlarla Konuşacağını Anlatan Âyet

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ “O, beşikte de, yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, salihlerden olacaktır.”³⁰⁵ Âyetinde zikredilen “**الْمَهْدِ**” kelimesi, Tabersî’ye göre çocukların yatırılması için hazırlanan yer ya da beşik demektir. Yani

³⁰² Buhârî, Kitâbu’l-Enbiyâ, 60.

³⁰³ Nisâ, 4/159.

³⁰⁴ Mehmed Faruk Gürtuna, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 1979, s. 516–517.

³⁰⁵ Âl-i İmran, 3/46.

beşikte **قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا** “Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana Kitabı (İncil’i) verdi ve beni peygamber yaptı”³⁰⁶ demesi ile konuşmuştur.

Beşikte mucizenin zuhuru konusunda iki görüş vardır:

a. Bu mucize Hz. İsa’nın nübüvvetine yani peygamberlikle bağlantılı idi. Çünkü Allah o anda onun aklını kâmil kıldı ve konuştuğunu ona vahiy etti. Bu Cübbâi’nin görüşüdür.³⁰⁷

b. Bazılara göre bu, onun nübüvveti için hazırlık kabilinden idi. Bu da İbnu’l-İhşîd’den rivâyet edilmiştir.³⁰⁸

Tabersî’ye göre her ikisinin caiz olması ile beraber bunun Hz. Meryem’in temizliğine ve beraatına delâlet eden bir mucize olması da caizdir. Çünkü buna herhangi bir mânînin olmadığı gibi cevazına da açık deliller vardır. Hz. İsa’nın beşikte konuşmasının âyet ve mucize olmasına rağmen Hıristiyanların bunu inkâr etmelerinin sebebi, bunun, onların mezhebini iptal etmesidir. Çünkü o (Hz İsa) yine Kur’ân ifadesiyle **إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ** “Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum” demiştir. Bu da onların “Hz İsa Allah’ın oğludur” şeklindeki iddialarıyla ters düşmüştür.³⁰⁹

Tabersî’ye göre, Hz. İsa’nın beşikte konuşmasının sebebi annesini iftiradan tenzih etmektir. Ayrıca konuşması neticesinde gerçekleşen mucize ile kendi makamının yücelmesi idi. **كَهْلًا** kelimesi, yani kuhület (erişkinlik) çağında da Allah’tan kendisine gelen vahiy doğrultusunda insanlarla konuşacaktır. Allah bununla Hz. İsa’nın kuhület yaşına kadar kalacağını (yaşayacağını) Hz. Meryem’e bildirmiştir.³¹⁰ Bazılarına göre Hz. İsa kuhület çağına kadar yaşayacağı için Kur’ân’ın bu ifadesinde bir çeşit icaz vardır. Bazılarına göre de **كَهْلًا** kelimesinin maksadı Hıristiyanlara reddir. Çünkü bunda hal değişikliği vardır, hal değişikliği ise ilâhlık vasfına aykırıdır.³¹¹

Tabersî’ye göre âyetteki geçen **كَهْلًا** kelimesi gençlik ve yaşlılık arasındaki döneme denir. Bazılarına göre **كَهْلًا** 34 yaşa varmaktır. Sırtın üst tarafından boynun

³⁰⁶ Meryem, 19/30.

³⁰⁷ Tabersî, a.g.e, II/229.

³⁰⁸ Tabersî, a.g.e, II/229.

³⁰⁹ Tabersî, a.g.e, II/229.

³¹⁰ Tabersî, a.g.e, II/228–229.

³¹¹ Tabersî, a.g.e, II/228–229.

yakınına kadar kısmına da bu anlamdan dolayı kâhil “كاهل” denir. Bitki uzandığı ve güçlendiği zaman إكتحل النبات denir. Kadın için de bunun müennesi olan “كهلة” kelimesi kullanılmaktadır. Nitekim şairin bu şiirinde kullanmıştır:

ولا أعود بعدها كريها أمارس الكهلة والصبيا

“Ondan sonra bir daha geri dönmem. Kehl’le (orta yaştaki bayan) ve çocukla ilgileneceğim”³¹²

من الصالحين “Salihlerden olacaktır” yani Hz. İbrahim ve Hz. Musa gibi bir peygamber olacaktır.³¹³

Tabatabâi’ye göre “Beşikte de, yetişkin çağında da” ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, Hz. İsa’nın ömrü yaşlılık çağına ulaşmadan erişkinlik döneminde sona ermiştir. Dolayısıyla bu âyetten onun insanlarla konuşmasının, ömrünün başlangıç noktası olan çocukluk dönemi ile bitiş noktası olan erişkinlik dönemi olduğunu algılıyoruz. Çocuklar genellikle dünyaya geldikleri ilk günden itibaren kundağa sarılıp beşiğe konurlar. Bu durum iki yaşına kadar, genellikle de ondan önce emeklemeye, ardından yürümeye başlayınca kadar sürer. Bu ise, çocukların konuşmaya başladıkları dönemdir. Şu halde, çocuğun beşikte konuşması, özü itibarıyla bir mucize değildir; ancak âyetten anladığımız kadarıyla o, beşikte insanlarla, bir erişkinin konuşmasını andıracak şekilde konuşmuştur. Diğer bir ifadeyle Hz. İsa, erişkinken insanlarla nasıl tam ve anlaşılır konuşmuşsa, beşikteyken de öyle konuşmuştur.³¹⁴

Beşikteki bir çocuğun konuşması ancak bu şekilde mucize sayılabilir ki, kıssanın Meryem sûresindeki anlatımında onun insanlarla konuşmasının, Hz. Meryem’in onu doğurduktan sonra insanların arasına getirdiği ilk anda gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Bir çocuğun dünyaya geldiği ilk andan itibaren konuşması hiç kuşkusuz olağanüstü bir olaydır, bir mucizedir. Kur’ân-ı Kerîm bu olayı şöyle anlatır: فَآتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا يَا أُخْتِ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ

³¹² Tabersî, a.g.e, II/227.

³¹³ Tabersî, a.g.e, II/229

³¹⁴ Tabatabâi, el-Mizan, III/196.

امراً سوءاً وما كانت أمك بغياً فأشارت إليه قالوا كيف نكلم من كان في المهد صبياً قال إنني عبد الله أتاني الكتاب وجعلني نبياً وجعلني مباركاً أين ما كنت وأوصاني بالصلاة والزكاة ما حياّ *“Kucağında çocuğu ile halkının yanına geldi. Onlar şöyle dediler: ‘Ey Meryem! Çok çirkin bir şey yaptın!’ ‘Ey Harun’un kız kardeşi! Senin baban kötü kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.’ Bunun üzerine (Meryem, çocukla konuşan diye) ona işaret etti. ‘Beşikteki bir bebekle nasıl konuşuruz?’ dediler. Bebek şöyle konuştu: Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana Kitabı (İncil’i) verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti.”*³¹⁵

Tabatabâî’ye göre âyette geçen “كَهْلًا” kelimesi gençlikle yaşlılık arasındaki erişkinlik dönemine denir. Bu dönemde insan güçlü-kuvvetli, normal bir kimse olur. Bu yüzden denilmiştir ki: “Kehl, saçına ak düşen kimsedir.” Bazıları da: Kehl için, “otuz dört yaşına giren kimseye denir.” demişlerdir.³¹⁶ Kelimenin hangi anlamı esas alınır alınmaz, burada onun erişkinlik çağına kadar yaşayacağına işaret ediliyor ki, bu da Hz. Meryem’e yönelik bir müjdedir.³¹⁷

Şîrâzî’ye göre bilinmelidir ki “المَهْدِ” kelimesi yeni doğan çocukların rahatça uyuyabilmesi için hazırlanan yerdir. Farsça’daki “Gehvâre=Beşik” kelimesinin anlamına yakındır. Yanlız şu varki “Gehvâre” kelimesinin anlamında hareket ve sallantı vardır, “المَهْدِ” kelimesi geneldir ve yeni doğan çocuk için hazırlanan her türlü yeri kapsar.³¹⁸

Meryem sûresindeki 27–33 âyetlerin zahirinden Hz. İsa’nın doğduğu ilk günlerde konuşması anlaşılır. Bu iş yeni doğanlar için mümkün değildir. Bu ise başlı başına bir mucizedir. Orta ve yüksek yaşlarda konuşmak normal bir iştir. Şîrâzî’ye göre “المَهْدِ” ve “كَهْلًا” kelimelerinin yan yana aynı âyette zikredilmesi, Hz. İsa’nın küçükken büyüklüğündeki gibi konuşabildiğine delâlet olasılığı vardır. Şöyle bir ihtimal de söz konusudur. Bu ifade Hz. İsa doğduğundan itibaren büyüklüğüne kadar

³¹⁵ Meryem, 19/27–31.

³¹⁶ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/195.

³¹⁷ Tabatabâî, *el-Mizan*, III/196.

³¹⁸ Şîrâzî, *a.g.e.*, II/549.

hak söz söylerdi ve insanların hakka ve hidayete ulaşması için çaba harcardı.³¹⁹ Ayrıca bu tabir Hz İsa'nın geleceğiyle ilgili bir nevi öngörüdür. Çünkü Hz. İsa'nın bu dünyada insanların arasında yaşarken yaşlılığa ulaşmadığını tarih'ten biliriz. O 33 yaşındayken insanların arasından kaldırıldı. Allah onu göğe yükseltti. Birçok rivâyetlere göre Hz. Mehdi'nin zuhuru sırasında insanların arasına dönecektir. Ömrünün başlangıcında olduğu gibi onlarla konuşacaktır.³²⁰

مِنَ الصَّالِحِينَ “Salihlerden olacaktır” ifadesi insan için salih olmanın övünç kaynağı olduğunu göstermektedir. Âdeta insanî değerlerin hepsini kapsamaktadır.

Taberî, yukarıda zikrettiğimiz âyetten Hz. İsa'nın nüzûlüne bir işaret çıkarmıştır. Ona göre, âyet-i kerîme, Hz. İsa'nın hayatta olduğuna açık bir delildir. Çünkü onda Hz. İsa'nın kemale ermiş yaşlı bir insan olarak diğer insanlarla konuşacağı ifade edilmektedir. Bu durum, âhir zamanda Hz. İsa'nın gökten inmesinden sonra mümkün olacaktır. Ayrıca âyet-i kerîme Necran Hıristiyanları heyetinin batıl iddialarına (Hz. İsa'nın tanrı oluşu) bir cevaptır. Zira âyet, Hz. İsa'nın da diğer insanlar gibi hayatın çeşitli aşamalarından geçmiş olduğunu belirtmiştir.³²¹

Zemahşerî zikredilen âyetten Hz. İsa'nın nüzûlüne bir işaret çıkarmamıştır. Ona göre nebilerin konuşmasında tufûlet hali ile aklın hâkim olduğu ve peygamberlikle müjdelendiği kuhûlet hali arasında bir fark yoktur.³²²

Razî'ye göre âyette geçen “المَهْدِ” kelimesiyle ilgili iki görüş bulunmaktadır.

a) Bunun mânâsı “annesinin kucağı” demektir.

b) Süt döneminde çocuğun yattığı yer olarak bilinen marûf şey, beşiktir. Âyetteki “كَهْلًا = Yetişkinlik halinde” kelimesi “beşiğinde” ifadesine atfedilmiştir. Buna göre “O insanlara küçük iken de, yetişkin iken de konuşur.”

Râzî, yukarıdaki açıklamasıyla ilgili olarak birkaç soru gündeme getirir ve bu soruların cevabını da yine aşağıda görüleceği üzere kendisi verir.

³¹⁹ Şirâzî, a.g.e, II/549–550.

³²⁰ Şirâzî, a.g.e, II/550.

³²¹ Taberî, a.g.e, III/272.

³²² Zemahşerî, a.g.e, s. 173.

Birinci sual: “كَهْلًا” ne mânâyâ gelir?

Cevab: Arapçada bu kelime insanın güçlü kuvvetli olup, delikanlığının kemâle ermesi durumuna denir.

İkinci sual: Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması bir mûcizedir. Fakat yetişkin iken konuşması bir mûcize değildir. O halde bunu söylemenin faydası nedir?

Râzî'ye göre bu suale birkaç bakımdan cevap verilebilir: Birinci cevap: Bu sözden murad Hz. İsa'nın çocukluktan yetişkin oluncaya kadar birçok değişik haller geçirmiş olduğunu açıklamaktır. Halbuki ilâh hakkında böyle değişiklikler imkânsızdır. Bu ifadeden maksat ise, Hz. İsa'nın bir ilâh olduğunu söyleyen Necran heyetinin sözünü reddetmektir. İkinci cevap: Bundan murad, onun insanlarla, annesinin temizliğini ve iffetini göstermek için beşikte iken bir defa, yetişkinliğinde ise vahyi ve nübüvveti açıklamak için konuştuğunu göstermektir. Üçüncü cevap: Ebû Müslim şunu söylemiştir: “O, hem beşikte iken hem de yetişkinlik döneminde insanlarla aynı şekilde ve aynı biçimde konuşmuştur.” Bu, şüphe yok ki son derece tesirli bir mûcizedir. Dördüncü cevap: Esamm şöyle demiştir: “Bundan murad, “O yetişkinlik çağına ulaşır” demektir.³²³

Üçüncü sual: Hz. İsa'nın göğe yükseltilinceye kadarki ömrünün otuz üç yıl altı ay olduğu nakledilmiştir.³²⁴ Bu duruma göre o, yetişkinlik çağına varmamıştır.

Cevab: Buna iki yönden cevap verilebilir:

a. Biz, “كَهْلًا” kelimesinin Arapçada tam ve kâmil olmaktan ibaret olduğunu beyân etmiştik. İnsanın en mükemmel hali ise, otuz ilâ kırk yaşı arasında bulunduğu zaman olur. Binâenaleyh, Hz. İsa'nın bu yaşta iken, “كَهْلًا” diye vasfedilmiş olması doğru olmuş olur.

b. Hak Teâlâ, Hz. İsa için âhir zamanda semadan inerek insanlarla konuşup, Deccal'ı da öldüreceğinden, “كَهْلًا” (yetişkin, ömrünün kemâlinde olan) tabirini kullanmıştır. Bu, Hüseyin ibn-i Fadl el-Cebelî'nin görüşüdür.³²⁵

³²³ Râzî, *a.g.e*, VIII/54–55.

³²⁴ Râzî, *a.g.e*, VIII/55.

Kurtubî de söz konusu âyetten Hz. İsa'nın nüzûlüne bir işaret çıkarmamıştır. Ona göre: “المَهْدُ” kelimesi bir şeyin hazırlanıp uygun şekle getirilmesi anlamındadır.³²⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de de ayı kökten olmak üzere: فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ “Kendileri için hazırlamış olurlar.”³²⁷ diye buyurulmaktadır. “Yetişkinlik halinde” anlamına gelen “كَهْلًا” kelimesi ise, yaşlılık ile delikanlılık arasındaki durumu ifade eder. Yüce Allah âyette şunu anlatmaktadır: “Hz. İsa mucize olmak üzere insanlarla beşikte iken konuşur, yetişkin iken de aldığı vahiyleri ve risaleti bildirerek konuşur.”³²⁸

İbn-i Kesîr söz konusu âyetten Hz. İsa'nın nüzûlüne bir işaret çıkarmamıştır. Ona göre, o beşiğinde de yetişkin halinde de insanlara konuşacak, küçüklüğünde, bir mûcize ve peygamberliğine alâmet olmak üzere insanları tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdete çağırarak, yetişkinliğinde Allah'ın bu konudaki vahyi üzerine yine bu çağırışı yapacaktır. O, sözünde ve amelinde sâlihlerdendir. Onun ilmi doğru, ameli ise sâlihtir.³²⁹

Muhammed Esed âyette geçen “كَهْلًا” kelimesini yetişkinlik hali şeklinde yorumlamakta ve detaylara girmemektedir.³³⁰

Mevdûdî bu âyeti tefsir ederken Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelişine ilişkin bir çıkarımda bulunmamıştır. Daha fazla Hz. İsa'nın mûcizevî doğumu meselesi üzerinde durmuştur.

Kur'ân Yolu tefsiri âyet-i kerîmeden, Hz. İsa'nın tekrar gelişi hakkında bir işaret çıkarmamıştır. Adı geçen tefsir, Hz. İsa'nın beşikte iken konuşacak olması olağan üstü bir olay olmakla beraber, yetişkinlik çağında konuşacak olması doğal bir durum olduğu halde âyet-i kerîmede bundan niçin söz edildiğine değişik açıklamalar getirilmiştir. a) Beşikte iken de yetişkinliğindeki gibi yani gerek içerik gerek üslûp olarak peygamber tavrıyla konuşacağına işaret edilmektedir. b) Hz. İsa'nın

³²⁵ Râzî, *a.g.e.*, VIII/55.

³²⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, IV/90.

³²⁷ Rûm, 30/44.

³²⁸ Kurtubî *a.g.e.*, IV/90.

³²⁹ İbn-i Kesîr, *a.g.e.*, II/40.

³³⁰ Muhammed Esed, *a.g.e.*, s. 98.

yetişkinlik çağına kadar yaşayacağı annesine bildirilmiş olmaktadır. Arapça “كَهْلًا” kelimesinin Arap dilinde taşıdığı anlamlara göre bu çağın başlangıcı genellikle otuz yaş veya birkaç yıl sonrası şeklinde bilirlenmiştir. Hz. İsa’nın değişik dönemlerden geçmesi, bu önemlerde farklı haller sergilemesi onun tanrı olarak düşünülmemeyeceğinin açık bir belgesidir ve bu yolla Hıristiyanların sakat inançlarına reddiyede bulunmaktadır.³³¹

Yukarıda zikr ettiğimiz âyetin yorumu hakkında Tabersî ve Tabatabâî, Hz. İsa’nın nüzûlüne dair bir işarette bulunmamışlardır. Tabersî’ye göre, Hz. İsa kuhület (erişkin) yaşında iken de Allah’tarafından kendisine gönderilen vahiy vasıtasıyla insanlarla konuşacaktır. Tabatabâî’ye göre, Hz. İsa, erişkinen insanlarla nasıl tam ve anlaşılır konuşmuşsa, beşikteyken de öyle konuşmuştur. Şirazî söz konusu âyette birkaç ihtimal üzerinde durmuş ve Hz. İsa’nın nüzûlüne dair işaretlerde bulunmuştur. Şirazî’ye göre bu tabir Hz. İsa’nın geleceğiyle ilgili ihtimal dâhilinde bir nevi öngörüdür. Ona göre Hz. İsa, Hz. Mehdi’nin zuhuru sırasında insanların arasına dönecektir. Ömrünün başlangıcında olduğu gibi onlarla konuşacaktır. Zemahşerî, Kurtubî ve İbn-i Kesîr söz konusu âyetten Hz. İsa’nın nüzûlüne dair bir işaret çıkarmamıştır. Bu noktada Tabersî ve Tabatabâî ile aynı görüştedirler. Ayrıca Zemahşerî, Kurtubî ve İbn-i Kesîr “كَهْلًا” (erişkin) hâlinde iken Allah’ın kendisine gelen vahiy ile konuşacaktır. Bu noktada Tabersî ile aynı görüştedirler.

Taberî söz konusu âyetten Hz. İsa’nın nüzûlüne bir işaret çıkarmıştır. Ona göre, âyet-i kerîme, Hz. İsa’nın hayatta olduğuna dair açık bir delildir. Çünkü burada Hz. İsa’nın kemale ermiş yaşlı bir insan olarak diğer insanlarla konuşacağı ifade edilmektedir. Bu durum âhir zamanda Hz. İsa’nın gökten inmesinden sonra mümkün olacaktır. Râzî bu konuda, “Hz. İsa yaşlılığa ulaşmadan otuz üç buçuk yaşındayken göğe kaldırıldı; Hz. İsa için niye كَهْلًا kelimesi kullanıldı?” şeklinde sorulan bir soruya iki şekilde yanıt vermiştir. Biri, söz konusu kelime lügat açısından tamlık ve tamamlık anlamına gelir. İnsanın kamiliyet çağı ise 30–40 yaşları arasındadır. O halde Hz. İsa bu çağa yetiştiğine göre bu kelimenin kullanılmasında bir sakınca yoktur. İkincisi, “كَهْلًا” kelimesinden kasıt âhir zamanda onun yeryüzüne inişinden sonra “كَهْلًا” (erişkin) olmasıdır. Razi, Hüseyin b. el-Fazl el-Cebeli’den bu âyet ile

³³¹ Hayreddin Karaman v. dğr. a.g.e, I/576.

ilgili şöyle dediğini aktarmaktadır: Bu âyet Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceğine dair bir delildir. Muhammad Esed, Mevdûdî ve *Kur'ân Yolu* tefsiri, Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelişiine ilişkin bir işaret çıkarmamışlardır.

2. Hz. İsa'nın Vefatından Önce Ehl-i Kitab'ın Ona İnanacağını İfade Eden Âyet

Ehl-i “وَإِنَّ مَنِ أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا” *Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır.*”³³²

Müfessirler bu âyetin zamirleri kime irca olduğu hakkında değişik görüşler öne sürülmektedir. Bunun sebebi, âyette geçen iki zamirin kimi ifade ettiği veya kime atfedildiği hususunda farklı tercihler yapmış olmalarındandır. Tabersî bu konuda şu üç görüşü aktarmaktadır:

1. Âyette geçen her iki “بِهِ” (o) zamiri Hz. İsa'ya dönüktür. Söz konusu müfessire göre ilgili âyetin anlamı şöyle: Deccal'ı öldürmek için Mehdi'nin çıkacağı sırada âhir zamanda, Allah, Hz. İsa'yı gökten yeryüzüne gönderecek, Hz. İsa'nın ölümünden önce Ehl-i Kitab'tan oluşan hiç bir Yahudi veya Hıristiyan ona (Hz. İsa'ya) iman etmeyen kimse kalmayacaktır. O zaman milletler tek bir millet olarak İslamiyata ve dinler de Hz. İbrahim'in tek bir dini olan hanif dinine dönüşecekler. İbn-i Abbas, Ebû Malik, Hasan, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre bu imanın onlara fayda vermeyeceği bir gündür. Taberî bu görüşü tercih etmiş ve demiş ki âyette ki “بِهِ” zamiri zamanda yaşayacak olan Ehl-i Kitab için hastır.³³³

2. *Ehl-i Kitab'tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın*”³³⁴ âyetinde geçen “بِهِ” deki zamir Hz. İsa'ya, “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir ise Ehl-i Kitab'a dönmektedir. Bu takdirde anlamı şöyle olur: Ölümü kesinleştiği ve teklifin kendisinden kaldırıldığı anda, ölümünden önce Hz. İsa'ya iman etmeden hiç bir Ehl-i Kitab dünyadan gitmez. Ancak

³³² Nisâ, 4/159.

³³³ Tabersî, *a.g.e.*, III/177.

³³⁴ Nisâ, 4/159.

o zaman iman onlara hiç bir fayda vermeyecektir.³³⁵ Bu âyet zamiri ile ister Yahudi olsun ister Hıristiyan olsun, her Ehl-i kitab'ın sekeratı mevti gördükten sonra sahih bir imanla Hz. İsa'ya iman etmesi zaruridir.

3. İkrime'den rivâyet edildiğine göre **لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ** deki “**بِهِ**” zamiri Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kinayedir, anlamı şöyledir: “Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce Hz. Muhammed'e iman edecek olmasın.” Ve demiştir ki, **لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ** âyette geçen “**بِهِ**” zamiri Allah'a dönüktür, anlamı şöyledir: “Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce kendisine fayda vermediği zaman Allah'a iman edecek olmasın.” Taberî bu görüşün zayıf olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: “Eğer bu görüş doğru olsaydı vefat ettikten sonra onlara kâfir hükmünün cari olması caiz olmazdı.”³³⁶

Tabersî de bu görüşün zayıf olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: Çünkü onların (Ehl-i Kitap) Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman etmeleri mükellefiyetin kaldırıldığı bir zamanda olur ki o da kabul edilmez. Zaif olmasının ikinci bir sebebi de şudur: Burada bahs konusu Hz. Muhammed değil, Hz. İsa'dır. Dolayısıyla zamiri Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gönderilmesinden Hz. İsa'ya gönderilmesi daha evladır.³³⁷

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا “Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır”³³⁸ yani Hz. İsa, Allah'ın risaletini ulaştırdığına, kendisinin bir kul olduğunu ikrar ettiğine ve onları kendisini ilâh olarak kabul etmeye davet etmediğine dâir şahitlik eder. Bu Katade ve İbn-i Cerîr'den rivâyet edilmiştir.³³⁹

İmamiyye'nin rivâyeti de buna yakındır. Onlara göre, hangi dinden olursa olsun ölüm döşeğine düşen kişi Hz. Peygamber (s.a.v.) ve halifelerini görürler. Buna dair Hz. Ali'den şöyle bir rivâyette bulunmuşlardır. Hz. Ali, Haris el-Hemedanî'ye şöyle demiştir: Ey Haris!

³³⁵ Tabersî, *a.g.e.*, III/178.

³³⁶ Tabersî, *a.g.e.*, III/178.

³³⁷ Tabersî, *a.g.e.*, III/178.

³³⁸ Nisâ, 4/159.

³³⁹ Tabersî, *a.g.e.*, III/178.

يا حارهمدان من يمت يرني
يعرفني طرفه وأعرفه
من مؤمن أو منافق قبل
بعينه و اسمه و ما فعلا

“Daha önce Müslüman olsun ya münafık olsun öldüğü zaman beni görür. Onun gözü beni tanır ben de onu zatıyla, ismiyle ve kesbiyle tanırım”.³⁴⁰

Tabersî bu konu ile ilgili şöyle der: Bu rivâyet sahih ise buradaki görmekten maksat; can çekişirken nefislerinde gördükleri alâmetlerden yola çıkarak Hz. Ali’ye kin veya muhabbet beslediklerini kesin bir şekilde anlamalarıdır. Nitekim rivâyetlere göre insan, ölümü müşahede ettiği zaman o anda ona cennetlik veya da cehennemlik olduğuna delâlet eden şeyler gösterilir.³⁴¹

Tabatabâî’ye göre âyetin orijinal metninin **وَإِنْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ** başındaki “**إِنْ**” edatı olumsuzluk bildirir. Müpteda ise hazfedilmiştir ve olumsuzluk akışı içindeki ifade bu müptedaya delâlet etmektedir. Dolayısıyla âyetin takdiri açılımı şöyle olur: “*Ve in ehadun min...*” Bu takdirde, “*Ehl-i Kitap’tan... İnanmayacak hiç kimse yoktur.*” şeklinde bir anlam elde etmiş oluyoruz. “**بِهِ** ona” ve “**يَكُونُ** olacaktır” ifadelerindeki zamir, Hz. İsa’ya dönüktür. Fakat “**قَبْلَ مَوْتِهِ** ölümünden önce” ifadesindeki zamir hakkında ihtilâf vardır.³⁴²

Tabatabâî’ye göre fakat bu, **وَإِنْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ** “*Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın*”³⁴³ şeklindeki genel ifadenin özelleştirici bir etken olmaksızın özelleştirilmesi anlamına gelir. Çünkü bu takdirde Ehl-i Kitap’ın, tümünden çok, söz konusu inişi sırasında yaşayanların, onun inişine tanık olanların inanması kastedilmiş olur. Böylece, Hz. İsa’nın yükseltilişi ile inişi arasındaki zaman diliminde yaşayan ve inişini görmeden ölen kimseler bunun dışında tutulmuş olur. Bu ise, gerektirici bir etken olmadan genel içerikli âyeti özelleştirmektir.³⁴⁴

³⁴⁰ Tabersî, *a.g.e.*, III/178–179.

³⁴¹ Tabersî, *a.g.e.*, III/179.

³⁴² Tabatabâî, *el-Mizan*, V/134.

³⁴³ Nisâ, 4/159.

³⁴⁴ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/134–135.

Tabatabâî'ye göre üzerinde durulması ve iyice incelenmesi gereken husus şudur: *“Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır.”*³⁴⁵ ifadesinin akışı içinde, *“O, kıyamet gününde onlara şahit olacaktır.”* cümlesi, Hz. İsa'nın kıyamet günü tümünün aleyhinde şahitlik edeceğini ifade etmektedir. Yine buna göre, tümü de ölümden önce ona inanacaklardır. Yüce Allah, Hz. İsa'nın bu şahitliğe ilişkin sözünü bize aktarmıştır: *“أَمَّا تَوْفِيتِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ”* *“Ama beni içlerinden aldığı anda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin”*³⁴⁶ Bu âyet, Hz. İsa'nın şahitliğini, vefat ettirilmesinden önceki hayatta olduğu günlere hasrediyor *“Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın”* diye başlayan âyet ise onun kendisine inanan herkese yönelik şahitlikte bulunduğunu ifade ediyor. Eğer ona inananlar bir bütün olarak görülmüşse bu durumda onun, bunların tümünden sonra ölmüş olması gerekir. Bu ise ikinci bir anlamı belirginleştiriyor. Dolayısıyla bu âyetin anlamıyla ilgili, sonuç olarak şunu söylemek gerekir; Hz. İsa'nın kendilerine geri dönüşünü göremeyenler, (yükseltişi ile inişi arasındaki zaman diliminde yaşayanlar) ölümün arifesinde, can vermek üzereyken Hz. İsa'nın Allah'ın gerçek bir kulu ve elçisi olduğunu anlar. Bu geri dönüşü görenlerse ister istemez ona inanmak durumunda kalırlar.³⁴⁷

Tabatabâî'ye göre fakat Nisâ sûresinin 159. âyetinin 157-158. âyetlerinden sonra yer almış olması gösteriyor ki, âyet Hz. İsa'nın ölmediğini ve hâlâ yaşadığını anlatma amacına yöneliktir. Çünkü Ehl-i Kitap'ın zorunlu imanlarının ve Hz. İsa'nın da Ehl-i Kitap'ın aleyhlerine tanıklık edecek olmasının açıklandığı böyle bir anlatımın, bunun dışında belirgin bir amacı olamaz.³⁴⁸

Tabatabâî'ye göre bu açıklamamız, Ehl-i Kitap'ın Hz. İsa'nın ölümünden önce ona inanmalarından maksat, hepsinin Hz. İsa'nın ölümünden önce ona

³⁴⁵ Nisâ, 4/159.

³⁴⁶ Mâide, 5/117.

³⁴⁷ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/135.

³⁴⁸ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/135.

inanmaları şeklindeki değerlendirmeyi pekiştirir. Fakat başka âyetlerden bu sonucun aksini gösteren işaretler de algılamıyor değiliz. Örneğin, وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَنَ طَبَعَ اللَّهُ، “Ve kalplerimiz muhafazalıdır” demelerinden dolayı (başlarına türlü belâlar verdik. Onların kalpleri muhafazalı değildir), tam aksine inkârları sebebiyle Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Artık onlar inanmazlar³⁴⁹ bu âyet gösteriyor ki, mühürleme eylemi onlar için kesinleşmiş bir cezadır. Bu yüzden kıyamet gününe kadar Yahudiler veya Ehl-i Kitap topluca iman etmeyeceklerdir.

Tabatabâî’ye göre insafli ve tarafsız davrandığımız zaman yukarıdaki âyetlerin, önceki açıklamamızı olumsuzlamadığını görürüz çünkü: وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْفِيَاةِ “Ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım”³⁵⁰ ifadesi, onların “Ehl-i Kitap” niteliğine sahip olarak kıyamet gününe kadar yaşayacaklarını göstermez.³⁵¹

Tabatabâî’ye göre, Nisâ sûresinin 155. âyetin gösteriyor ki iman olgusu, onların tümünü kapsamayacaktır, topluca iman etmeyeceklerdir. Şâyet bir dönem inananlar olsa da, bu sadece çoğunluk içindeki bir azınlığın iman etmesi şeklinde olacaktır. Öte yandan, وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ، “Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın” ifadesi, eğer onların Hz. İsa’ya ölümünden önce iman edeceklerine delâlet ediyor olsa da, sadece imanın aslına delâlet etmektedir. Fakat bunun makbul, zorlamaksızın bir iman olduğuna ilişkin delil yoktur.³⁵²

Aynı şekilde, فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ “Ama beni içlerinden aldığında, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun”³⁵³ âyetindeki zamir “هَمْ” onlar”, Ehl-i Kitap’a veya Hıristiyanlara değil, insanlara dönüktür. Bunun delili de ilgili bölümün girişindeki şu ifadedir: وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ

³⁴⁹ Nisâ, 4/155.

³⁵⁰ Âl-i İmrân, 3/55.

³⁵¹ Tabatabâî, *el-Mîzan*, V/136.

³⁵² Tabatabâî, *el-Mîzan*, V/136.

³⁵³ Mâide, 5/117.

اَتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah’ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?”³⁵⁴

Bunun bir diğer delili de Hz. İsa’nın bütün insanlara gönderilen ulu’l-azm (çığır açan) peygamberlerden olmasıdır. Onun insanların amellerinin üzerinde tanıklıkta bulunması ve onlara şahit olması durumu, İsrailoğullarından öte, kendisine inanan-inanmayan tüm insanları kapsayıcı niteliktedir.³⁵⁵

Şirâzî’ye göre yukarıdaki âyetin tefsirinde iki ihtimal karşımıza çıkmaktadır:

1. Âyet şöyle der: **وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ** “Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın”³⁵⁶ o da insanın ölüm döşeğinde iken bu dünya ile ilişkisinin zayıfladığı ve ölümden sonraki dünya ile güçlendiği andır. Gözlerin önündeki perdeler kaldırılıp, hakikati görür hale gelir. İşte o esnada göz, Hz. İsa’nın makamını müşahede eder ve ona teslim olur. Hz. İsa’yı inkâr edenler ona inanırlar ve Hz. İsa’yı Tanrı edinenler ise kendi yanılığını öğrenmiş olur. Halbuki bu iman, Firavun’un, azap ve ölümün belirtilerini görünce iman edenlerin imanına benzer ki, bunun hiç faydası yoktur. Öyleyse, imanın fayda sağlamadığı anda değil, şu an inanmaları gerekir.³⁵⁷ Bu tefsire göre **“قَبْلَ مَوْتِهِ”** deki zamir Ehl-i Kitap’a işaret eder.

2- Âyetten anlaşıldığı kadarıyla Ehl-i Kitap’ın tamamı Hz. İsa’nın ölümünden önce ona (Hz. İsa’ya) iman edeceklerdir. Yahudiler onun peygamberliğini kabul edecekler ve Hıristiyanlar ise onun tanrılığından vaz geçip sadece Allah’ın kulu ve resûlü olduğunu inanacaklardır. İslâmî rivâyetlere göre bu iman Mehdi’nin zuhuru sırasında, Hz. İsa’nın gökten tekrar dünyaya gelişinden sonra gerçekleşecektir. Hz. İsa Mehdi’nin arkasında namaz kılacak, bütün Yahudiler ve Hıristiyanlar onu görecek, ona ve Mehdi’ye iman edeceklerdir. Şurası açık ki Hz. İsa’nın dini geçmişte

³⁵⁴ Mâide, 5/116.

³⁵⁵ Tabatabâî, *el-Mizan*, V/136.

³⁵⁶ Nisâ, 4/159.

³⁵⁷ Şirâzî, *a.g.e.*, IV/204.

kaldığından ötürü mevcut olan İslâm dinine bağlı kalmakla mükellef olacaktır.³⁵⁸ Bu tefsire göre “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir Ehl-i Kitab’a değil, Hz. İsa’ya işaret eder.

İslâmî kaynakların çoğunda Ebû Hüreyre’nin Hz. Peygamber (s.a.v)’den şu şekilde bir rivâyete yer verirler: **كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ وَ إِمَامُكُمْ مِنْكُمْ** “Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: İmamınız (devlet başkanınız) kendinizden olduğu hâlde Meryem oğlu sizin içinize indiği zaman (Meryem oğlu İsa da imamınıza uyduğunda) acaba sizler nasıl olursunuz?”³⁵⁹ Bu rivâyete göre Ehl-i kitab’tan kasıt o dönemde yaşayan Yahudi ve Hıristiyan topluluğudur.

Allah âyetin devamında şöyle buyurmaktadır: **وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا** “Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır” Hz. İsa’nın Hıristiyanların aleyhine yaptığı şehadetten, Risaletini (görev) yerine getirdiği, onları kendisini ve anasını tanrı edinmeye davet etmediği, bilakis Allah’ın ibadetine davet ettiği anlaşılmaktadır.³⁶⁰

Şirâzî’ye göre burada şu soru akla gelmektedir. Mâide sûresinin 117. âyetinde geçen, **وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ** “Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin.”³⁶¹ ifadesi, Hz. İsa’nın tanıklığını, ümmetinin arasında geçirmiş olduğu süre ile sınırlandırmaktadır. Halbuki söz konusu âyette, “Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır”³⁶² mânâsında karşımıza çıkan ilâhî mesaj, Hz. İsa’nın kıyamet gününde ümmetinin tamamına tanıklık edeceği şeklinde bir anlamayı beraberinde getirmektedir.

Şirâzî’nin soruya verdiği cevap da şu şekildedir: **وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ** **وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا** “Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır”³⁶³

³⁵⁸ Şirâzî, a.g.e, IV/204.

³⁵⁹ Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, 60.

³⁶⁰ Şirâzî, a.g.e, IV/205.

³⁶¹ Mâide, 5/117.

³⁶² Nisâ, 4/159.

³⁶³ Nisâ, 4/159.

“*Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin.*”³⁶⁴ Her iki âyettin muhtevasına yapılan dikkat, söz konusu âyetteki tanıklığın risaletin (görev) yerine getirilmesi ve tanrılığın nefyedilmesi ile ilgili olduğunu gösterir. Ancak Mâide 117. **وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ** “*Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin.*”³⁶⁵ âyet amel ile ilgilidir şöyle ki, söz konusu âyet, Hz. İsa'nın döneminde yaşayan, ondan sonra dünyaya gelen ve onu tanrı edinenlerin aleyhine, ben bunları böyle bir şeye davet etmedim diye tanıklık edeceğini göstermektedir. Halbuki Mâide sûresinin 117. âyeti şöyle demektedir: Risaletimi (görev) doğru ve yeterli bir şekilde yerine getirdiğimin, yani aralarındayken doğru yoldan sapmalarına bizzat mani oldum. Benden sonra tanrılığımı söz konusu edip doğru yoldan saptılar. Aralarında yoktum ki, sapmalarına engel olayım ve yaptıklarına tanıklık edeyim.³⁶⁶

Taberî söz konusu âyette tercihe şayan şu görüşü serdetmiştir: “Ehl-i Kitap'tan hiçbir kimse yoktur ki Hz. İsa, Deccal'ı öldürmek için tekrar yeryüzüne gönderildiğinde, Hz. İsa ölmeden önce ona (Hz. İsa'ya) iman etmiş olmasın.”³⁶⁷

Zemahşerî, âyetin anlamını şu şekilde açıklar: Ehl-i kitap'tan hiç kimse yoktur ki kendi ölümünden önce Hz. İsa'nın peygamber ve Allah'ın elçisi olduğuna inanmasın. Yükümlülük vakti bittiği ve ruhu alınmak üzere iken iman getirdiği için getirdiği bu iman kendisine fayda vermeyecektir.³⁶⁸

Râzî de söz konusu âyeti iki şekilde te'vil etmiştir. a) “**قَبْلَ مَوْتِهِ**” deki zamir Ehl-i Kitap'a dönüktür. Râzî eserinde, Şehr b. Haşveb'in şu rivâyetine yer vermiştir: “Haccac, ‘Ben bu âyeti okuduğumda, bu âyetten dolayı gönlümde bir şey (bir

³⁶⁴ Mâide, 5/117.

³⁶⁵ Mâide, 5/117.

³⁶⁶ Şirâzî, a.g.e, IV/206–207.

³⁶⁷ Taberî, a.g.e, VI/18.

³⁶⁸ Zemahşerî, a.g.e, s. 270–271.

istifham) kalmıştır. Çünkü ben, Yahudilerin boynunu vuruyorum, ama onlardan böyle bir şey duyamıyorum’ demişti. Bunun üzerine, ben de, ‘Yahudiye ölüm gelip çattığında, melekler onun yüzüne ve dübürüne vurarak şöyle derler: ‘Ey Allah’ın düşmanı, Hz. İsa sana peygamber olarak geldi de, sen onu tekzib ettin.’ Bunun üzerine ölen o Yahudi de, ‘Ben; onun Allah’ın kulu olduğuna iman ettim’ der. Yine melekler ölmek üzere olan Hıristiyana, ‘Hz. İsa, sana peygamber olarak geldi, ama sen onun, ‘Allah ve Allah’ın oğlu olduğunu iddia ettin’ derler. O Hıristiyan da, ‘Onun, Allah’ın kulu olduğuna (şimdi) iman ettim’ der. Böylece ‘Ehl-i Kitap, Hz. İsa’ya iman etmiş olurlar, ama onlara bu imanları fayda vermez’ dedim. Bunun üzerine Haccac doğrulup oturdu ve ‘Bunu kimden naklettin?’ deyince, ‘Bana, bunu Muhammed İbn-i Ali el-Hanefiyye anlattı’ dedim. Haccac da, bir dal ile toprağı çizmeye başlayarak, ‘Yemin olsun ki sen bunu, saf ve temiz bir kaynaktan almışsın’ dedi.”³⁶⁹ b) “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir Ehl-i Kitab’a değil, Hz. İsa’ya dönüktür. Âyetteki “قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesi “Hz. İsa’nın ölümünden önce” mânâsındadır. Buna göre bu âyetin anlamı, “Hz. İsa (âhir zamanda) yeryüzüne indiğinde, mevcut olan bütün Ehl-i Kitap, mutlaka ona iman ederler” şeklindedir.³⁷⁰

Bazı kelâmcılar şöyle demişlerdir: “Bu, Hz. İsa’nın gökten yere inmesine mânî değildir. Ancak ne var ki o, mükellefiyetler dönemi artık bittiği zaman ve kendisinin Hz. İsa olduğu bilinecek bir şekilde inerse, bir peygamber olarak inmiş olur. Halbuki Hz. Muhammed (s.a.v)’den sonra başka peygamber yoktur. Yahut o, bir peygamber olarak inmez ki bu, peygamberler hakkında caiz olmayan bir şeydir.”³⁷¹

İşte böyle bir müşkil, Râzî’ye göre zayıftır. Çünkü peygamberlerin sonu, Hz. Muhammed (s.a.v)’in, peygamber olarak gönderilmesiyle noktalanmıştır. Dolayısıyla Hz. Muhammed (s.a.v) peygamber olarak gönderildiğinde, peygamberlik müessesesi sona ermiş olur. Hz. İsa’nın, dünyaya indikten sonra, Hz. Muhammed (s.a.v)’in dinine tâbî olması uzak bir ihtimal sayılmaz.³⁷² Daha sonra Cenâb-ı Hak, وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ

³⁶⁹ Râzî, *a.g.e.*, XI/103–104.

³⁷⁰ Râzî, *a.g.e.*, XI/104.

³⁷¹ Râzî, *a.g.e.*, XI/104.

³⁷² Râzî, *a.g.e.*, XI/104.

عَلَيْهِمْ شَهِيدًا “Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır”³⁷³ buyurmuştur. Denildi ki, Hz. İsa, Yahudilerin kendisini yalanlayıp, kendisine ta’n ettiklerine; Hıristiyanların ise kendisini Allah’a şirk koştuklarına şahidlik eder.³⁷⁴ Aynı şekilde her peygamber ümmetine karşı şahittir.

Kurtubî’ye göre söz konusu âyette iki ihtimal vardır ve her iki ihtimalin de güçlü olduğunu söylemiştir. a) “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir Ehl-i Kitab’a dönüktür. Kitap Ehlinden olan herkes, mutlaka “ölümünden evvel” Hz. Mesih’e iman edecektir. Buna göre, “لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ” deki zamir, Hz. İsa’ya aittir. “قَبْلَ مَوْتِهِ” kelimesindeki zamir ise, Kitap Ehline mensup kişiye aittir. Çünkü ölüm meleğini gördüğü takdirde, ister Yahudi ister Hıristiyan olsun, Kitap Ehlinden olup Hz. İsa’ya iman etmeyecek hiçbir kimse olmaz. Ancak bu merhaledeki imanın kendisine hiçbir faydası olmaz. Zira bu, artık hayattan ümit kesildiği ve ölüm haline düşüldüğü sıradaki bir imandır. Böyle bir halde Yahudi olan kimse de, Hıristiyan olan bir kimse de, Hz. Mesih’in sadece Allah’ın bir resûlü olduğunu ikrar ve itiraf eder.³⁷⁵ b) “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir Ehl-i Kitab’a değil, Hz. İsa’ya dönüktür. Ehl-i Kitab olanlar âhirete dair durumları gözüyle gördüğü zaman (Hz. İsa’nın tekrar dünyaya gelişini), Hz. İsa’nın Allah’ın kulu ve resûlü olduğunu itiraf eder.³⁷⁶

İbn-i Kesîr’e göre, Hz. İsa ile ilgili âyetlerin akışına bakılırsa; burada Yahudilerin Hz. İsa’nın öldürülüp çarmıha gerilmesi iddialarıyla, bilgisiz Hıristiyanların bunu kabullenmelerinin batıl olduğu anlatılmaktadır.³⁷⁷ Bunun için Allah Teâlâ, “وَإِنَّ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ” *“Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın.”*³⁷⁸ buyuruyor. Bu âyet-i kerîme, Hz. İsa’nın ikinci kez tekrar dünyaya gelişinden sonra Ehl-i Kitap’tan

³⁷³ Nisâ, 4/159.

³⁷⁴ Râzî, a.g.e, XI/104.

³⁷⁵ Kurtubî, a.g.e, VI/10–11.

³⁷⁶ Kurtubî, a.g.e, VI/11.

³⁷⁷ İbn-i Kesîr, a.g.e, II/435.

³⁷⁸ Nisâ, 4/159.

oluşan Yahudi ve Hıristiyanların ona (Hz. İsa'ya) iman edeceğini, onlardan bir kişinin bile onu doğrulamaktan geri kalmayacağını haber vermektedir.³⁷⁹

Muhammed Esed âyetten Hz. İsa'nın tekrar gelişine ilişkin bir işarete rastlamamaktadır. O, âyeti şöyle tefsir eder: “Bu âyete göre bütün Yahudiler ve Hıristiyanlar, ölümleri anında Hz. İsa'nın Allah'ın bir peygamberi olduğunu – ve ne bir sahtekâr ne de Allah'ın oğlu olmadığını- anlarlar.”³⁸⁰

Mevdûdî'ye göre bu âyet iki şekilde tefsir edilmiştir: a) Hz. İsa'nın ölümü sırasında hayatta olan bütün Ehl-i Kitap onun peygamberliğine inanmışlardır. b) Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki, ecelleri gelmeden önce ona inanmış olmasın. Bu iki tür tefsir de birçok sahabe, tabiun ve çağdaş müfessirler tarafından kabul edilmiştir; fakat hangisinin doğru olduğunu ancak Allah bilir.³⁸¹

Kur'ân Yolu tefsiri, Nisâ sûresinin 159. âyetinin iki şekilde anlamaya müsait olduğunu belirtir. a) “Hz. İsa'nın ölümünden önce.....” bu anlayış ve yorum, “Onun ölmediği, semada ineceği günü beklediği” inancına delil kılınmıştır. Ancak Hz. İsa âhir zamanda yeryüzüne indiğinde yaşamakta olan Ehl-i Kitap, gelmiş geçmiş bütün Yahudiler ve Hıristiyanlar olmadığı için bu anlayış, âyetin açık mânâsına (tahsise gidilmedikçe) ters düşmektedir. b) “Her bir Ehl-i Kitap mensubu kendi ölümünden önce...” bu anlayışa göre Allah, kulu ve elçisi Hz. İsa'ya bir lütuf ve teselli olarak her bir Yahudi ve Hıristiyana, son nefeslerini verirken gerçeği gösterecek, Yahudiler onun peygamber olduğuna, Hıristiyanlar da Allah'ın oğlu değil, peygamberi ve elçisi olarak gönderildiğine inanacaklardır; âhir nefeste gerçekleşecek olan bu yeis hali imanı, hayattan ümit kesildikten sonraki inanma onlara bir fayda sağlamayacaktır. Âl-i İmran sûresinin 55. âyeti “...sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım” buyurulmuş; Nisâ sûresinin 155. âyette de Yahudiler kastedilerek “...pek azı müstesna artık iman etmezler” denilmiştir. Bu iki âyet de

---

³⁷⁹ İbn-i Kesîr, *a.g.e.*, II/435.

³⁸⁰ Muhammad Esed, *a.g.e.*, s.177.

³⁸¹ Mevdûdî, *a.g.e.*, I/432.

“Her bir Ehl-i Kitap mensubunun ölmeden önce ona iman edecekleri” anlayışına ters düşmektedir.³⁸²

Yine *Kur’ân Yolu* tefsirine göre, eğer Hz. İsa bir ıslahat vazifesiyle, Ehl-i Kitap’ın bozulan inançlarını İslâmî itikad esasları doğrultusunda düzeltmek, yanlışlıkları gidermek, kötülükleri ortadan kaldırmak üzere dünyaya yeniden gelmesi mukadder ise bunun için gövdesini ölümsüz kılmak ve onu gökte bekletmek zaruri değildir. Çünkü bunun ilâhî takdir ve kudretle başka şekillerde de gerçekleşmesi mümkündür.³⁸³

Tabatabâî söz konusu âyetin Hz. İsa’nın âhir zamanda tekrar dünyaya gelişine bir işaret olduğunu söylemiştir. Tabatabâî’ye göre Nisâ sûresinin 159. âyetin aynı sûrenin 157–158. âyetlerden sonra yer almış olması gösteriyor ki, âyet Hz. İsa’nın ölmediğini ve hâlâ yaşadığını ortaya koymaktadır. Şirâzî söz konusu âyette zamirin Hz. İsa ve Ehl-i Kitap’a yönelik olabileceği şeklinde iki ihtimal üzerine durmaktadır. Tabersî ise bu iki ihtimalin yanında zayıf saysa bile üçüncü bir ihtimali daha zikretmektedir. O da zamirin Hz. Muhammed (s.a.v)’e dönük olabileceği ihtimalidir.

Taberî âyeti şöyle izah etmiştir: “Ehl-i Kitap’tan hiçbir kimse yoktur ki Hz. İsa, Deccal’ı öldürmek için tekrar yeryüzüne gönderildiğinde Hz. İsa’nın ölümünden önce ona iman etmiş olmasın.” Zemaşarî’ye göre “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir ise Ehl-i Kitap’a dönüktür. Râzî ve Kurtubî ise söz konusu âyette iki ihtimalin var olduğunu söylemişlerdir. a) “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir Ehl-i Kitap’a dönmektedir. b) “قَبْلَ مَوْتِهِ” deki zamir Ehl-i Kitap’a değil, Hz. İsa’ya dönmektedir, bu noktada Şirâzî ile aynı görüştedirler. İbn-i Kesîr’e göre, Allah, Hz. İsa’yı kendisine çekip yükseltti. O bâki ve diridir, kıyamet gününden önce tekrar yeryüzüne dönecektir. Bunun için Allah Teâlâ, “وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ” *“Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın.”*³⁸⁴ buyuruyor. Bu âyet-i kerîme o zamanda Ehl-i Kitap’tan hepsinin ona iman edeceğini, onlardan bir kişinin bile onu doğrulamaktan geri kalmayacağını haber vermiştir.³⁸⁵

³⁸² Hayreddin Karaman v. dğr. *a.g.e.*, II/179–180.

³⁸³ Hayreddin Karaman v. dğr. *a.g.e.*, II/179–180.

³⁸⁴ Nisâ, 4/159.

³⁸⁵ İbn-i Kesîr, *a.g.e.*, II/435.

3. Hz. İsa'nın Kıyametin Bir Belirtisi Olduğunu İfade Eden Âyet

وَإِنَّهُ لَعَلَّمَ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ “Şüphesiz o kıyametin (kopacağıının) bir bilgisidir. Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin, bana uyun, bu doğru bir yoldur.”³⁸⁶

Bu âyetin bizim konumuzu ilgilendiren kısmı en başta yer alan “إِنَّهُ” zamirinin kime veya neye taalluk ettiği. Bazılara göre Hz. İsa'ya, bazılara göre Kur'ân'a ve bazılara göre Hz. Muhammed (s.a.v)'e taalluk etmektedir.

Tabersî'ye göre âyette geçen “إِنَّهُ” deki zamir Hz. İsa'ya taalluk etmektedir. Hz. İsa'nın ikinci kez tekrar dünyaya gelişi kıyamet alâmetindedir ve onunla kıyametin yaklaştığı anlaşılır.³⁸⁷

Tabatabâî'ye göre âyette geçen “إِنَّهُ” deki zamir Hz. İsa'ya taalluk eder ve Hz. İsa'nın tekrear dünyaya gelişine işaret etmez. Ona göre, وَإِنَّهُ لَعَلَّمَ لِّلسَّاعَةِ “Şüphesiz o kıyametin (kopacağıının) bir bilgisidir” cümlesinin anlamı da Hz. İsa'nın hem babasız dünyaya geldiği hem de ölüleri dirilttiği için kıyametle ilgili bilgi edinmenin bir aracı olmasıdır. Dolayısıyla Allah için kıyamet gününde insanları yeniden diriltmek zor bir iş değil ve bundan böyle kıyamet gününün gerçekleşeceğiyle ilgili herhangi bir şüphe ve kuşkunun bulunmaması gerekir.³⁸⁸

Şirâzî, âyette geçen “إِنَّهُ” deki zamiri ile ilgili üç görüş sürmüştür.

1. Âyette geçen ilim kelimesinin ıtlâkı Hz. İsa'ya te'kit ve mübalağa içindir. Hz. İsa'nın ikinci kez dünyaya gelişi kıyametin kopacağıının bir işaretidir.

2. Hz. İsa babasız dünyaya geldiği, Allah'ın sonsuz gücünün bir delilidir ki, ölümden sonraki hayat meselesi onunla çözüm bulmaktadır. Bu iki delil kıyametin yaklaştığı içindir.³⁸⁹

³⁸⁶ Zuhruf, 43/61.

³⁸⁷ Tabersî, a.g.e, VII/67.

³⁸⁸ Tabatabâî, el-Mizan, XVIII/118.

³⁸⁹ Şirâzî, a.g.e, XXI/100.

3. Söz konusu âyette “إِنَّهُ” deki zamirinin Kur’ân’a dönük olma ihtimali de vardır. Bu durumda âyetin anlamı şöyle olur: Kur’ân son semavi kitaptır; kıyametin yaklaştığını bir belirtisidir.³⁹⁰

Şîrâzî’ye göre yukarıda Hz. İsa hakkında zikredilen âyetlerin muhtevası birinci yorumu (Hz. İsa’nın dünyaya gelişi kıyametin kopacağına bir işarettir) güçlendirmektedir.³⁹¹ Her halükârda âyetin devamında Kur’ân şöyle buyurmaktadır: **فَلَا تَمْتَرَنَّ بِهَا** “Artık onun hakkında asla şüphe etmeyin” kıyametin kopacağı kesindir. Ne inanç açısından ne de amel açısında gafiller gibi kıyametten habersiz olmayın. **وَأَتَّبِعُونَ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ** “Bana uyun, bu doğru bir yoldur”³⁹² Ne güzel yoldur bana uyduğunda gelecekteki tehlikelerden (kıyametten) size haber verecek ve bu tehlikelerinden kurtuluş yolunu size gösterecektir.

Taberî, âyet-i kerîmedeki “إِنَّهُ” zamirinden kimin kastedildiği ile ilgili iki görüşün zikredildiğini aktarmıştır: a) Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Süddî, Dehhak ve İbn-i Zeyd’e göre “إِنَّهُ” kelimesinden maksat, Hz. İsa’dır. Bu izaha göre Hz. İsa’nın gökten inmesi, kıyametin alâmetlerindedir. b) Hasan-ı Basrî ve Ma’mur’e göre âyetteki “إِنَّهُ” kelimesinden maksat, Kur’ân-ı Kerîmdir. Buna göre de âyetin izahı şöyledir: Şüphesiz ki bu Kur’ân, kıyametin kopmasını, alâmetlerini öğretir.³⁹³

Zemahşerî’ye göre âyetteki zamir Hz. İsa’ya (Hz. İsa’nın nüzûlüne) taalluk eder. Hz. İsa’nın nüzûlü kıyametin işaretlerinden bir işarettir.³⁹⁴

Razî’ye göre âyette geçen “إِنَّهُ” zamiri Hz. İsa’ya dönüktür. Yani Hz. İsa’nın tekrar ikinci kez dünyaya gelişi, kıyametin bilinen alâmetlerinden bir alâmettir.³⁹⁵

Kurtubî’ye göre âyette geçen “إِنَّهُ” deki “ه” zamirinden maksadın ne olduğuna ilişkin iki ihtimal vardır. a) Buradaki zamirden maksat Hz. İsa’nın çıkışıdır.

³⁹⁰ Şîrâzî, a.g.e, XXI/100.

³⁹¹ Şîrâzî, a.g.e, XXI/101.

³⁹² Zuhruf, 43/61.

³⁹³ Taberî, a.g.e, XXV/90–91.

³⁹⁴ Zemahşerî, a.g.e, s. 995.

³⁹⁵ Râzî, a.g.e, XXVII/222.

Yani Hz. İsa âhir zamanda tekrar dünyaya gelecektir.³⁹⁶ b) “إِنَّهُ” deki “ه” zamirinin Hz. Muhammed (s.a.v)’e dönük olma ihtimali de vardır. Bu durumda anlamı şöyle olur: Şüphesiz ki Hz. Muhammed (s.a.v) saatin (kıyamet) ilmidir.³⁹⁷

İbn-i Kesîr’e göre sahih olan zamirin Hz. İsa’ya dönmesidir. Zira âyetin akışı Hz. İsa’nın anılmasıyla ilgilidir. Bir de bu âyette kastedilen Hz. İsa’nın kıyamet gününden önce yeryüzüne inmesidir.³⁹⁸ Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîme’de, **وَإِنَّ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا** “Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır”³⁹⁹ buyurmaktadır. Ayrıca bu âyetin “şüphesiz ki o, beklenen saat için bir işarettir” şeklindeki kırâeti de bu anlamı güçlendirmektedir. Yani o, kıyametin meydana geleceğine bir işaret ve delildir.⁴⁰⁰

Muhammed Esed “إِنَّهُ” deki zamrin çoğunluğun yaptığı gibi Hz. İsa’ya değil Kur’ân’a yönelik olduğu görüşünü taşır. Âyetin tefsirinde çoğunluğun zamiri Hz. İsa’ya irca ettiğini belirterek Katade, Hasan Basrî ve Sa’îd b. Cubeyr gibi bazı otoritelerin söz konusu zamir Kur’ân’a irca ettiklerini, Taberî, Beğavî ve İbn-i Kesîr’de nakledildiğini söyler. Muhammed Esed bu âyetin tefsirinde Hz. İsa’nın yeniden gelip gelmeyeceği hakkındaki tartışmalara girmez.⁴⁰¹

Mevdûdî konu ile ilgili değişik görüşleri zikrettikten sonra şu görüşü daha makbul bulmuştur: Hz. İsa’nın babasız doğuşu, çamurdan kuş yapıp ona can üflemesi, ölüleri diriltmesi vb. mûcizelerî kıyametin alâmetlerindedir. Bu âyetle bir çocuğun babasız dünyaya gelmesi, bir kulun çamurdan kuş yapıp ona can üflemesi, ölüleri diriltmesi mümkün iken, Allah’ın kıyamet günü ölümlerden sonra insanları yeniden diriltmesi niçin mümkün olmasın?⁴⁰²

³⁹⁶ Kurtubî, *a.g.e*, XVI/106.

³⁹⁷ Kurtubî, *a.g.e*, XVI/107.

³⁹⁸ İbn-i Kesîr, *a.g.e*, VI/235.

³⁹⁹ Nisâ, 4/159.

⁴⁰⁰ İbn-i Kesîr, *a.g.e*, VI/235.

⁴⁰¹ Muhammad Esed, *a.g.e*, s. 1006.

⁴⁰² Mevdûdî, *a.g.e*, V/284.

Kur'ân Yolu tefsinine göre Hz. İsa'nın nüzûlüne dair âyet-i kerîmede bir işaret yoktur. Âyette geçen “*O, kıyametin bilgisidir*” cümlesi ile müşriklere kıyameti hatırlatılmakta, dünyada düzenlerini bozmamak için saplandıkları putperestliğin âhirette başlarına neler getireceğine dikkat çekilmektedir. Müfessirler, kıyamete ait bilginin ne olduğu konusunda “Kur'ân, âhir zaman peygamberi ve Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelmesi” şeklinde farklı yorumlar yapılmıştır. Bazı müfessirler, bu âyetten biraz önce Hz. İsa'dan söz edildiği için “*إِنَّهُ*” zamirinin Hz. İsa'ya işaret ettiği yorumunu yapmışlardır. Halbuki Hz. İsa'dan bahseden âyetler bittikten sonra başka bir konuya, 40-44. âyetlerde zikredilen “Son peygambere tâbi olmanın gerekliliği” konusuna geçilmiştir. Zatan diğer peygamberlerin örnek olarak zikredilmesi de ana konuyla (son peygambere inanma ve onu izleme konusu) ilgilidir. Ayrıca bu âyetler gelirken henüz Hz. İsa gelmiş olmadığına göre âyetin müşrikler için bir şey ifade etmesi, kıyametin bilgisi veya alâmetini görüp anlayabilecekleri bir şey olmasına bağlıdır. Bu da Hz. İsa değil, Kur'ân'dır, kendisini son peygamber olduğunu söyleyen hâtemü'l-enbiyâdır. Müşriklere düşen görev, akıllarını başlarına devşirmeleri, Şeytana değil, kıyametten önce gelen son peygambere kulak vermeleri ve böylece doğru yolu bulmalarıdır.⁴⁰³

Tabatabâî'ye göre âyette geçen “*إِنَّهُ*” deki zamir Hz. İsa'ya dönmektedir. Fakat onun nüzûlüne bir işaret değildir. Ona göre Hz. İsa'nın kıyamete işaret oluşu babasız olarak dünyaya gelişi ve ölüleri diriltmesi bakımındandır. Tabersî ve Şirâzî'ye göre âyette geçen “*إِنَّهُ*” deki zamir Hz. İsa'ya dönüktür. Hz. İsa'nın ikinci kez dünyaya gelişi, kıyametin kopacağına bir işaretidir. Bu üç müfessir, zamir Hz. İsa'ya irca edilmesini söylemektedirler. Fakat Tabatabâî onun nüzûlüne bir işaret çıkarmamıştır. Tabersî ve Şirâzî ise âyetten Hz. İsa'nın nüzûlüne bir işaret çıkarmıştır. Onlara göre zamir Hz. İsa'nın nüzûlüne taalluk eder.

Zemahşerî, Razî ve İbn-i Kesîr'e göre âyette geçen “*إِنَّهُ*” deki zamir Hz. İsa'ya dönüktür. Yani Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelişi, kıyametin bilinen alâmetlerinden bir alâmettir. Bu noktada Tabersî ve Şirâzî ile aynı görüştedirler. Taberî ve Kurtubî'ye göre âyette geçen “*إِنَّهُ*” deki “*هـ*” zamirinde iki ihtimal vardır. a)

⁴⁰³ Hayreddin Karaman v. dğr. *a.g.e.*, IV/782.

Âyette geçen “إِنَّهُ” deki zamir Hz. İsa’ya dönüktür. Yani Hz. İsa’nın gökten inmesi kıyametin alâmetlerinden bir alâmettir. Bu noktada Tabersî, Şirâzî, Zemahşerî, İbn-i Kesîr ve Râzî ile aynı görüştedirler. b) Taberî ve Kurtubî ikinci görüşte ihtilâf etmiştir. Taberî’ye göre âyette geçen “إِنَّهُ” deki “ه” zamirinden kastedilen, Kur’ân-ı Kerîm’dir. Çünkü Kur’ân kıyametin alâmetlerini bildirir. Kurtubî ise âyette geçen “إِنَّهُ”deki “ه” zamirinin Hz. Muhammed (s.a.v),e dönmesi ihtimali de vardır. Muhammed Esed, Mevdûdî ve *Kur’ân Yolu* tefsiri bu âyetten Hz. İsa’nın tekrar dünyaya gelişine ilişkin işaret çıkarmamışlardır. *Kur’ân Yolu* tefsirine göre “إِنَّهُ” deki zamir Hz. İsa’ya değil, Kur’ân’a dönüktür.

SONUÇ

Yahudilerin inancına göre Hz. İsa çarmıha gerilmiştir. Hıristiyanlar ise Hz. İsa'nın, Hz. Âdem'den beri insanlığın yüklendiği "aslî suç" a kefarete olarak çarmıha gerildiğine ve ölümünden üç gün sonra dirilerek Baba'nın yanına çıkıp sağ tarafına oturduğuna, âhir zamanda kurtarıcı olarak dünyaya inip bir tanrısal devlet kuracağına inanmışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda, Hz. İsa'nın ölüp ölmediği meselesini konu alan âyetlerin değişik şekillerde yorumlanabildiğini söyleyebiliriz. Âyetlerin tefsirini iyice gözden geçirdiğimizde, Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından öldürülmediği ve çarmıha gerilmediği çok açıktır. Müfessirlerin, Hz. İsa'nın vefatıyla birlikte değerlendirilmesi gereken ref^c (göğe yükseltme) meselesine dair farklı görüşleri dikkatimizi çekmektedir. Ref^c kavramına yüklenen farklı mânâlar, yine değişik yorumları beraberinde getirmiştir.

Araştırmamızın temelini teşkil eden Şîi tefsirlerle birlikte klâsik ve modern Sünnî tefsirlerde konu ile ilgili âyetleri ve söz konusu âyetler üzerinde yapılan yorumları göz önünde bulundurduğumuzda haça gerilerek öldürülenin Hz. İsa olmadığı net olarak anlaşılmaktadır. Şîi ve klâsik Sünnî tefsirlere göre Hz. İsa tabîi eceliyle de ölmemiş, bilâkis hem bedenen hem de ruhen Allah katına yükseltilmiş ve böylece Yahudilerin suikastından kurtarılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm Hz. İsa'nın yaratılışının bile bir mucize olduğunu, hâkeza peygamber olduktan sonra aklın imkânsız gördüğü bir takım mucizelerle desteklendiğini beyan etmiştir. Kur'ân'da zikredilen bu olağanüstü hadiseler Hz. İbrahim'in, Hz. Musa'nın, Hz. Salih'in ve diğer peygamberlerin mucizelerinden daha şaşırtıcı bir durum olmadığına göre Hz. İsa'nın bedenen ve ruhen göğe yükseltilerek korunması Allah için imkânsız bir durum değildir; yani aklın imkân dâhilinde gördüğü bir olaydır.

Bazı modern tefsirler Hz. İsa'nın hem bedenen hem de ruhen Allah katına yükseltilmiş olmadığı, önce vefat ettirildiği sonra Allah'a yükseltildiği anlayışını kabul etmiştir. Allah katına yükseliş Hz. İdris için de zikredilmiş ve merteye yükselişi olarak yorumlanmıştır. O halde Hz. İsa'nın yükselişi de Hz. İdris'ininki gibi fizikî değil; merteye yükselişidir

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa'nın dünyaya tekrar geleceği hakkında açık ve net bir âyet bulunmamaktadır. Gerek Şîî gerekse Sünnî klâsik tefsirleri bazı âyetlerin Hz. İsa'nın yeniden geleceğine işaret ettiği görüŖünü paylaŖmaktadırlar. Her ne kadar bazı modern tefsirler Hz. İsa'nın tekrar dünyaya geliŖi anlayıŖına karŖı çıksa da ilgili âyetler incelendiğinde, en azından söz konusu meselenin gerçekteŖebilme ihtimalinin gözden uzak tutulmaması gerektiği kanaatindeyiz. Aklın sınırlarına dâhil edebileceğimiz bu mesele, Kur'ân'da açık ve net bir Ŗekilde yer almadığından dolayı bir inanç meselesi olarak değerlendirilemez diye düşünmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- Atasağun**, Galip, *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2002.
- Aydın**, Mehmet, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- ....., *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004.
- ....., *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimler Yayınları, Konya, 2005.
- Baybal**, Sami, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002.
- Cilâcı**, Osman, *Dinler ve İnsanlar*, Damla Matbaacılık, Konya, 1990.
- Doğrul**, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963.
- Esed**, Muhammad, *Kur'ân Mesajı* (çev. Cahit Koytak-Ahmed Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 2002.
- Gürtuna**, Mehmed Faruk, *Peygamberler Tarihi*, Sağlam Kitabevi, İstanbul, 1979.
- Harman**, Ömer Faruk, "Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa", *Müslüman Hıristiyan Diyalogu* (Tanrı ile İnsan Arasındaki İlişki Konulu Sempozyum), Sak Ofset, İstanbul, 2005, s. 3–25.
- İbnu'l-Esir**, Allâme İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Kerem Muhammed b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Târih* (I-XI), Daru Beyrut, Beyrut, H. 1385/M. 1965.
- İbn-i Kesîr**, İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim* (I-VII), Daru'l-Fikir, Beyrut, H. 1389/M.1970.
- Kitab-ı Mukaddes, Tevrat, Zebur ve İncil*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, Altuntaş, Halil - Şahin Muzaffer, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
- Kur'ân Yolu** (I-V), Hayreddin, Karaman - Çağrıcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş Sadrettin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Köksal**, Mustafa Âsım, *Peygamberler Tarihi* (I-II), Yeni Şafak, Ankara, 2005.
- Kurtubî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'ân* (I-XX), Daru'l-Kutubi el-Arabî, Kahire, H. 1387/M.1967.

- Mekârim**, Mesut, *Remz-i Muvaffakiyet*, İntişârât-ı İmam Ali b. Ebi Talib, Tahran, 2009.
- Mevdûdî**, Ebû'l Al'â, *Tefhimu'l Kur'ân* (I-VII) (çev. Muhammed Han Kayanî-Nazife Şişman-İsmail Bosnalı-Ali Ünal-Hamdi Aktaş), Eko Ofset, İstanbul, 1991.
- Mu'cemu Tefûsirî'l Kur'ânî'l-Kerîm** (I-II), Abdulkadir Zumame - Abdalnabi Fazıl - Abdulvehab et-Tazi Suud - Muhammed el-Kettani, Dâru' et-Takrîb beyne'l-Mezâhib el-İslâmiyye, Beyrut, 2003.
- Râzî**, Fahrüddîn, *et-Tefsiru'l-Kebîr* (I-XXXII), Matbaâtu'l-Behiyyeti'l-Mısriyye, Kahire, H. 1357/M. 1938.
- Sarıkcıoğlu**, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2004.
- Sofuoğlu**, Mehmed, *Buhârî ve Tercümesi* (I-XVI), Şefik Matbaası, İstanbul, 1987.
- Şirâzî**, Nâsır Mekârim'in nezaretinde bir komisyon tarafından telif edilen, *Tefsir-i Numûne* (I-XXVII), Daru'l- Kutubi'l-İslâmî, Tahran, 1982.
- Tabatabâî**, Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mîzan fî Tefsiri'l-Kur'ân* (I-XX), Müesseset-i Neşr-i İslâmî, Kum, H. 1417/M.1997.
- ....., *el-Mîzan fî Tefsiri'l-Kur'ân* (I-XXII), Müessesetü'l-A'lâmî-lil Metbuât, Beyrut, H. 1417/M. 1997.
- ....., *İslâm'da Şia* (çev. Kadir Akaras, Abbas Akyüz), Kevser Yayınları, İstanbul, 2005.
- Taberî**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Camîu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'ân* (I-XXX), Matbaatu Mustafâ Elbabî, Kahire, H. 1373/M. 1954.
- Tabersî**, Ebû Ali Fazl b. Hasan, *Mecmau'l-Beyan fî-Tefsiri'l-Kur'ân* (I-X), Darû'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, H. 1418/M. 1997.
- Tümer**, Günay - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 2002.
- Tümer**, Günay, *Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Yıldırım**, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Işık Yayınları, İzmir, 1996.
- Zemahşerî**, Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf*, Daru'l-Marife, Beyrut, H. 1426/M. 2005.